

T. C.
FATİH SULTAN MEHMET VAKIF ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ PROGRAMI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

TEVBE SÛRESİNİN MEÂNÎ İLMİ AÇISINDAN
TAHLİLİ

Muhammed Fatih ERGEN

150111017

TEZ DANIŞMANI

Prof. Dr. Ali BULUT

İSTANBUL – 2017

T. C.
FATİH SULTAN MEHMET VAKIF ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ PROGRAMI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

TEVBE SÛRESİNİN MEÂNÎ İLMİ AÇISINDAN
TAHLİLİ

Muhammed Fatih ERGEN

150111017

TEZ DANIŞMANI

Prof. Dr. Ali BULUT

İSTANBUL – 2017

TEZ ONAY SAYFASI

FSMVÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı Temel İslam Bilimleri yüksek lisans programı 150111017 numaralı öğrencisi Muahmmmed Fatih ERGEN'nın ilgili yönetmeliklerin belirlediği tüm şartları yerine getirdikten sonra hazırladığı **“TEVBE SÛRESİNİN MEÂNİ İLMİ AÇISINDAN TAHLİLİ”** başlıklı tezi aşağıda imzaları olan jüri tarafından **05/06/2017** tarihinde oybirliği ile kabul edilmiştir.

Prof. Dr. Ali BULUT

(Jüri Başkanı-Danışman)

Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi

Yrd. Doç. Dr. Yılmaz ÖZDEMİR

(Jüri Üyesi)

Marmara Üniversitesi

Yrd. Doç. Dr. Ali BENLİ

(Jüri Üyesi)

Marmara Üniversitesi

BEYAN

Bu tezin yazılmasında bilimsel ahlak kurallarına uyulduğunu, başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunulduğunu, kullanılan verilerde herhangi bir tahrifat yapılmadığını, tezin herhangi bir kısmının bu üniversite veya başka bir üniversitedeki başka bir tez çalışması olarak sunulmadığını beyan ederim.

Muhammed Fatih ERGEN

TEVBE SÛRESİNİN MEÂNÎ İLMİ AÇISINDAN TAHLİLİ

ÖZET

Tevbe sûresini Meânî ilmi açısından inceleyen bu çalışma giriş, beş bölüm ve sonuçtan oluşmaktadır. Giriş bölümünde çalışmanın, önemi, amacı, kaynakları, Tevbe sûresinin genel çerçevesi, Meânî ilminin konusu ve tanımı ve Meânî ilminin bilinmesinin faydeleri verilmiştir.

Birinci bölümde haber cümlesinin anlamı, gayesi, çeşitleri, haber cümlesini tekit eden edatlara, inşâ cümlesi ve çeşitlerine yer verilmiştir.

İkinci bölümde müsnedün ileyh ve müsnedin durumlarından, üçüncü bölümde kasr uslubu ve yapılış yöntemlerinden, dördüncü bölümde fasl ve vasl üslubunun kullanıldığı yerler ve gayelerinden, beşinci bölümde îcaz, itnâb ve musâvât üslupları ve bu üslupların kısımlarından bahsetmektedir. Ayrıca bu bölümlerin herbiri Tevbe sûresi'nden alınan örneklerle zenginleştirilmiştir, Meânî ilmi tatbiki olarak Tevbe sûresine uygulanmıştır.

Sonuç bölümünde ise bu çalışmadan ulaşılan sonuçlar ve çalışmanın bize kattığı faydalar yer almaktadır.

SURA OF TEVBE İN RESPECT OF THE MEÂNÎ

ABSTRACT

This study that analyzes the sura of Tevbe in respect of the Meânî knowledge which consists of an introduction to five chapters and the result. At the part of the introduction, importance, purpose and resources of the study have been given and also the idea of the Meânî knowledge, the definition of the Meânî knowledge, and the benefits of studying the Meânî knowledge have been clarified.

On the first chapter, meaning of the news sentence, purpose, varieties and the traditions which empower the news sentence are mentioned, the sentence of İnşâ and its varieties are mentioned. On the second chapter, the aspects of müsnedün ileyhi, the aspects of müsnedin are mentioned. On the third chapter, the uslub of kasr and ways of production, on the fourth chapter, the used places and the purposes of the fasl and vasl uslub are mentioned.

On the fifth chapter, icaz, itnâb and musavet uslubs are mentioned with their parts. Also each of these posts are enriched with the examples taken from the sûre of Tevbe.

On the final part, The benefits and the results which are reached after a research are mentioned.

ÖNSÖZ

“(Resûlüm!) Onu Rûhu'l-emîn (Cebrail) uyarıcılardan olasın diye, apaçık Arap diliyle, senin kalbine indirmiştir”,¹ “Apaçık Kitab'a andolsun ki biz, anlayıp düşünmeniz için onu Arapça bir Kur'an kıldık.”² gibi ayet-i kerimelerle Kur'an-ı Kerim insanlığa, Kur'an'ın Arapça yani her birinin anlayabileceği, kaidelerini, kurallarını bildiği, her gün konuşup, şiirlerde ve nesirlerde kullandığı ve bu konuda mahir sanatkârların olduğu bir dilde indi, bunun aksine hiçbirinin bilmediği meçhul kaide kuralları olan bir dil ile indirmediğini beyan etmiştir.

Çünkü Kur'an'ın indirildiği Arap toplumu belâgat ve fesahatta son derece ileri ve iddialı idiler ki belâgat ve fesahat mücadeleleri yaparlar, en beliğ sözü söyleyen bu mücadeleyi kazanır, kavmîde bununla gurur duyardı. İşte belâgatte geri kalmanın utanç sayıldığı, üstün gelmenin şeref ve zafer sayıldığı böyle bir ortamda Allah Teâla bütün insanlığa hitaben “*Apaçık Kitab'a andolsun ki biz, anlayıp düşünmeniz için onu Arapça bir Kur'an kıldık*”³ fermanıya ortaya çıkar ve mücadeleyi bir adım daha ileri götürerek, “*Eğer kulumuza indirdiklerimizden herhangi bir şüpheye düşüyorsanız, haydi onun benzeri bir sûre getirin, eğer iddianızda doğru iseniz Allah'tan gayri şahitlerinizi (yardımcılarınızı) da çağırın*”⁴ fermanıya bu mücadele meydanının tam da ortasına atılarak Kur'an'ı inkâr eden, inatçı ve mücadeleye pek düşkün toplumun gururlarını incitircesine “*Bunu yapamazsınız -ki elbette yapamayacaksınız- yakıtı, insan ve taş olan cehennem ateşinden sakının. Çünkü o ateş kâfirler için hazırlanmıştır.*”⁵ sözleriyle onları tehdit edip en mahir ve sanatkâr oldukları belâgat ve fesahat meydanında onları mücadeleye daveteder.

Arap belâgatının başlangıç tarihçesi, Arap dilinin doğuşuna dayanmaktadır. Bu belâgat ve fesahat insanlarda bir meleke olarak var olup teşbih, mecaz, istiare, takdim, tehir, cinas, mutabakat vb. edebi sanatları hem şiirlerin de hem de nesirlerin

---

¹ Şuarâ Sûresi (26):193,194,195.

² Zuhuf Sûresi (43):2,3.

³ Zuhuf Sûresi (43):2,3.

⁴ Bakara Sûresi (2):17

⁵ Bakara Sûresi (2):24

de kullanırlar ve bunlardaki manayı idrak ederlerdi, ancak bu sanatların ilmi olarak varlıklarını bilmezlerdi.

Belâgat ilmi insanlarda meleke olarak kalmaktan ilmi sahaya yükselmesi müslümanlığın yayılmasıyla beraber Arap olmayanların da İslamiyet'e girmeleri sonucu hız kazanmıştır. Çünkü Araplarda meleke olarak var olan bu ilmin, Arap olmayanlara aktarılabilmesi, Kur'an etrafındaki belâgatla sarılan kalenin tüm insanlığa gösterilip iman etmelerinin sağlanması bu ilmin tedvini ile mümkündür. Bu gibi nedenlerle Müslümanlar Kur'an'ın Belâgat yönünü araştırmaya ve bu alanda kitaplar yazmaya başlamaları sonucunda meleke olarak var olan belâgat ilminin tarihi bilfiil vücut bulmaya başlamıştır.⁶

Bu alanda yazılan Türkçe eserlerin azlığından, özellikle de Türkçe olarak Kur'an'ın Belağat yönünü inceleyen eserlerin az oluşu ve Tevbe Sûresi üzerinde daha önce böyle bir çalışma bulunmayışı bizleri bu alanda çalışma yapmaya ve Tevbe sûresini Meânî ilmi açısından incelemeye teşvik etmiştir. Gerek bu çalışmam da gerekse daha önceki çalışmalarımda maddi ve manevi desteğini esirgemeyen danışmanım Prof. Dr. Ali Bulut ve ilmi gelişimimde çok emeğinin olduğunu düşündüğüm ve çok değerli kütüphanesini çalışmalarım için bana açan Mescid-i Nurani Camii İmam Hatibi Abdulmennan Özmen hocalarıma minnetlerimi ve şükranlarımı sunuyor, bu çalışmanın ilmi hayata katkıları sunmasını ve mahşer gününde defter-i hasenatımıza geçip, Kur'an'ın şefaatine nail olmamıza vesile olmasını Cenab-ı Allah'tan dilerim.

Muhammed Fatih ERGEN
İstanbul 2017

---

⁶ Hulûsi Kılıç, "Belâgat", **DİA**, C:V, s:380.

İÇİNDEKİLER

ÖZET	iii
ABSTRACT	iv
ÖNSÖZ	v
KISALTMALAR	x
GİRİŞ	1
BİRİNCİ BÖLÜM HABER VE İNŞÂ	9
1.1. HABER	9
1.1.1. Haber'in Sözlük ve Terim Anlamı	9
1.1.2. Haber Cümlesinin Gayeleri	10
1.1.2.1. Fâide-i Haber:	10
1.1.2.2. Lâzım-ı fâide-i haber	12
1.1.2.3. Üzüntüyü Dile Getirme	13
1.1.2.4. Güçsüzlüğü İfade Etme	14
1.1.2.5. Kınama	14
1.1.2.6. Övme	14
1.1.2.7. Öğüt Verme	14
1.1.2.8. Alay Etme	15
1.1.2.9. Uyarı	15
1.1.3. Haber Cümlesinin Çeşitleri	16
1.1.3.1. İbtidâî Haber:	15
1.1.3.2. Talebî Haber:	17
1.1.3.3. İnkârî Haber:	20
1.1.4. Haber Cümlesini Tekit Eden Edatlar	22
1.1.4.1. Başa Alma	22
1.1.4.2. فَد	23
1.1.4.3. Yemin Harfleri	25
1.1.4.4. Tekit Nunları	27
1.1.4.5. Lâmu'l-ibtidâ	28
1.1.4.6. Medih ve Zem Fiilleri	29
1.1.4.7. Lâm-ı Mûzahlaka	29
1.1.4.8. İinne (إِنَّ) ve Enne (أَنَّ)	30
1.1.4.9. إِنَّ	30
1.1.4.10. Fasl Zamiri	31
1.1.4.11. İnnema (إِنَّمَا) veya Ennema (أَنَّمَا)	31
1.1.4.12. أَمَّا	Hata! Yer işareti tanımlanmamış.
1.1.4.13. Tenbih Harfleri	34
1.1.4.14. Zâid Harfler	35
1.1.4.15. Va'd ve Vaîd	35
1.1.4.16. Lakinne (لَكِنَّ)	36
1.1.5. Sözün Muktezâ-yı Zahire Uygun Gelmemesi (خروج الكلام عن مقتضى الظاهر)	36
1.1.5.1. İbtidâî Yerine Talebî Haber Gelmesi	37
1.1.5.2. İbtidâî Yerine İnkârî Haber Gelmesi	38

1.1.5.3.	İnkârî Yerine İbtidâî Haber Gelmesi	39
1.2.	İNŞÂ	40
1.2.1.	Talebî İnşâ	40
1.2.1.1.	Emir	40
1.2.1.1.1.	1-Emir Fiili	41
1.2.1.1.2.	2-Emri Gâib	42
1.2.1.1.3.	3-Emir Bildiren İsm-i Fiil	43
1.2.1.1.4.	4-Fiilinin Yerini Tutan Masdar	43
1.2.1.1.5.	Emir Kiplerinin Asıl Manası'nın Dışında Kullanıldığı Yerler	43
1.2.1.2.	Nehiy	45
1.2.1.3.	Temennî	48
1.2.1.4.	İstifhâm	50
1.2.1.4.1.	Tevbe Sûresinde Kullanılan İstifhâm Edatları	50
1.2.1.5.	Nida	53
1.2.1.5.1.	Yakın için kullanılanlar;	54
1.2.1.5.2.	Uzak için kullanılanlar;	54
1.2.1.5.3.	Tevbe Süresinde Kullanılan Nida Edatları:	54
1.2.2.	B-Gayr-i Talebî İnşâ:	56
1.2.2.1.	1- Medih (Övgü) ve Zem (Yerme) Sözleri	56
1.2.2.2.	2- Bazı Mukârabeye Fiilleri (كاد):	56
1.2.2.3.	3- Tereccî (Umma) Fiili	57
1.2.2.4.	4-Yemin Lafızları	57
İKİNCİ BÖLÜM MÜSNEDÜN İLEYHİN VE MÜSNEDİN DURUMLARI		59
2.1.	MÜSNEDÜN İLEYHİN DURUMLARI	59
2.1.1.	Zikredilmesi	59
2.1.2.	Hazfedilmesi	59
2.1.3.	Zamir Olması	60
2.1.4.	Alem/ Özel İsim Olması	60
2.1.5.	İsmi İşaret Olması	61
2.1.6.	İsmi Mevsul Olması	61
2.1.7.	İzâfetle Merife Gelmesi	61
2.1.8.	Nekre Olması	62
2.1.9.	Sonrasında Fasil Zamiri Gelmesi:	62
2.1.10.	Atf Alması	63
2.1.11.	Başta Gelmesi	63
2.1.12.	Sonra Gelmesi	63
2.2.	MÜSNEDİN DURUMLARI	63
2.2.1.	Zikredilmesi	64
2.2.2.	Hazfedilmesi	64
2.2.3.	Fiil Olması	64
2.2.4.	Ma'mullerle Sınırlandırılması	65
2.2.5.	Şartla Sınırlandırılması	65
2.2.6.	İsim Olması	65
2.2.7.	Başta Gelmesi	66
2.2.8.	Sonra Gelmesi	66
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM KASR		67

3.1. Sözlük ve Terim Anlamı	67
3.2. اِنْمَا /İnnemâ	67
3.3. Nefiy+ İstisna Edatı	70
3.4. Atıf:	71
3.5. Takdim	72
DÖRDÜNCÜ BÖLÜM FASIL-VASIL	73
4.1. FASIL	73
4.1.1. Faslın Sözlük ve Terim Anlamı	73
4.1.2. Kemal-i İttisal (Tam Bağlanma)	73
4.1.3. Şibh-i Kemâli İttisâl:	74
4.1.4. Kemâl-i İnkıtâ (Tam Ayrılık)	76
4.1.5. Şibh-i Kemâl-i İnkıtâ	76
4.2. VASIL	77
4.2.1. Vâv ile Vasıl Yapılan Yerler	77
BEŞİNCİ BÖLÜM İCÂZ-İTNÂB-MUSÂVÂT	80
5.1. İCÂZ	80
5.1.1. İcâz-ı Kısar	80
5.1.2. İcâz-ı Hazf	81
5.2. İTNÂB	83
5.2.1. İtnab Şekilleri	84
5.3. C-MUSÂVÂT	86
SONUÇ	87
KAYNAKÇA	91

KISALTMALAR

a.g.e	: Adı Geçen Eser
a.s.	: Aleyhisselâm
b.	: İbn, Bin
bkz.	: Bakınız
Bsk.	: Baskı
C.	: Cilt Numarası
DİA	: Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi
h.	: Hicri
Hz.	: Hazreti
m.	: Milâdî
nşr.	: Neşreden
r.a.	: Radıyellahu Anh
s.	: Sayfa Numarası
thk.	: Tahkik
vb.	: Ve Benzeri
Yay.	: Yayınevi

GİRİŞ

I. Araştırmanın Önemi

Kur'an'ın anlaşılabilmesinde en büyük etken ve araç Arap dili olduğundan, Kur'an'ı anlamak ve manalarını idrak etmek isteyen kişinin bu dile hâkim olması, dilin kaide ve kurallarını bilmesi zaruri bir durumdur. Aksi halde kişi Kur'an'ın manasını anlayamaz, anlamaya çalışsa da taklitten öteye geçemez.

Arapça olarak indirilen Kur'an'ın en büyük özelliği ise her bir sûresindeki, ayetindeki, cümlesindeki hatta hatta her bir kelimesindeki belâğat ve fesahatı olduğundan, hakiki anlamda Kur'an'daki murad-ı ilahiyi anlamak isteyen kişinin Kur'an'ın her bir noktasına yerleştirilmiş belâğat ve fesahati anlamasına bağlıdır. Bu bağlamda Kur'an'ı anlamak isteyen kişi için Arap Dili'nin belâğat ve fesahatini bilmesi de zaruri bir durum haline gelmiş, sadece Arap Dili'nin gramerini bilip belâğat ve fesahatini bilmeyen yani dilin Beyan, Bedi ve Meânî ilimleri açısından nüktelerini idrak edemeyen kişi Kur'an'ın manalarını ya anlayamaz veyahut ta murad-ı ilahi olmayan yanlış bir manayı anlar. Ayrıca Arap Dili'nin belâğatını bilmek kişinin Kur'an'a olan imanını güçlendirerek her bir müminde takliden var olan "Kur'an'ın benzerini getirmeğe beşerin gücü yetmez" inancını taklitten tahkike çıkararak kişinin aklını, fikrini, gözünü, gönlünü tam tamına tatmin ederek Kur'an'ın sarsılmaz kalesi olan belâğat ve fesahati görmesini sağlayıp bu dehşetli asırda imanını muhafaza edip kişiye cennetin anahtarını kazandırabilir.

İşte Kur'an'ın anlaşılmasında büyük öneme sahip olması, Kur'an'a olan inancı taklitten tahkike çıkararak bir ilim olması, ayrıca bu minvalde yazılmış Türkçe eserlerin azlığına binaen bu alanda çalışma yapmak son derece önem arz edip zaruri bir hal aldığından dolayı bu alanda yapılan çalışmalar son derece önem arz etmektedir. Bizlerde, bu alana küçük bir katkı sağlamak adına daha önce Türkçe olarak Meânî ilmi açısından ele alınmayan Tevbe Sûresini Meânî ilmi açısından

inceleyip bu sûre-i celilenin bazı belâği yönlerini okurların gözleri önüne sermeye çalıştık.

II. Araştırmanın Amacı

Araştırmanın gayesi ve amacı, Tevbe sûresinin meânî ilmine göre belagat yönünü ortaya koyarak, bu sûre üzerinde Meânî ilmini tatbiki olarak çalışmak ve Kur'an'daki mânâları murad-ı ilahi doğrultusunda anlamaya çalışmaktır. Araştırmamızın bir diğer amacı da, Tevbe sûresinin meânî ilmine göre Türkçe tahlil ve tatbik çalışmalarının bulunmayışı sebebiyle bu çalışmaların başlamasını ve artmasını sağlamaktır. Bu sebeple araştırmamızda Tevbe sûresini meânî ilmi yönünden ele almaya çalışacağız.

III. Araştırmanın Kaynakları

Çalışmamızda gerek sözlük gerek terim anlamları verilip kavramlar açıklanırken yararlandığımız kaynakların temelini, İbn Manzûr'un (630-711) "Lisânü'l-Arab", "Cevâhiru'l-Belâğa" gibi Arapça yazılmış eserler oluşturmakla beraber çalışmanın bölümlerini oluşturan ana hatlarda "İzâh", "Muhtasarü'l-Meânî", Taftâzânî'nin (1322-1394) "el-Mutavvel"i İmam Suyûti'nin (849-911) "el-İtkân fi Ulûmi'l Kur'an adlı eseri ve İbn Hişam el- Ensârî'nin (708-761) "Muğni'l Lebib an Kütübî'l Eârîb" gibi belâgat alanında çığır açmış eserlere yer verilip bu eserler temel alınmıştır.

Bu çalışmanın başlık ve konu sıralaması belâgat alanında temel oluşturan eserler esas alınarak hazırlanan ve Türkçe olarak yazılmış nadir belâgat eserlerinden biri olup Prof. Dr. Ali Bulut tarafından hazırlanmış "Belâgat-Meânî-Beyân-Bedî" adlı çalışma paralelinde hazırlanıp bu eser esas alınmıştır. Örnek olarak verilen ayetlerin mealleri, genel olarak Diyanet İşleri Başkanlığının hazırladığı eski ve yeni meal çalışmalarından alıntılanmış, bu ayetlere ait Meânî özelliklerinin belirlenmesinde ise, ağırlıklı olarak Zemaşşeri'nin (467-538) Keşşaf'ı, Muhammed el-Emin b. Abdullah el-Alevî el-Harirî'nin "Tefsîru Hadaiki'r-Ravhi ve'r-Reyhan fi Ravabi Ulûmi'l-Kur'ân" isimli eseri, Şevkanî'nin (1173-1250) "Feth'ul-Kadir" eseri, İbn-i Ali'nin (ö.880) "el-Lubab Fî ûlûmûl kitab" eseri, İmam Kurtubi'nin (ö.671)

“Câmi li Ahkami'l Kur'an ve'l Mübeyyin lima Tedammenehu mine's-Sünne ve Ayi'l-Furkan” gibi eserler esas olarak alınmıştır.

IV. Tevbe Sûresinin Genel Çerçevesi

Tevbe sûresi Kur'an'ın dokuzuncu sûresi olup, Enfâl sûresinden sonra, Yûnus sûresinden önce Kur'an'da ki yerini almıştır. Ayet sayısı ile ilgili farklı rivâyetler olsa da en güçlü rivâyet 129 ayet olduğudur. Bazı rivâyetlere göre ise 130 ayettir.¹

Tevbe sûresi 4078 kelime, 10488 harften oluşmaktadır.² Sûrenin indiği yer müfessirlerin ittifakıyla Medine olup sûre, tamamı medeni olup en son inen medeni sûredir.³ İbn-i Cevzi gibi bazı âlimlere göre ise Tevbe sûresinin, ﴿لَقَدْ جَاءَكُمْ رَسُولٌ مِنْ أَنْفُسِكُمْ عَزِيزٌ عَلَيْهِ مَا عَنِتُّمْ حَرِيصٌ عَلَيْكُمْ بِالْمُؤْمِنِينَ رَؤُفٌ رَحِيمٌ﴾ “Andolsun size kendinizden öyle bir Peygamber gelmiştir ki, sizin sıkıntıya uğramanız ona çok ağır gelir. O, size çok düşkün, müminlere karşı çok şefkatlidir, merhametlidir.”⁴ ayeti mekkidir.

Sûre'nin 117. ve 118. ayetlerinde tövbeden bahsettiğinden dolayı ismini buradan aldığı söylene de sûrenin faziletine ve yüksek değerine işaret için birçok isimle anılmıştır. Bu isimlerden en meşhuru Berâe'dir.

Sûreyi diğer sûrelerden ayıran en büyük özelliği başında bismelenin zikredilmeyişidir. Bismelenin zikredilmeme sebebi hakkında çeşitli görüşler vardır bunların en meşhurları ise şu dört görüştür.

Birincisi: Hz. Peygamber bir sûrenin yazımını emrettiğinde başında besmeleyi de söylediler ancak tevbe sûresinin yazılmasını emrettiğinde ilk olarak besmeleyi söylememiştir.

---

¹ Muhammed el-Emin b. Abdullah el-Alevî el-Harerî, **Tefsîru Hadaiki'r-Ravhi ve'r-Reyhan Fî Ravabi ulûmi'l-Kur'ân**, Dar Tug ve Necah, Mekke, C:XI, s:117; Ebû Abdillâh Muhammed b. Alî b. Muhammed eş-Şevkanî, **Feth'ul kâdir**, Dar-ul Wafaa, C:II, s:475; İbn-i Ali, **el-Lubab fi ulûmül kitab**, dar-ul kûtüb'ul ilmiye, Lübnan, C:X,s:3.

² İbn-i Ali, **a.g.e.**, C:X,s:3.

³ Muhammed b. Ahmed el-Kurtubi, Câmi li Ahkami'l Kur'an ve'l Mübeyyin lima Tedammenehu mine's Sünne ve Ayi'l Furkan, C:IV,s:2900.

⁴ Tevbe Sûresi (9):128.

İkincisi: Tevbe ve Enfâl sûreleri tekbir sûredir.

Üçüncüsü: Sûre savaştan bahsettiğinden, besmelede rahmet ve merhameti ihtiva ettiğinden başında söylenmesi uygun görülmemiştir.

Dördüncüsü: Araplar bir toplumla aralarında ki anlaşmayı sona erdireceklerinde bu bildirin başına besmele yazmazlardı. Bu âdete binaen Tevbe Sûresi de anlaşmanın son bulunduğunu bildirdiğinden başında besmele gelmemiştir.

Tevbe sûresi, birçok hükmü içinde barındırmaktadır, ancak genel hatlarıyla tevbe sûresinin barındırdığı hükümleri gelecek on iki maddede toplayabiliriz.

1- Cihadın hükümleri.

2- Kâfir olan kişinin isteği doğrultusunda tevhit, risalet ve dini hükümleri o kişiye tebliğ etmenin vacip olduğu. (6.Ayet)

3- Zimmi olan veya aman dileyerek Müslüman beldesinde bulunan kimseyi devlet başkanın korumasının vacib olduğu ve anlaşma yapılan toplum anlaşmayı bozmadıkça anlaşmaya riayet edilmesini. (1-10. Ayetler)

4- Hz. Peygambere hakaret edenlerin hükmü. (11-12. Ayetler)

5- İcma'nın delil olarak kabul gördüğü. (16. ayet)

6- Cizye ile alakalı hükümleri, ehli kitab'dan kastın kimler olduğu, Yahudi ve Hıristiyanların dinlerinin batıl olduğu. (29. Ayet)

7- Altın ve gümüşün de zekâtının olduğu. (34. Ayet)

8- Yılın aylarının sayısını. (36. Ayet)

9- Cihad için emir verildiğinde cihada katılmanın vacip olduğu, cihadın mal ile can ve ilim ile de yapılabileceğini ve cihad için hazırlık yapılmasının vacip olduğu. (38-59 Aralığında ki ayetler)

10- Zekâtın hükümleri ve kimlere verilebileceği. (60. ayet)

11- Tövbe etmenin müminlere kazandıracığı mükâfatlar.

12- Münafıkların özellikleri ve müminin onlara karşı davranışlarıyla alakalı hükümler.⁵

Bu sûre-i kerimede bazı ayetlerin mensuh olduğu⁶ yönünde görüşler vardır. Onlardan bazıları şunlardır;

1. ﴿بَرَاءَةٌ مِنَ اللَّهِ وَرَسُولِهِ إِلَى الَّذِينَ عَاهَدْتُمْ مِنَ الْمُشْرِكِينَ﴾⁷ “Allah ve Resûlünden kendileriyle antlaşma yapmış olduğunuz müşriklere bir ihtar!”⁷ ayet-i kerimesinde n

3. Ayeti kerimeye kadar olan ayetler ﴿فَإِذَا انْسَلَخَ الْأَشْهُرُ الْحُرْمُ فَاقْتُلُوا الْمُشْرِكِينَ حَيْثُ

﴿وَجَدْتُمُوهُمْ وَحَدُودَهُمْ وَاحْصُرُوهُمْ وَاقْعُدُوا لَهُمْ كُلَّ مَرْصِدٍ﴾ “Haram aylar çıkınca müşrikleri bulduğunuz yerde öldürün; onları yakalayın, onları hapsedin ve onları her gözetleme yerinde oturup bekleyin.”⁸ Ayet-i kerimesiyle mensuhdur.

2. ﴿إِلَّا تَنْفَرُوا يُعَذِّبْكُمْ عَذَابًا أَلِيمًا﴾ “Eğer (gerektiğinde savaşa) çıkmazsanız, (Allah) sizi pek elem verici bir azap ile cezalandırır.”⁹ Ayet-i kerimesi ﴿وَمَا كَانَ﴾ “Müminlerin hepsinin toptan sefere çıkmaları doğru değildir.”¹⁰ Ayet-i kerimesi ile nehs olmuştur.

3. ﴿عَفَا اللَّهُ عَنْكَ لِمَ أَذِنْتَ لَهُمْ﴾¹¹ “Allah seni affetti. Onlara niçin izin verdin?”¹¹ Ayeti kerimesi Nur sûresinin ﴿فَإِذَا اسْتَأْذَنُوكَ لِبَعْضِ شَأْنِهِمْ فَأُذِنَ لِمَنْ شِئْتَ مِنْهُمْ﴾ “bazı işleri için senden izin istediklerinde, sen de onlardan dilediğine izin ver.”¹² Ayet-i kerimesi ile nesh olmuştur.

5 Ahmed b. Ali er-Râzî Ebû Bekr el-Cessâs, **Ahkâmü'l-Kur'ân**, Dâru'l-Fikr, Beyrut, 2010, C:III, s:115-238.

6 el- Alevî, **a.g.e**, C:XI, s:120-121.

7 Tevbe Sûresi (9):1.

8 Tevbe Sûresi (9):5.

9 Tevbe Sûresi (9):39.

10 Tevbe Sûresi (9):112.

11 Tevbe Sûresi (9):43.

12 Nûr Sûresi (24): 62.

V. Meânî İlminin Tanımı ve Konusu

Meânî kelimesi, sözlükte “kastedilen şey” manasına gelen معنى/mâna'nın çoğuludur.¹³

Belâgat ilminin üç ana bölümünden birisi Meânî ilmidir. Meânî, ma'na kelimesinin çoğuludur. Bir belâgat terimi olarak ise Meânî, sözün muktezâ-yı hâle yani yer ve zamana uygun olmasını ele alan ilim dalıdır.¹⁴ Meânî ilmiyle öncelikle Kur'an-ı Kerîm'in î'caz yönlerini öğrenmek amaçlanır. Bu yönler ise lafızların dizilişindeki incelik ve güzellik, nitelemelerdeki güzellikler, terkiplerdeki parlaklık, kolaylık ve sadelik, kelimelerdeki anlam genişliği, yine lafızların tatlılığı ve sağlamlığı gibi özelliklerdir. Kur'an-ı Kerîm'in yanında diğer metinlerde Meânî ilminin konusuna dâhildir. Ayrıca Meânî ilmiyle sözdeki güzellik ve çirkinliğe vakıf olma becerisi de kazanılmış ve geliştirilmiş olur.¹⁵

Belâgat âlimlerinin Meânî ilmi için yaptıkları tariflerin hülasası; istenilen manayı ifade ederken hata ve yanlıştan sakındıran ve kullanılan ifadenin veya cümlenin duruma ve makama uygun olup olmadığını bildiren bir ilim dalıdır. Ayrıca Meânî ilmi haber, inşâ, takdim, tehir, zikir, hazf, tarif, tenkir, kasr, fasl, vasıl, îcaz ve itnab gibi üsluplarla cümlenin mukteza-yı hale uygunluğunu tespit eden bir ilim dalıdır.¹⁶

Nahiv âlimleri de Meânî ilminin hazf, zikir, v.b. başlıklarını incelerler ancak onların bu başlıkları incelemeleri belâgat âlimlerinden farklı olarak bu başlıkları caizlik, vaciplik ve mümtenilik gibi hükümleri yönünden incelerler, belâgatçılar gibi bu başlıkların mukteza-yı hale uygunluğuna bakmazlar.¹⁷

---

¹³ İbn Manzûr Ebu'l-Fazl Cemâluddin Muhammed b. Mükerrrem b. Alî b. Ahmed, el-Ensârî, **Lisânu'l-Arab**, Beyrut, 1986.

¹⁴ Zekerîya b. Muhammed, el-Kazvini, **İzah**, C:I,s:12; Sadeddîn Mesud b. Fahrüddîn et-Taftazani, **Muhtasar**, s:29.

¹⁵ Ali, Bulut, **Belâgat-Meânî-Beyân-Bedî**, İfav 2. Baskı, s:51.

¹⁶ İbrahim, ed-Dusuği, **Haşiye tudusugi**, s:150-160, Mısır 1. Baskı, 1317 h.

¹⁷ Muhammed Ebu Musa, **Hasais Terakip**, s:75, Mektebetul vehbe, Kahire, 2000 m.

Meânî ilminin sekiz ana başlığı vardır. Bunlar ise;

- Haber
- İnşâ
- İsnâd
- Müsnedün İleyhin Durumları
- Müsned'in Durumları
- Kasr
- Fasıl-Vasıl
- İcaz- İtnâb-Musâvât

VI. Meânî İlminin Önemi

Meânî ilmi nahiv ilminin devamı ve tamamlayıcısı olmak gibi önemli bir konuma sahip olduğundan bu ilmi öğrenmek gerek Kur'an'ı, gerekse Arapça yazılmış diğer edebî eserleri anlamada son derece önem arz etmektedir. Meânî ilmini bilmenin önemli noktalardan bazılarını şu beş madde ile sıralayabiliriz.

1-Kur'an-ı Kerim'in icazını bilmemizi sağlar:

Meânî ilmini bilmenin faydalarından bir tanesi; Kur'an-ı Kerim'in kolay ve rahat anlaşılır ifadelerinde sarf, nahiv ilminin kaide ve kurallarına dikkat edilmekle beraber kelimelerde ki inceliği, lafızların tatlılık ve icazını bilmemizi sağlar.

2- Kur'an-ı kerimde ki ikincil manaları anlamamızı sağlar:

Takdim, tehir, hazf, zikr, fasl, vasl, icaz ve itnâb gibi belaği sanatlarla kastedilen ikincil manayı anlayıp onlardan hüküm ve mana çıkarmamıza yardımcı olur.

3- Arap nesir ve şiirlerindeki fesahat ve belagatı görmemize yardımcı olur:

Arap nesir ve şiirlerinin belagat yönünden iyisini kötüsünden ayırmada bize yardımcı olması bakımından birçok fayda sağlamaktadır.

4- Sözü (kelamın) durum ve makama uyumunu sağlar:

Meânî ilmüne vakıf olan bir kişi söyleyeceği sözü hal, durum ve makama uygun olarak seçme becerisi kazanır ve bu durumlara uygun olarak söz söyler buda o kişiye nerede ne konuşacağını, nasıl konuşacağını bilme kabiliyeti kazandırır.

5- Muhatabının seviye ve anlayışına göre konuşma:

Meânî ilmine vakıf olan kişi, muhatabının seviyesine göre ona en faydalı olacak, en iyi anlayacağı ve derdini ona en iyi şekilde anlata bileceği cümleleri seçip o cümlelerle konuşma becerisi kazanır.¹⁸

Bu bölümden sonra yukarıda anlattığım Meânî ilminin konularını teker teker inceleyip Tevbe sûresi üzerinde Meânî ilmini tatbiki çalışacağız.

---

¹⁸ Ahmet, Alabalık, **Esraru ilmi'l-Meânî fi sûreti Yûsuf**, (Yayımlanmış Doktora Tezi), Umman, 2006, s: 29.

BİRİNCİ BÖLÜM

HABER VE İNŞÂ

1.1. HABER

1.1.1. Haber'in Sözlük ve Terim Anlamı

Haber sözlükte; bilgilendirme, ilan etme anlamlarına gelir.¹

Terim olarak ise; bir cümle kurduğumuzda, ya herhangi bir konuda hüküm veririz ya da henüz meydana gelmemiş bir işten bahsederiz. Birincisine haber ikincisine ise inşa deriz.² Diğer bir tarife göre ise haber; sözü söyleyene; o, bu sözünde doğrudur veya yalancıdır diyebileceğimiz her kelama denir. Söylenen söz, gerçeğe uygun ise, onu söyleyen şahıs sözünde doğrudur. Şayet söylenen söz, gerçeğe uygun değil ise onu söyleyen şahıs sözünde yalancıdır.³

Haberin doğru olmasından maksat, onun gerçeğe uygun olmasıdır. Yalan olmasından maksat ise; gerçeğe uymamasıdır. Öyle ise “Zeyd ayaktadır” sözü gerçeğe uygun ise bu söz doğrudur. Uygun değilse yalandır.⁴

Haberin doğru veya yalan olmasının diğer bir kıstası da irade edilen haberin haberi veren kimsenin inancına uygun olup olmaması ile ilgilidir. Zira Allah Teâlâ münafıklar hakkında ﴿إِذَا جَاءَكَ الْمُنَافِقُونَ قَالُوا نَشْهَدُ إِنَّكَ لَرَسُولُ اللَّهِ وَاللَّهُ يَعْلَمُ إِنَّكَ لَرَسُولُهُ﴾ (Ey Muhammed!) Münafıklar sana geldiklerinde, "Senin, elbette Allah'ın peygamberi olduğuna şahitlik ederiz" derler. Allah senin, elbette kendisinin peygamberi olduğunu biliyor. (Fakat) Allah o münafıkların hiç şüphesiz yalancılar olduklarına elbette şahitlik eder.⁵ demektedir. Dolayısıyla münafıkların ağızlarıyla Hz. Peygamber efendimiz (s.a.v)'in risâletine inandıklarına

¹ İbn Manzûr, **a.g.e** خبر maddesi.

² Bulut, **a.g.e** s:52.

³ Nusrettin, Boleli, **Belâgat**, İfav, 9. Baskı, s:190.

⁴ Abdülkâdir, el-Cürcâni, **Delâilü'l İ'câz**, s:528-529.

⁵ Münâfikûn Sûresi (63):1.

dair hakkında söyledikleri sözler inançlarına uygun olmadığı için yalan kabul edilmiştir.⁶

1.1.2. Haber Cümlesinin Gayeleri

Haber cümlesi iki maksatla söylenir;

- 1- Fâide-i haber (haberinin faydası)
- 2- Lâzım-ı fâide-i haber (haberinin faydasının gereği)

1.1.2.1. Fâide-i Haber

Mütekellim verdiği haberinde muhataba daha önce bilmediği bir haberi bildirmek maksadıyla kurduğu haber cümlesine denir.⁷

﴿بِرَاءةٍ مِّنَ اللَّهِ وَرَسُولِهِ إِلَى الَّذِينَ عَاهَدْتُمْ مِنَ الْمُشْرِكِينَ﴾ “Allah ve Resulünden, kendileriyle antlaşma yapmış olduğunuz müşriklere bir ültimatodur.”⁸ Ayetinde Allah Teâlâ müşriklerle müminlerin arasında bir söz ve anlaşmanın kalmadığını haber vermiştir. Yani müşrikler, müminler ile aralarında anlaşmanın olduğunu zannederken Allah Teâlâ onların bilmediği yani aralarında bir anlaşma veya söz olamayacağı haberini vererek bu ayet-i kerimede fâide-i haber yapılmıştır.⁹

﴿وَأَذَانٌ مِّنَ اللَّهِ وَرَسُولِهِ إِلَى النَّاسِ يَوْمَ الْحَجِّ الْأَكْبَرِ﴾ “Hacc-ı ekber gününde, Allah ve Resulünden bütün insanlara bir bildiridir.”¹⁰ ayet-i kerimesinde Allah Teâlâ bildiri konusunda herhangi bir bilgisi olmayan muhataplarına yeni bir bilgiyi haber vermekle fâide-i haber yapılmıştır.

⁶ Zekeriya b. Muhammed, el- Kazvîni, **Telhîsûl-Miftâh**, s:14.

⁷ Bulut, **a.g.e.**, s:54; Celâleddin es-Suyûtî, **el-İtkân fi Ulûmi'l Kur'an**, C:II, s:876.

⁸ Tevbe Sûresi (9):1.

⁹ ez-Zemahşeri, Ebu'l-Kasım mahmûd b. Ömer b. Muhammed el-Hârizmî, **el-Keşşaf an hakaik gavamizi't-tenzil ve uyuni'l-ekavil fi vücûhi't-te'vil**, Dar-ulkûtûb'ul ilmiye,Lübnan,C:II,s.234; İbn-i Ali, **a.g.e.**, C:X,s:6; el-Alevî, **a.g.e.**, C: XI,s.122.

¹⁰ Tevbe Sûresi (9):3.

﴿أَنْتُمْ غَيْرُ مُعْجِزِي اللَّهِ﴾ “Siz Allah’ı âciz bırakabilecek değilsiniz.”¹¹ ayet-i

kerimesinde mütekellim (Allah Teâlâ)’in muhataplarını kâfirler olarak kabul edersek; Kâfirlerin kendi batıl zanlarınca Allah Teâlâ’yı âciz bırakabilecekleri inancı ve bilgilerine zıt olarak Allah’ı âciz bırakamayacakları haberi onlar için yeni bir bilgi olduğundan haberi fâide-i haber kabul ederiz.¹²

﴿كَيْفَ يَكُونُ لِلْمُشْرِكِينَ عَهْدٌ عِنْدَ اللَّهِ وَعِنْدَ رَسُولِهِ﴾

"Allah'a ortak koşanların Allah katında ve Resûlü yanında bir ahdi nasıl olabilir?"¹³ ayet-i kerimesinde mütekellim (Allah Teâlâ)’in muhataplarının müşrikler ile anlaşma yapabilecekleri bilgisine zıt olarak bu haberde müşrikler ile aralarında bir anlaşma olamayacağı haberini vererek onlar tarafından malum olmayan bir haber verdiğinden bu haberde fâide-i haber yapılmıştır.¹⁴

﴿وَمَا كَانَ اسْتِغْفَارُ إِبْرَاهِيمَ لِأَبِيهِ إِلَّا عَنْ مَوْعِدَةٍ وَعَدَّهَا أَيَّاهُ فَلَمَّا تَبَيَّنَ لَهُ أَنَّهُ عَدُوٌّ لِلَّهِ تَبَرَّأَ﴾

"İbrahim'in babası için af dilemesi, sadece ona verdiği sözden dolayı idi. Ne var ki, onun muhakkak Allah'ın düşmanı olduğu kendisine belli olunca, ondan uzaklaştı. Şüphesiz ki İbrahim çok yumuşak huylu ve pek sabırlı idi."¹⁵ Bu Ayette Allah Teâlâ muhataplarına Hz. İbrahim ile ilgili daha önce bilmedikleri bir hususu bildirmesinden dolayı bu haber de fâide-i haberdir.¹⁶

﴿يَعْتَذِرُونَ إِلَيْكُمْ إِذَا رَجَعْتُمْ إِلَيْهِمْ قُلْ لَا تَعْتَذِرُوا لَنْ نُؤْمِنَ لَكُمْ قَدْ نَبَّأَنَا اللَّهُ مِنْ أَخْبَارِكُمْ﴾

“(Seferden) onlara döndüğünüz zaman size özür beyan edecekler. De ki: (Boşuna) özür dilemeyin! Size asla inanmayız; Muhakkak Allah, haberlerinizi bize bildirmiştir.”¹⁷ ayet-i kerimesinde Hz. Peygamberin (s.a.v.) münafıklara haberlerini bildiğini haber vermesi münafıklar için yeni bir bilgidir çünkü münafıklar, Hz.

¹¹ Tevbe Sûresi (9):3.

¹² ez-Zemahşeri, a.g.e.,C:II,s.236; İbn-i Ali, a.g.e., C:X,s:15; el-Alevi, a.g.e., C: XI,s.127.

¹³ Tevbe Sûresi (9):7.

¹⁴ ez-Zemahşeri, a.g.e.,C:II,s.241-242; İbn-i Ali, a.g.e., C:X,s:21; el-Alevi, a.g.e., C: XI,s.136.

¹⁵ Tevbe Sûresi (9):114.

¹⁶ ez-Zemahşeri, a.g.e.,C:II,s.310; İbn-i Ali, a.g.e., C:X,s:60; el-Alevi, a.g.e., C: XI,s.174.

¹⁷ Tevbe Sûresi (9):94.

Peygamber haberinizi biliyor demeden önce münafıklar gizli hallerinin bilindiğini bilmediklerinden bu haber fâide-i haberdur.¹⁸

1.1.2.2. Lâzım-ı fâide-i haber

Mütekellim verdiği haberin de muhatabın bilmesine rağmen kendisinin de o haberi bildiğini bildirmek amacıyla kurduğu haber cümlesine denir.¹⁹

﴿وَمِنْهُمْ الَّذِينَ يُؤْذُونَ النَّبِيَّ وَيَقُولُونَ هُوَ أُذُنٌ﴾ “Onlardan peygamberi inciten ve

“O her söylenene kulak veriyor” diyenler var.”²⁰ ayet-i kerimesinde mütekellim (Allah Teâlâ) muhatabı Peygamber (s.a.v.)’in her söylenene kulak veriyor dediklerini Peygamber (s.a.v) bildiği halde mütekellim kendisinin de bildiğini göstermesiyle bu ayet-i kerimede lâzım-ı fâide-i haber olmuştur.

﴿إِنَّ اللَّهَ بَرِيءٌ مِنَ الْمُشْرِكِينَ وَرَسُولُهُ﴾ “Allah ve Resulü, Allah'a ortak

koşanlardan uzaktır.”²¹ Bu Ayet-i kerimede mütekellim (Allah Teâlâ), muhatapları tarafından Allah ve Resulü, Allah'a ortak koşanlardan uzak olduğunu bildikleri halde muhatap tarafından bilinen bir haberi bildirmesi ile bu ayet-i kerimede lâzım-ı fâide-i haber olmuştur.

﴿أَنْتُمْ غَيْرُ مَعْجِزِي اللَّهِ﴾ “Siz Allah'ı âciz bırakabilecek değilsiniz.”²² ayet-i

kerimesinde mütekellim (Allah Teâlâ)’in muhataplarını müminler olarak kabul edersek; Kâfirlerin Allah Teâlâ’yı âciz bırakamayacakları haberi müminler tarafından da malum olduğundan malumu ilan kabilinden lâzım-ı fâide-i haber olmuştur.

﴿إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْمُتَّقِينَ﴾ “Şüphesiz Allah, kendine karşı gelmekten sakınanları

sever.”²³ Ayetinde mütekellim (Allah Teâlâ)’in muhatapları müminler tarafından

¹⁸ ez-Zemahşeri, a.g.e.,C:II,s.254; İbn-i Ali, a.g.e., C:X,s:42; el-Alevi, a.g.e., C: XI,s.140.

¹⁹ Bulut, a.g.e, s:54; Ebû Ya’kûb Sirâcüddin es-Sekkaki, **Miftâhu’l-‘ulûm** s:167.

²⁰ Tevbe Sûresi (9):61.

²¹ Tevbe Sûresi (9):3.

²² Tevbe Sûresi (9):3.

²³ Tevbe Sûresi (9):4.

Allah'a karşı gelmekten sakınanları sevdiği haberi malum bir haber olduğundan bu ayet-i kerimede lazım-ı fâide-i haber olmuştur.

﴿لَقَدْ ابْتَعُوا الْفِتْنَةَ مِنْ قَبْلُ وَقَلَّبُوا لَكَ الْأُمُورَ حَتَّىٰ جَاءَ الْحَقُّ وَظَهَرَ أَمْرُ اللَّهِ وَهُمْ

﴿كَارَهُونَ﴾ “Andolsun onlar önceden de fitne çıkarmak istemişler ve sana nice işler çevirmişlerdi. Nihayet hak geldi ve onlar istemedikleri halde Allah'ın emri yerini buldu.”²⁴ Bu ayet-i kerimede Allah Teâlâ'nın “Andolsun onlar önceden de fitne çıkarmak istemişler ve sana nice işler çevirmişlerdi” haberi Hz. Peygamber (s.a.v.) tarafından bilinen bir haber olduğundan bu ayet-i kerimede lazım-ı fâide-i haber olmuştur.

Haber cümlesi bu iki temel maksadın dışında bazı maksatlar için de kullanılır. Bu maksatlardan bazıları şunlardır.²⁵

1.1.2.3. Üzüntüyü Dile Getirme

﴿تَوَلَّوْا وَأَعْيُنُهُمْ تَفِيضُ مِنَ الدَّمْعِ حَزَنًا أَلَّا يَجِدُوا مَا يُنْفِقُونَ﴾ “Harcayacak bir şey

bulamamanın üzüntüsünden gözyaşları dökerek geri dönenlere de günah yoktur.”²⁶ ayet-i kerimesinde harcayacak bir şey bulamamanın üzüntüsünü dile getirmek maksadıyla haber cümlesi kurulmuştur.²⁷

1.1.2.4. Güçsüzlüğü İfade Etme

﴿وَلَا عَلَى الدِّينِ إِذَا مَا آتَوَكَ لِتَحْمِلَهُمْ قُلْتَ لَا أَجِدُ مَا أَحْمِلُكُمْ عَلَيْهِ تَوَلَّوْا وَأَعْيُنُهُمْ تَفِيضُ

﴿وَلَا عَلَى الدِّينِ إِذَا مَا آتَوَكَ لِتَحْمِلَهُمْ قُلْتَ لَا أَجِدُ مَا أَحْمِلُكُمْ عَلَيْهِ تَوَلَّوْا وَأَعْيُنُهُمْ تَفِيضُ﴾ Kendilerine binek sağlaman için sana geldiklerinde: Sizi bindirecek bir binek bulamıyorum, deyince, harcayacak bir şey bulamadıklarından dolayı üzüntüden gözleri yaş dökerek dönen kimselere de

²⁴ Tevbe Sûresi (9):48.

²⁵ es-Suyutî, a.g.e, C:II, s:873-897.

²⁶ Tevbe Sûresi (9):92.

²⁷ ez-Zemahşeri, a.g.e.,C:II,s.291; İbn-i Ali, a.g.e., C:X,s:172; el-Alevi, a.g.e., C: XI,s.291.

(sorumluluk yoktur).²⁸ ayetinde binek isteyenlere binek bulup vermeye gücünün yetmediğini yani güçsüzlüğünü dile getirmek amacıyla haber cümlesi kurulmuştur.

1.1.2.5. Kınama

﴿اِشْتَرَوْا بِآيَاتِ اللَّهِ ثَمَنًا قَلِيلًا فَصَدُّوا عَنْ سَبِيلِهِ إِنَّهُمْ سَاءَ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ﴾ “Allah'ın

ayetlerini az bir karşılığa değiştiler de insanları onun yolundan alıkoydular. Bunların yapmakta oldukları şeyler gerçekten ne kötüdür!”²⁹ ayet-i kerimesinde Allah'ın ayetlerini az bir karşılığa satanları ve insanları onun yolundan alıkoyanları kınama olduğundan haber kınama amacıyla kurulmuştur.³⁰

1.1.2.6. Övme

﴿الَّذِينَ آمَنُوا وَهَاجَرُوا وَجَاهَدُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ بِأَمْوَالِهِمْ وَأَنْفُسِهِمْ أَكْبَرُ دَرَجَةً عِنْدَ اللَّهِ﴾

﴿وَأُولَئِكَ هُمُ الْفَائِزُونَ﴾ “İman edip de hicret edenler ve Allah yolunda mallarıyla, canlarıyla cihad edenler, rütbe bakımından Allah katında daha üstündürler. Kurtuluşa erenler de işte onlardır.”³¹ ayet-i kerimesinde Allah Teâlâ malları ve canlarıyla cihad edip hicret edenlerin derecelerinin en yüksek derece olduğunu, أَكْبَرُ/en büyük ile ifade etmesinden onları övdüğü anlaşılıp haberin övme amacıyla kurulduğu anlaşılmaktadır.³²

1.1.2.7. Öğüt Verme

﴿فَمَا مَتَاعُ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا فِي الْآخِرَةِ إِلَّا قَلِيلٌ﴾ “Oysa ahirete göre dünya hayatının

yararı, pek az bir şeydir.”³³ Bu ayet-i kerimede Allah Teâlâ müminlere dünya hayatının faydasının pek az olduğunu haber verip onlara ahiret hayatına çalışmalarının

²⁸ Tevbe Sûresi (9):92.

²⁹ Tevbe Sûresi (9):9.

³⁰ ez-Zemahşeri, **a.g.e.**,C:II,s.242; İbn-i Ali, **a.g.e.**, C:X,s:30; el-Alevi, **a.g.e.**, C: XI,s.118.

³¹ Tevbe Sûresi (9):20.

³² ez-Zemahşeri, **a.g.e.**,C:II,s.251; İbn-i Ali, **a.g.e.**, C:X,s:45; el-Alevi, **a.g.e.**, C: XI,s.251.

³³ Tevbe Sûresi (9):38.

daha faydalı olduğu öğütünde bulunduğundan haber öğüt verme maksadıyla kurulmuştur.

1.1.2.8. Uyarı

﴿مَا كَانَ لِلنَّبِيِّ وَالَّذِينَ آمَنُوا أَنْ يَسْتَغْفِرُوا لِلْمُشْرِكِينَ وَلَوْ كَانُوا أُولِي قُرْبَىٰ مِنْ بَعْدِ مَا تَبَيَّنَ

﴿لَهُمْ أَنَّهُمْ أَصْحَابُ الْجَحِيمِ﴾ (Kâfir olarak ölüp) cehennem ehli oldukları onlara açıkça belli olduktan sonra, akraba dahi olsalar, (Allah'a) ortak koşanlar için af dilemek ne peygambere yaraşır ne de inananlara.”³⁴ ayet-i kerimesinde Allah Teâlâ Peygamber (s.a.v)’i ve müminleri, müşrikler için af dilemenin doğru olmadığını haber vererek onları müşrikler için af dilememeleri konusunda uyarmak maksadıyla haber cümlesini kurmuştur.

﴿وَمَا لَكُمْ مِنْ دُونِ اللَّهِ مِنْ وَلِيٍّ وَلَا نَصِيرٍ﴾ “Sizin için Allah'tan başka ne bir dost

ne de bir yardımcı vardır.”³⁵ ayet-i kerimesinde ise müminleri, onlara Allah Teâlâ'dan başka dost ve yardımcı olmadığı konusunda uyarmak maksadıyla haber cümlesi kurulmuştur.

1.1.3. Haber Cümlesinin Çeşitleri

Belâgat ilmi, sözün muhatabın durumuna uygun olup olmadığını inceleyen bir ilim olduğundan meâni ilmide haber cümlesini nahiv âlimleri gibi mübteda ve haberden oluşan mutlak haber cümlesi olarak incelememiş, bu cümlelerde muhatabın durumunu itibara alarak haber cümlelerini üç bölüme ayırmışlardır.

1.1.3.1. İbtidâî Haber

Söylenecek söz hakkında şüphesi olmadığı bilinen muhatabın durumuna uygun olarak söylenmesi gereken sözdür. Muhatabın zihninde, kendisine söylenen sözdeki

³⁴ Tevbe Sûresi (9):113.

³⁵ Tevbe Sûresi (9):116.

hüküm ile ilgili bir bilgiye sahip olmadığında veya hüküm de tereddütü yok ise, cümle de hükmü pekiştiren her hangi bir tekide ihtiyaç duyulmaz.³⁶

﴿بَرَاءَةٌ مِنَ اللَّهِ وَرَسُولِهِ إِلَى الَّذِينَ عَاهَدْتُمْ مِنَ الْمُشْرِكِينَ﴾ “Allah ve Resulünden, kendileriyle antlaşma yapmış olduğunuz müşriklere bir ultiमतodur.”³⁷ Ayet-i kerimesin de bu ultiमतomun Allah Teâlâ’dan olduğunda muhatabın yani Peygamber (s.a.v)’in hiçbir şüphesi ve tereddüdü olmadığından Allah Teâlâ bu haberi tekitsiz bildirmiştir.

﴿وَأَذَانٌ مِنَ اللَّهِ وَرَسُولِهِ إِلَى النَّاسِ يَوْمَ الْحَجِّ الْأَكْبَرِ﴾ “Hacc-1 ekber (en büyük hac) gününde Allah ve Resulünden insanlara bir bildiridir.”³⁸ ayet-i kerimesinde Hacc-1 ekber (en büyük hac) gününde yapılan bu bildirin Allah Teâlâ’dan olduğunda muhatabın yani Peygamber (s.a.v)’in hiçbir şüphesi ve tereddüdü olmadığından Allah Teâlâ bu haberi tekitsiz bildirmiştir.

﴿وَاللَّهُ غَفُورٌ رَحِيمٌ﴾ “Allah bağışlayan, esirgeyendir.”³⁹ Allah Teâlâ’nın bağışlayan ve esirgeyen olduğu gayet açık ve şüphe bırakmayan bir bilgi olduğundan ve muhatabının yani Hz. Peygamber ve müminlerin Allah’ın bağışlayan ve esirgeyen olduğunda hiçbir şüphe ve tereddütleri olmadığından bu haber hiçbir tekit ile tekit edilmeden gelmiş ve ibtidâi haber olmuştur.

﴿وَاللَّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ﴾ “Allah çok iyi bilendir, hikmet sahibidir.”⁴⁰ Allah Teâlâ’nın çok iyi bilen ve hikmet sahibi olduğunda muhatabın yani Hz. Peygamber ve müminlerin hiçbir şüphe ve tereddütleri olmadığından ve bu haberin delillerini muhatap her alanda hatta kendinde bile açıkça görebildiğinden dolayı bu haber tereddüt barındırmayacak kadar açıktır. Bundan dolayı Allah’ın çok iyi bilen ve hikmet sahibi olduğu haberi hiçbir tekit ile tekit edilmeden gelmiş ve ibtidâi haber olmuştur.

³⁶ et-Teftâzânî, a.g.e, s:39-40; es-Sekkâkî, a.g.e, s:170-171; Bulut, a.g.e, s:56.

³⁷ Tevbe Sûresi (9):1.

³⁸ Tevbe Sûresi (9):3.

³⁹ Tevbe Sûresi (9):27,91.

⁴⁰ Tevbe Sûresi (9):97,106,110.

﴿وَاللَّهُ سَمِيعٌ عَلِيمٌ﴾ “Allah pekiyi işiten, çok iyi bilendir.”⁴¹ Allah Teâlâ'nın pekiyi işiten ve çok iyi bilen olduğunda muhatabı Hz. Peygamber ve müminlerin hiçbir şüphe ve tereddütleri olmadığından ve bu haberin delilleri açıkça gözler önünde olduğundan hiçbir tekit ile tekit edilmeden gelmiş ve ibtidâî haber olmuştur.

1.1.3.2. Talebî Haber

Muhatabın söylenecek söz hakkında tereddüdü olduğu düşüncesiyle onun durumuna uygun söylenmesi uygun olan sözdür. Eğer muhatabın zihninde kendisine söylenen sözdeki hüküm hakkında şüphesi varsa veya eksik bilgidan dolayı zihninde bazı sorular canlanıyorsa o şüpheleri veya zihne gelme ihtimali olan soruları izale etmek için o hükmün bir tekit ile güçlendirilmesi güzel olur.⁴²

﴿إِنَّ عِدَّةَ الشُّهُورِ عِنْدَ اللَّهِ اثْنَا عَشَرَ شَهْرًا فِي كِتَابِ اللَّهِ يَوْمَ خَلَقَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ﴾
﴿مِنْهَا رُبْعَةٌ حُرْمٌ﴾ "Doğrusu, ayların sayısı Allah yanında on iki aydır, gökleri, yeri halkettiği günkü Allah yazısında; bunlardan dördü haram olanlardır."⁴³ Müşriklerin bazılarının haram ayları sekiz⁴⁴ kabul etmelerinden ve Hristiyanların haram ayları kabul etmemelerinden⁴⁵ müminlerin zihinlerine gelme ihtimali olabilecek şüpheyi izale için ayların on iki olup bunlarında dördünün haram aylar olduğu haberi نَّ (muhakkak ki) tekit edatı ile tekit edilip talebî haber yapılmıştır.

﴿لَا يَرْفُقُونَ فِي مَوْمِنٍ إِلَّا وَلَا ذِمَّةً وَأُولَئِكَ هُمُ الْمُعْتَدُونَ﴾ "Bir mümin hakkında ne ahit tanırlar ne de antlaşma. Çünkü onlar saldırganların kendileridir."⁴⁶ ayet-i kerimesinde muhatabın zihninde oluşabilecek ne için? sorusuna cevap olsun diye müminler hakkında ahit ve antlaşma tanınamalarının sebebini haber verirken haberi هُمْ zamir-i fasıl ile tekit ettiğinden bu haber talebî haber olmuştur.

⁴¹ Tevbe Sûresi (9):98,103.

⁴² et-Teftâzânî, **a.g.e**, s:39-40; es-Sekkâkî, **a.g.e**, s:170-171; Bulut, **a.g.e**, s:56.

⁴³ Tevbe Sûresi (9):36.

⁴⁴ **DİB Kur'an Yolu Tefsiri**, Tevbe Sûresi,36.ayet, s:192.

⁴⁵ **DİB Kur'an Yolu Tefsiri**, Tevbe Sûresi,36.ayet, s:192.

⁴⁶ Tevbe Sûresi (9):10.

﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِنَّمَا الْمُشْرِكُونَ نَجَسٌ فَلَا يَقْرَبُوا الْمَسْجِدَ الْحَرَامَ بَعْدَ عَامِهِمْ هَذَا وَإِنْ

﴿عَافَيْتُمْ عَنِ اللَّهِ فَسَوْفَ يُغْنِيكُمُ اللَّهُ مِنْ فَضْلِهِ إِنْ شَاءَ إِنَّ اللَّهَ عَلِيمٌ حَكِيمٌ﴾

Müşrikler ancak bir pisliktir. Onun için bu yıllarından sonra Mescid-i Haram'a yaklaşmasınlar. Eğer yoksulluktan korkarsanız, (biliniz ki) Allah dilerse sizi kendi lütfundan zengin edecektir. Şüphesiz Allah iyi bilendir, hikmet sahibidir.⁴⁷ ayet-i kerimesinde ayetin başından da anlaşılacağı gibi muhatap müminlerdir. Müminlerin zihninde oluşma ihtimali olan Allah, onları gerçekten zenginkılacak mı? sorusunu izale etmek için “*Şüphesiz Allah iyi bilendir (ihtiyacınızı bilir), hikmet sahibidir (hepinize ihtiyacınız kadar verir abes boş iş yapmaz)*” haberini إِنَّ (Şüphesiz) tekit edatıyla tekit ettiğiinden burada talebî haber olmuştur.

﴿مُشْرِكِينَ كَافَّةً كَمَا يُفَاتِلُونَكُمْ كَافَّةً وَاعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ مَعَ الْمُتَّقِينَ﴾

size kâffeten harbettikleri gibi siz de onlara kâffeten harbedin ve bilin ki muhakkak Allah takva sahipleri ile beraberdir.⁴⁸ ayet-i kerimesinde Mütakellim muhatapları olan müminlere, eğer müşriklerle toplu halde savaşmaları gerektiği emirini verirken akıllarına gelmesi muhtemel olan, eğer onlarla toplu halde savaşsaksak Allah'ın yardımı, inayeti bizle beraber olacak mı? Bu savaşta mağlup olur muyuz? gibi akla gelme ihtimali olan şüpheleri ve soruları bertaraf etmek için Allah Teâlâ onlarla beraber olacağı haberini أَنَّ (Muhakkak ki) tekit edatı ile tekit ettiğiinden burada da talebi haber olmuştur.

﴿فَاعْرِضُوا عَنْهُمْ إِنَّهُمْ رَجِسٌ وَمَآلُهُمْ جَهَنَّمَ﴾

Muhakkak ki onlar murdardır. Varacakları yer cehennemdir.”⁴⁹ Allah (c.c.) bu ayette, Hz. Peygamber (s.a.v.) ve müminlerin durumunu gözeterek ve zihinlerindeki “ne için?” sorusunu dikkate alarak, münafıkların durumunu açıklarken tekit edatı kullandığından bu haberde talebî haber olmuştur.

⁴⁷ Tevbe Sûresi (9):28.

⁴⁸ Tevbe Sûresi (9):36.

⁴⁹ Tevbe Sûresi (9):95.

﴿وَأَخْرَجُوا عَنَّا صَوَابًا وَآخَرَ سَيِّئًا عَسَىٰ اللَّهُ أَن يَتُوبَ عَلَيْهِمْ إِنَّا

اللَّهُ غَفُورٌ رَّحِيمٌ﴾ "Diğerleri ise günahlarını itiraf ettiler, iyi bir ameli diğer kötü bir amelle karıştırdılar. (Tövbe ederlerse) umulur ki Allah onların tövbesini kabul eder. Muhakkak ki Allah çok bağışlayan, pek esirgeyendir.⁵⁰ Burada muhatabın yani iyi amelini kötü bir amelle karıştıran kimsenin aklına gelebilecek “Allah beni de affeder mi?” sorusunu ve affedilme haberinde şüpheye düşme ihtimallerini izale etmek için Allah çok bağışlayan ve pek esirgeyendir haberi إِنَّ (Muhakkak ki) ile tekit edilip talebî haber yapılmıştır.

﴿وَمَا كَانَ اسْتِغْفَارُ إِبْرَاهِيمَ لِأَبِيهِ إِلَّا عَن مَّوْعِدَةٍ وَعَدَّهَا إِيَّاهُ قَلَمًا تَبَيَّنَ لَهُ أَنَّهُ عَدُوٌّ لِلَّهِ تَبَرًّا

﴿مِنهُ إِنَّ إِبْرَاهِيمَ لَأَوَّاهٌ حَلِيمٌ﴾ "İbrahim'in babası için af dilemesi, sadece ona verdiği sözden dolayı idi. Ne var ki, onun muhakkak Allah'ın düşmanı olduğu kendisine belli olunca, ondan uzaklaştı. Şüphesiz ki İbrahim çok yumuşak huylu ve pek sabırlı idi."⁵¹ Hz. İbrahim'in babasına verdiği sözden sonra onun için af dilemesi haberini işiten muhatabın aklında “onun kesin cehennemlik olduğunu bildiği halde de ona af dilemeye devam etti mi?” sorusunu izale için “muhakkak Allah'ın düşmanı olduğu kendisine belli olunca, ondan uzaklaştı. Şüphesiz ki İbrahim çok yumuşak huylu ve pek sabırlı idi” haberlerini إِنَّ (Muhakkak ki) ile tekit ettiğinden bu haberde talebî haber olmuştur.

﴿يَعْتَذِرُونَ إِلَيْكُمْ إِذَا رَجَعْتُمْ إِلَيْهِمْ قُلْ لَا تَعْتَذِرُوا لَنْ نُؤْمِنَ لَكُمْ قَدْ نَبَأْنَا اللَّهُ مِنْ آخْبَارِكُمْ﴾

“(Seferden) onlara döndüğünüz zaman size özür beyan edecekler. De ki: (Boşuna) özür dilemeyin! Size asla inanmayız; Muhakkak Allah, haberlerinizi bize bildirmiştir.”⁵² Bu ayet-i kerimede özür dileyen kişi özrünün cevabını merak edeceğinden ve aklında “acaba özrüm kabul mü? Veya değil mi? Kabul değilse neden kabul değil?” gibi sorular vuku bulacağından bu tür şüphe ve soruları izale etmek için onların özürlerinin kabul edilmeme sebebi haber verilirken bu haber قَدْ tekit edatı ile tekit edilerek talebî haber yapılmıştır.

⁵⁰ Tevbe Sûresi (9):102.

⁵¹ Tevbe Sûresi (9):114.

⁵² Tevbe Sûresi (9):94.

1.1.3.3. İnkârî Haber

Söylenecek sözü kesinlikle inkâr edeceği bilinen muhatabın durumuna uygun söylenmesi lazım gelen sözdür. Eğer muhatap kendisine söylenen sözdeki hükmü kabul etmiyor, inkâr ediyorsa, bu durumda da hükmün, inkârı ölçüsünde bir veya birden çok tekitle pekiştirmek gerekir.⁵³

﴿ وَاللَّهُ يَعْلَمُ إِنَّهُمْ لَكَاذِبُونَ ﴾ “Allah biliyor ki onlar kesinlikle yalancıdırılar.”⁵⁴ ayet-

i kerimesinde muhataplarının yani münafıkların Allah Teâlâ'nın ilmini veya onların yalancı olduklarını bilmesini kesinlikle inkâr ettiklerini bildiğinden onların inkârı ölçüsünde, onların yalancı olduğunu bildiği haberini cümle-i ismiye, اِنَّ/muhakkak ki, (هُمْ/onlar) zamir-i fasl, (لَ) lam-ı tekit ile yani dört ayrı tekit edatı ile haberi tekit ederek haberin kesinliğini ifade etmiştir.

﴿ إِنَّ الْمُنَافِقِينَ هُمُ الْفَاسِقُونَ ﴾ “Şüphesiz münafıklar, fasıkların ta kendileridir.”⁵⁵

ayet-i kerimesinde Allah Teâlâ münafıkların fasıklar olduğu haberini verirken münafıklar kendilerini muslihler yani ıslah ediciler olarak bildikleri ve kendilerinin fasık olduklarını kesin inkâr edeceklerini bildiği için bu haberi cümle-i ismiye, اِنَّ/muhakkak ki, zamir-i fasl (هُمْ/onlar) ile tekit ederek haber vermiştir.

﴿ أَلَمْ يَعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ هُوَ يَقْبَلُ التَّوْبَةَ عَنْ عِبَادِهِ وَيَأْخُذُ الصَّدَقَاتِ وَأَنَّ اللَّهَ هُوَ التَّوَّابُ الرَّحِيمُ ﴾

“Allah'ın, kullarının tövbesini kabul edeceğini, sadakaları geri çevirmeyeceğini ve Allah'ın tövbeyi çok kabul eden ve pek esirgeyen olduğunu hâlâ bilmezler mi?”⁵⁶ Bu ayet-i kerimede muhatabın münafıklar olduğunu kabul edersek Allah Teâlâ kullarının tövbesini kabul edeceği, sadakaları geri çevirmeyeceği, Allah'ın tövbeyi çok kabul eden ve pek esirgeyen olduğu haberini muhataplarının inkârı ölçüsünde اِنَّ (muhakkak ki) , zamir-i fasl (هُمْ/onlar) ile tekit ederek haber vermiştir.

⁵³ es-Sekkâkî, a.g.e, s:170-171;et-Teftâzânî, a.g.e, s:39; Bulut, a.g.e, s:57.

⁵⁴ Tevbe Sûresi (9):42.

⁵⁵ Tevbe Sûresi (9):67.

⁵⁶ Tevbe Sûresi (9):104.

﴿وَالَّذِينَ اتَّخَذُوا مَسْجِداً ضِرَّاراً وَكُفْراً وَتَفْرِيقاً بَيْنَ الْمُؤْمِنِينَ وَإِرْصَاداً لِمَنْ حَارَبَ اللَّهَ
﴿مُؤْمِنِينَ﴾ وَرَسُولَهُ مِنْ قَبْلُ وَلَيَحْلِفُنَّ إِنْ أَرَدْنَا إِلَّا الْحُسْنَىٰ وَاللَّهُ يَشْهَدُ إِنَّهُمْ لَكَاذِبُونَ﴾

arasında) bir de (müminlere) zarar vermek, (hakkı) inkâr etmek, müminlerin arasına ayrılık sokmak ve daha önce Allah ve Resûlüne karşı savaşmış olan adamı beklemek için bir meşad kuranlar ve (Bununla) iyilikten başka bir şey istemedik, diye mutlaka yemin edecek olanlar da vardır. Hâlbuki Allah onların kesinlikle yalancı olduklarına şahitlik eder.⁵⁷ Ayetinde Münaflklar biz Dırar meşadiyle “iyilikten başka bir şey istemedik” sözlerinde yalancı olduklarını haber verirken, o münaflklar bu sözlerinde yalancı oldukları haberini inkâr edeceklerini Allah Teâlâ bildiğinden bu haberi bildirirken haberi; cümle-i ismiye, إِنْ (muhaqqak ki), zamir-i fasl (هُمْ/onlar), (لَ) lam-ı tekit ile yani dört ayrı tekit edatı ile haberi tekit ederek haberin kesinliğini ifade etmiştir.

﴿يَعْتَذِرُونَ إِلَيْكُمْ إِذَا رَجَعْتُمْ إِلَيْهِمْ فُلْ لَا تَعْتَذِرُوا لَنْ نُؤْمِنَ لَكُمْ قَدْ نَبَأْنَا اللَّهَ مِنْ أَخْبَارِكُمْ﴾

“(Seferden) onlara döndüğünüz zaman size özür beyan edecekler. De ki: (Boşuna) özür dilemeyin! Size asla inanmayız; Muhaqqak Allah, haberlerinizi bize bildirmiştir.⁵⁸ Eğer bu ayet-i kerimede ki مِنْ (min)’i min-i zaide kabul edersek o zaman; Özür beyan eden kişiler münaflklar olduğundan dolayı bu haberin muhatabı münaflklardır. Münaflklarında Allah’ın Hz. Peygamber’e haberlerini bildirmiş olmasını kesin inkâr edeceklerinden dolayı, Allah’ın onların haberlerini bildirdiği haberi verilirken bu haber قَدْ ve مِنْ (min)’i min-i zaide (ziyade bir harf) ile tekit edilerek verilip münkirin inkârına karşı haberin kesinliği tekit edilmiştir.

1.1.4. Haber Cümlesini Tekit Eden Edatlar

Bir cümle tekit ve takviye edilmek istendiğinde bu tekit bazen bir edatla olabileceği gibi bazen de bu tekit mâna açısından fâil olan kelimeyi fiilinden önce

⁵⁷ Tevbe Sûresi (9):107.

⁵⁸ Tevbe Sûresi (9):94.

mübtedâ olarak zikretmekle gerçekleşir.⁵⁹ Haber cümlesini tekit eden pek çok edat vardır ancak genel olarak haber cümlesi on altı edat ile tekit edilmektedir.⁶⁰

1.1.4.1. Başa Alma

Mâna açısından fâil olan kelimeyi fiilinden önce mübtedâ olarak zikretmek ile cümle tekit edilir. Bu tekit cümleyi fiil cümlesinden isim cümlesine çevirmekle gerçekleşir. Çünkü isim cümlesinin özelliği üç zamandan birini ifade etmeden doğrudan sübutu ifade etmesidir.

﴿ وَاللَّهُ يُحِبُّ الْمُطَهَّرِينَ ﴾ “Allah da tertemiz olanları sever.”⁶¹ ayet-i kerimesin de mâna açısından fâil olan Allah (الله) kelimesi fiilinden önce mübtedâ olarak zikredilmesi ile Allah’ın tertemiz olanları sevdiği cümlesi Allah’ın onları heran sevdiğini ve sevginin sübutunu ifade etmek şeklinde isim cümlesiyle ifade edilerek tekit edilmiştir.

﴿ وَاللَّهُ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الظَّالِمِينَ ﴾ “Allah zâlim topluluğu doğru yola erdirmez.”⁶² Burada ki ayet-i kerimede mâna açısından fâil olan (الله) Allah kelimesi fiilinden önce mübtedâ olarak zikredilmek ile Allah Teâla’nın zalimleri doğruya ulaştırmayacağı cümlesi tekit edilmiştir.

﴿ وَاللَّهُ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الفَاسِقِينَ ﴾ “Allah fasık topluluğu doğru yola erdirmez.”⁶³ Bu ayette de mâna açısından fâil olan (الله) Allah kelimesi fiilinden önce mübtedâ olarak zikredilerek Allah Teâla’nın günahkâr olup fasık olan topluluğu doğruya ulaştırmayacağı cümlesi tekit edilmiştir.

---

⁵⁹ Bulut, a.g.e, s:59.

⁶⁰ Sekkâki, a.g.e, s:171-172; Suyûti, a.g.e, C:II, s.842-848; et-Taftâzânî, a.g.e, s:51-52; Bolelli, a.g.e s:212-220.

⁶¹ Tevbe Sûresi (9):108.

⁶² Tevbe Sûresi (9):19.

⁶³ Tevbe Sûresi (9):24.

﴿ وَاللَّهُ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الْكَافِرِينَ ﴾ “Allah inkârcı toplumu doğru yola iletmez.”⁶⁴

ayet-i kerimesinde mâna açısından fâil olan (الله) Allah kelimesi fiilinden önce mübtedâ olarak zikredilmek ile cümle tekit edilmiştir.

﴿ وَاللَّهُ يَعْلَمُ إِنَّهُمْ لَكَاذِبُونَ ﴾ “Allah biliyor ki onlar kesinlikle yalancılardır.”⁶⁵ Bu

Ayet-i kerimede de mâna açısından fâil olan (الله) Allah kelimesi fiilinden önce mübtedâ olarak zikredilmek ile cümle tekit edilmiştir.

﴿ لَوْلَا إِلَيْهِ وَهْنٌ يَجْمَحُونَ ﴾ “Hemen koşarak oraya kaçarlardı.”⁶⁶ ayet-i

kerimesinde mâna açısından fâil olan (هُم) onlar zamiri fiilinden önce mübtedâ olarak zikredilmek ile cümle tekit edilmiştir.

1.1.4.2. قد

Haber cümlesi قد harfi ile tekit edilebilir. Arap dilinde قد harfi bir cümlenin başına geldiğinde iki manadan birini ifade eder. Bu manaları aşağıdaki gibi sınıflandırabiliriz.

1.Mazi fiilinin başında geldiğinde tekit mânasını ifade eder.

Örneğin; قد جاء المعلم Muhakkak öğretmen geldi.

2- Muzari fiilinin başında geldiğinde ihtimal manasını ifade eder.

Örneğin; قد يصدق الكذوب Yalancı bazen doğru söyler. Yani doğru söyleme ihtimali vardır.⁶⁷

﴿ إِلَّا تَنْصُرُوهُ فَقَدْ نَصَرَهُ اللَّهُ ﴾ “Eğer siz ona (Resûlullah'a) yardım etmezseniz

(bu önemli değil); Muhakkak ona Allah yardım etmiştir.”⁶⁸ ayet-i kerimesinde Allah

⁶⁴ Tevbe Sûresi (9):37.

⁶⁵ Tevbe Sûresi (9):42.

⁶⁶ Tevbe Sûresi (9):57.

⁶⁷ Muhammed el-Antaki, *el-Minhac fil-kavâdi vel-i'râb*, daru-şark, s.231.

⁶⁸ Tevbe Sûresi (9):40.

Teâlâ resulüne yardım ettiğinin kesinliğini bildirmek için قَدْ harfi ile tekit edip yardım ettiğinin kesinliğini pekiştirmiştir.

﴿لَقَدْ نَصَرَكُمُ اللَّهُ فِي مَوَاطِنَ كَثِيرَةٍ وَيَوْمَ حُنَيْنٍ إِذْ أَعَجَبْتُمْكُمْ كَثْرَتَكُمْ فَلَمْ تُغْنِ عَنْكُمْ شَيْئاً

﴿لَقَدْ نَصَرَكُمُ اللَّهُ فِي مَوَاطِنَ كَثِيرَةٍ وَيَوْمَ حُنَيْنٍ إِذْ أَعَجَبْتُمْكُمْ كَثْرَتَكُمْ فَلَمْ تُغْنِ عَنْكُمْ شَيْئاً

﴿لَقَدْ نَصَرَكُمُ اللَّهُ فِي مَوَاطِنَ كَثِيرَةٍ وَيَوْمَ حُنَيْنٍ إِذْ أَعَجَبْتُمْكُمْ كَثْرَتَكُمْ فَلَمْ تُغْنِ عَنْكُمْ شَيْئاً

﴿لَقَدْ نَصَرَكُمُ اللَّهُ فِي مَوَاطِنَ كَثِيرَةٍ وَيَوْمَ حُنَيْنٍ إِذْ أَعَجَبْتُمْكُمْ كَثْرَتَكُمْ فَلَمْ تُغْنِ عَنْكُمْ شَيْئاً

﴿لَقَدْ نَصَرَكُمُ اللَّهُ فِي مَوَاطِنَ كَثِيرَةٍ وَيَوْمَ حُنَيْنٍ إِذْ أَعَجَبْتُمْكُمْ كَثْرَتَكُمْ فَلَمْ تُغْنِ عَنْكُمْ شَيْئاً

﴿لَقَدْ نَصَرَكُمُ اللَّهُ فِي مَوَاطِنَ كَثِيرَةٍ وَيَوْمَ حُنَيْنٍ إِذْ أَعَجَبْتُمْكُمْ كَثْرَتَكُمْ فَلَمْ تُغْنِ عَنْكُمْ شَيْئاً

﴿لَقَدْ نَصَرَكُمُ اللَّهُ فِي مَوَاطِنَ كَثِيرَةٍ وَيَوْمَ حُنَيْنٍ إِذْ أَعَجَبْتُمْكُمْ كَثْرَتَكُمْ فَلَمْ تُغْنِ عَنْكُمْ شَيْئاً

﴿لَقَدْ نَصَرَكُمُ اللَّهُ فِي مَوَاطِنَ كَثِيرَةٍ وَيَوْمَ حُنَيْنٍ إِذْ أَعَجَبْتُمْكُمْ كَثْرَتَكُمْ فَلَمْ تُغْنِ عَنْكُمْ شَيْئاً

﴿لَقَدْ نَصَرَكُمُ اللَّهُ فِي مَوَاطِنَ كَثِيرَةٍ وَيَوْمَ حُنَيْنٍ إِذْ أَعَجَبْتُمْكُمْ كَثْرَتَكُمْ فَلَمْ تُغْنِ عَنْكُمْ شَيْئاً

⁶⁹ Tevbe Sûresi (9):25.

⁷⁰ Tevbe Sûresi (9):128.

⁷¹ Tevbe Sûresi (9):48.

⁷² Tevbe Sûresi (9):50.

derken tedbirlerine çok güvendiklerini ifade etmek için bu haberlerini قَدْ tekit edatı ile tekit ederek söylemişlerdir.

﴿ لَا تَعْتَذِرُوا قَدْ كَفَرْتُمْ بَعْدَ إِيمَانِكُمْ ﴾ "(Boşuna) özür dilemeyin; Muhakkak ki siz iman ettikten sonra tekrar kâfir oldunuz."⁷³ Burada Allah Teâlâ onların iman ettikten sonra tekrar küfre düştükleri haberinin kesinliğini ifade etmek için قَدْ tekit edatı ile tekit etmiştir.

﴿ يَعْتَذِرُونَ إِلَيْكُمْ إِذَا رَجَعْتُمْ إِلَيْهِمْ قُلْ لَا تَعْتَذِرُوا لَنْ نُؤْمِنَ لَكُمْ قَدْ نَبَأْنَا اللَّهُ مِنْ آخَابِكُمْ ﴾ "(Seferden) onlara döndüğünüz zaman size özür beyan edecekler. De ki: (Boşuna) özür dilemeyin! Size asla inanmayız. Muhakkak Allah, haberlerinizi bize bildirmiştir."⁷⁴ ayet-i kerimesinde onların haberlerini Allah Teâlâ'nın bildirdiğini haber verirken bildirenin Allah Teâlâ olduğu haberine kesinlik katmak için قَدْ tekit edatı ile cümle tekit edilmiştir.

﴿ لَقَدْ تَابَ اللَّهُ عَلَى النَّبِيِّ وَالْمُهَاجِرِينَ وَالْأَنْصَارِ الَّذِينَ اتَّبَعُوهُ فِي سَاعَةِ الْعُسْرَةِ مِنْ بَعْدِ مَا كَادَ يَزِيغُ فُلُوبَ قَرِيقٍ مِنْهُمْ ثُمَّ تَابَ عَلَيْهِمْ إِنَّهُ بِهِمْ رَؤُفٌ رَحِيمٌ ﴾ "Andolsun muhakkak ki Allah, Müslümanlardan bir grubun kalpleri eğilmeye yüz tuttuktan sonra, peygamberi ve güçlük zamanında ona uyan muhacirlerle ensarı affetti. Sonra da onların tövbelerini kabul etti. Çünkü O, onlara karşı çok şefkatli, pek merhametlidir."⁷⁵ ayetinde Allah Teâlâ'nın Peygamberi, güçlük zamanında ona uyanları, muhacirleri ve ensar'ı affedip tövbelerini kabul ettiği haberinin kesinliğini ifade için قَدْ tekit edatı ile bu cümleyi tekit etmiştir.

1.1.4.3. Yemin Harfleri

Nahiv âlimlerine göre haber cümlesini tekit eden edatlardan bir tanesi de yemin harfleri veya yemini ifade eden lâmdır. Çünkü yemin etmekten maksat yeminden sonra gelen haberin kesinliğini bildirmek içindir. Bu yemin edatları Kur'an-ı

⁷³ Tevbe Sûresi (9):66.

⁷⁴ Tevbe Sûresi (9):94.

⁷⁵ Tevbe Sûresi (9):117.

Kerimde genellikle yemin fiiliyle kullanıldığında ba,⁷⁶ fiil gelmediğinde vâv harfi ile kullanılır.⁷⁷

﴿لَقَدْ جَاءَكُمْ رَسُولٌ مِنْ أَنْفُسِكُمْ عَزِيزٌ عَلَيْهِ مَا عَنِتُّمْ حَرِيصٌ عَلَيْكُمْ بِالْمُؤْمِنِينَ رَؤُفٌ

﴿رَجِيمٌ﴾ “Andolsun size kendinizden öyle bir Peygamber gelmiştir ki, sizin sıkıntıya uğramanız ona çok ağır gelir. O, size çok düşkün, müminlere karşı çok şefkatlidir, merhametlidir.”⁷⁸ ayet-i kerimesinde Allah Teâlâ Peygamberin onlardan biri olduğu, onlara çok düşkün ve merhametli olduğunu haberini (ﻝ) lâm-ı kase ile tekit edip cümleye kesinlik katarak haber vermiştir.

﴿لَقَدْ نَصَرَكُمُ اللَّهُ فِي مَوَاطِنَ كَثِيرَةٍ وَيَوْمَ حُنَيْنٍ إِذْ أَعَجَبْتُمْكُمْ كَثْرَتَكُمْ فَلَمْ تُغْنِ عَنْكُمْ شَيْئًا

﴿وَصَافَتْ عَلَيْكُمُ الْأَرْضُ بِمَا رَحَبَتْ ثُمَّ وَالَيْتُمْ مُدَبِّرِينَ﴾ “Andolsun ki Allah, birçok yerde (savaş alanlarında) ve Huneyn savaşında size yardım etmişti. Hani çokluğunuz size kendinizi beğendirmiş, fakat sizi hezimete uğramaktan kurtaramamıştı. Yeryüzü bütün genişliğine rağmen size dar gelmişti, sonunda (bozularak) gerisin geri dönmüştünüz.”⁷⁹ Bu ayet-i kerimede Allah Teâlâ onlara birçok yerde ve Huneyn savaşında yardım ettiği haberini (ﻝ) lâm-ı kase ile tekit edip yardımının kesinlikle vuku’ bulduğunu bunda hiçbir şüpheye mahal olmadığını haber vermiştir.

﴿لَقَدْ ابْتِغَوْا الْفِتْنَةَ مِنْ قَبْلِ وَقَلَّبُوا لَكَ الْأُمُورَ حَتَّى جَاءَ الْحَقُّ وَظَهَرَ أَمْرُ اللَّهِ وَهُمْ

﴿كَارَهُونَ﴾ “Andolsun onlar önceden de fitne çıkarmak istemişler ve sana nice işler çevirmişlerdi. Nihayet hak geldi ve onlar istemedikleri halde Allah'ın emri yerini buldu.”⁸⁰ ayet-i kerimesinde Allah Teâlâ onların fitne çıkarmak istediklerinin kesin olduğunu ifade için bu haberi verirken haberi (ﻝ) lâm-ı kase ile tekit edip haber vermiştir.

⁷⁶ "Rızanızı almak için size (gelip) Allah'a and içerler. Eğer mümin iseler Allah ve Resûlünü razı etmeleri daha doğrudur." (Tevbe; 62)

⁷⁷ ez-Zerkeşi, a.g.e., C:3, s.43.

⁷⁸ Tevbe Sûresi (9):128.

⁷⁹ Tevbe Sûresi (9):25.

⁸⁰ Tevbe Sûresi (9):48.

﴿لَقَدْ تَابَ اللَّهُ عَلَى النَّبِيِّ وَالْمُهَاجِرِينَ وَالْأَنْصَارِ الَّذِينَ اتَّبَعُوهُ فِي سَاعَةِ الْعُسْرَةِ مِنْ بَعْدِ مَا

﴿Andolsun muhakkak ki Allah, Müslümanlardan bir grubun kalpleri eğilmeye yüz tutuktan sonra, Peygamberi ve güçlük zamanında ona uyan muhacirlerle Ensar'ı affetti. Sonra da onların tövbelerini kabul etti. Çünkü O, onlara karşı çok şefkatli, pek merhametlidir.﴾⁸¹ Burada Allah Teâlâ'nın Peygamberi, güçlük zamanında ona uyanları, muhacirleri ve Ensar'ı affedip tövbelerini kabul ettiği haberini (ل) lâm-ı kase ile tekit edip haber vermiştir.

﴿وَإِذْ أَنْزَلْنَا مِنَ اللَّهِ رِسْوَلَهُ إِلَى النَّاسِ يَوْمَ الْحَجِّ الْأَكْبَرِ أَنَّ اللَّهَ بَرِيءٌ مِنَ الْمُشْرِكِينَ وَرِسْوَلُهُ

فَإِنْ تَبُتُمْ فَهُوَ خَيْرٌ لَكُمْ وَإِنْ تَوَلَّيْتُمْ فَأَعْلَمُوا أَنَّكُمْ غَيْرُ مُعْجِزِي اللَّهِ وَبَشِّرِ الَّذِينَ كَفَرُوا بِعَذَابٍ أَلِيمٍ﴾⁸² Bir şaz kıraate göre (Ey Muhammed)! O kâfirlere elem verici bir azabı müjdele!⁸³ ve ayet-i kerimenin manası; “Hacc-ı ekber (en büyük hac) gününde Allah ve Resulünden insanlara bir bildiridir. Allah ve Resulü müşriklerden uzaktır. Eğer tövbe ederseniz, bu sizin için daha hayırlıdır. Ve eğer yüz çevirirseniz bilin ki, siz Allah'ı âciz bırakacak değilsiniz. (Ey Muhammed)! O kâfirlere elem verici bir azabı müjdele” şeklinde olup bu haber و (vav) vav-ı kase ile tekit edilmiştir.

1.1.4.4. Tekit Nunları

Haber cümlesi nûn-u hafife (ن) ve nûn-u sakile (ن) ile tekit edilebilir.

﴿وَلَيْنُ سَأَلْتَهُمْ لَيَقُولُنَّ إِنَّمَا كُنَّا نَخُوضُ وَنَلْعَبُ قُلْ أَبِإِلَهِهِ وَآيَاتِهِ وَرِسْوَلِهِ كُنْتُمْ تَسْتَهْزِؤُنَّ﴾⁸⁴ “Eğer onlara, (niçin alay ettiklerini) sorarsan, elbette, biz sadece lafa dalmış şakalaşıyorduk, derler.

⁸¹ Tevbe Sûresi (9):117.

⁸² Tevbe Sûresi (9):3.

⁸³ el-Alevi, a.g.e, C:II, s:144.

De ki: Allah ile, O'nun ayetleriyle ve O'nun peygamberi ile mi alay ediyordunuz?”⁸⁴
Bu ayet-i kerimede Allah Teâlâ onların cevaplarının kesinlikle “*biz sadece lafa dalmış şakalaşıyorduk*” şeklinde olacağını bildirmek için nun-u te’kid (نَّ) ile tekit edilmiştir.

﴿وَمِنْهُمْ مَنْ عَاهَدَ اللَّهَ لَئِن آتَيْنَا مِنْ فَضْلِهِ لَنَصَّدَّقَنَّ وَلَنَكُونَنَّ مِنَ الصَّالِحِينَ﴾ “Onlardan kimi de, eğer Allah lütuf ve kereminden bize verirse, mutlaka sadaka vereceğiz ve elbette biz sâlihlerden olacağız! diye Allah'a and içti.⁸⁵ Ayetinde münafıklar “*mutlaka sadaka vereceğiz ve elbette biz sâlihlerden olacağız*” derken müminleri sözlerine inandırmak için her iki cümlede de kesinliği ifade eden nun-u te’kid (نَّ) ile sözlerini tekit etmişlerdir.

﴿وَالَّذِينَ اتَّخَذُوا مَسْجِداً ضُرَّاراً وَكُفْرًا وَتَفْرِيقاً بَيْنَ الْمُؤْمِنِينَ وَإِرْصَاداً لِمَنْ حَارَبَ اللَّهَ﴾ “Bir de zararlı faaliyetlerde bulunmak, küfre yardım etmek, mü'minler arasına ayrılık sokmak için ve öteden beri Allah ve Resûlüne karşı savaşanlara üs olsun diye bir mescit yapanlar vardır. Bunlar, “*Bizim iyilikten başka hiçbir kasdımız yok*” diye de mutlaka yemin ederler. Ama Allah şâhitlik eder ki bunlar mutlaka yalancıdırlar.”⁸⁶ Burada ki ayet-i kerimede Allah Teâlâ onların yemin edeceklerinden haber verirken bu haberin kesinliğini bildirmek için haberi nun-u te’kid (نَّ) ile tekit etmiştir.

1.1.4.5. Lâmü'l-ibtidâ

Haber cümlesi ibtidâ lâmı ile tekit edilebilir.

﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِنَّ كَثِيرًا مِنَ الْأَخْبَارِ وَالرُّهْبَانِ لَيَأْكُلُونَ أَمْوَالَ النَّاسِ بِالْبَاطِلِ وَيَصُدُّونَ عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ وَالَّذِينَ يَكْنِزُونَ الذَّهَبَ وَالْفِضَّةَ وَلَا يُنْفِقُونَهَا فِي سَبِيلِ اللَّهِ فَبَشِّرْهُمْ بِعَذَابٍ﴾ “Ey iman edenler! Hahamlardan ve rahiplerden birçoğu, insanların mallarını

⁸⁴ Tevbe Sûresi (9):65.

⁸⁵ Tevbe Sûresi (9):75.

⁸⁶ Tevbe Sûresi (9):107.

haksız yollarla yiyorlar ve Allah'ın yolundan alıkoyuyorlar. Altın ve gümüşü biriktirip gizleyerek onları Allah yolunda harcamayanları elem dolu bir azapla müjdele.”⁸⁷ ayet-i kerimesinde Allah Teâlâ rahiplerin çoğunun insanların mallarını haksız yere yedikleri haberini ibtidâ lâmı (ل) ile tekit etmiştir.

1.1.4.6. Medih ve Zem Fiilleri

﴿ اِشْتَرَوْا بِآيَاتِ اللَّهِ ثَمَنًا قَلِيلًا فَصَدُّوا عَنْ سَبِيلِهِ إِنَّهُمْ سَاءَ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴾ “Allah'ın âyetlerini az bir karşılığa değiştiler de insanları onun yolundan alıkoydular. Bunların yapmakta oldukları şeyler gerçekten ne kötüdür!”⁸⁸ Ayetinde Allah Teâlâ âyetlerini az bir miktar karşılığında satmanın ne kadar kötü bir şey olduğu haberini zem fiili olan سَاءَ (ne kötüdür) ile haber vererek bu haberi zem fiili ile tekit etmiştir.

1.1.4.7. Lâm-ı Mûzahlaka⁸⁹

Haber cümelsi (لِ) nin haberinin başına gelen (ل) lâm-ı mûzahlaka ile tekit edilebilir.

﴿ لَوْ كَانَ عَرَضًا قَرِيبًا وَسَفَرًا قَاصِدًا لَاتَّبَعُوكَ وَلَكِنْ بَعَدَتْ عَلَيْهِمُ السُّنَّةُ وَسَيَحْلِفُونَ بِاللَّهِ لَوِ اسْتَطَعْنَا لَخَرَجْنَا مَعَكُمْ يُهْلِكُونَ أَنْفُسَهُمْ وَاللَّهُ يَعْلَمُ إِنَّهُمْ لَكَاذِبُونَ ﴾ “Eğer yakın bir dünya menfaati ve kolay bir yolculuk olsaydı, (sefere katılmayan münafıklar da) mutlaka sana uyarlardı. Fakat meşakkatli yol, onlara uzak geldi. Gerçi onlar, "Eğer gücümüz yetseydi, elbette sizinle beraber çıkardık" diye Allah'a yemin edeceklerdir. Onlar kendilerini helâke sürüklüyorlar. Allah biliyor ki onlar kesinlikle yalancıdırlar.”⁹⁰ ayet-i kerimesinde Allah Teâlâ münafıkların bu sözlerinde yalancı oldukları haberini tekit edatı olan لِ'nin haberinin başına getirdiği ل ile tekit etmiştir.

⁸⁷ Tevbe Sûresi (9):34.

⁸⁸ Tevbe Sûresi (9):9.

⁸⁹ ل harfi mübtedanın başına gelerek cümleye tekit katar. Buna lâm-ı ibtida denir. Eğer cümlede innede varsa inneden uzaklaştırılarak innenin haberinin başına yazılır ve habere tekir katılır. Bundan dolayı da bu lam'a, lam-ı muzahlaka denilir. Çünkü innenin başa gelmesiyle iki tekit edatının peşpeşe gelmesindenense aralıklı gelmesi evladır. (el-Antaki, a.g.e., s.251.)

⁹⁰ Tevbe Sûresi (9):42.

1.1.4.8. İinne (إِنَّ) ve Enne (أَنَّ)

Haber cümlesi inne (إِنَّ) ve enne (أَنَّ) ile tekit edilebilir.

﴿وَأَنَّ اللَّهَ مُخْزِي الْكَافِرِينَ﴾ “Allah ise, inkârcıları perişan edecektir.”⁹¹ ayet-i kerimesinde Allah Teâlâ inkârcıları perişan edeceği haberini أَنَّ (Muhakkak ki) edatı ile tekit etmiştir.

﴿إِنَّكُمْ غَيْرُ مُعْجِزِي اللَّهِ﴾ Muhakkak ki siz Allah'ı âciz bırakabilecek değilsiniz.”⁹² ayet-i kerimesinde Allah Teâlâ kâfirlerin Allah'ı âciz bırakamayacakları haberini أَنَّ (Muhakkak ki) edatı ile tekit etmiştir.

﴿إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْمُتَّقِينَ﴾ “Şüphesiz Allah, kendine karşı gelmekten sakınanları sever.”⁹³ ayet-i kerimesinde Allah Teâlâ kendine karşı gelmekten sakınanları sevdiği haberini إِنَّ (Muhakkak ki) edatı ile tekit etmiştir.

﴿إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ﴾ “Şüphesiz Allah çok bağışlayıcıdır, çok merhamet edicidir.”⁹⁴ ayet-i kerimesinde Allah Teâlâ çok bağışlayıcı, çok merhamet edici olduğu haberini إِنَّ (Muhakkak ki) edatı ile tekit etmiştir.

1.1.4.9. إِنَّ

Haber cümlesi (إِنَّ) innden hafifletilmiş (إِنْ) in ile tekit edilebilir.

﴿وَعَلَى الثَّلَاثَةِ الَّذِينَ خَلَفُوا حَتَّىٰ إِذَا ضَاقَتْ عَلَيْهِمُ الْأَرْضُ بِمَا رَحُبَتْ وَضَاقَتْ عَلَيْهِمْ أَنفُسُهُمْ وَظَنُّوا أَنْ لَا مَلْجَأَ مِنْ اللَّهِ إِلَّا إِلَيْهِ﴾ “Savaştan geri kalan üç kişinin de tövbelerini kabul etti. Yeryüzü bütün genişliğine rağmen onlara dar gelmiş, vicdanları da kendilerini sıktıkça sıkılmış, böylece Allah’(ın azabın)’dan yine ona sığınmaktan başka çare olmadığını

⁹¹ Tevbe Sûresi (9): 2.

⁹² Tevbe Sûresi (9): 3.

⁹³ Tevbe Sûresi (9): 4.

⁹⁴ Tevbe Sûresi (9): 5.

anlamışlardı.”⁹⁵ ayet-i kerimesinde Allah Teâlâ azabından sığınılacak tek merciin yine kendisi olduğu haberini لَنْ’den hafifletilmiş أَنْ ile⁹⁶ tekit ederek haber vermiştir.

1.1.4.10. Fasııl Zamiri

Mübtedâ ve haber arasına giren “fasıl zamiri” veya tekit için kullanılan zamir ile cümle tekit edilebilir.

﴿ وَأُولَئِكَ هُمُ الْمُعْتَدُونَ ﴾ “İşte onlar taşkınlık yapanların ta kendileridir.”⁹⁷

ayet-i kerimesinde Allah Teâlâ taşkınlık yapanların onlar olduğunu haber verirken mübtedâ olan أُولَئِكَ ile haberi olan الْمُعْتَدُونَ arasına giren هُمْ fasıl zamiri ile haberi tekit etmiştir.

﴿ إِنَّ الْمُنَافِقِينَ هُمُ الْفَاسِقُونَ ﴾ “Şüphesiz münafıklar, fasıkların ta kendileridir.”⁹⁸

Ayetinde Allah Teâlâ fasıkların onlar olduğunu haber verirken İmne’nin ismi olan الْمُنَافِقِينَ ile imne’nin haberi olan الْفَاسِقُونَ arasına giren هُمْ fasıl zamiri ile haberi tekit etmiştir.

1.1.4.11. İnnema (إِنَّمَا) veya Ennema (أَنَّمَا)

Haber cümlesi başına gelen innema (إِنَّمَا) veya ennema (أَنَّمَا) ile tekit edilebilir.

﴿ إِنَّمَا يَغْمُرُ مَسَاجِدَ اللَّهِ مَنْ آمَنَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ وَأَقَامَ الصَّلَاةَ وَآتَى الزَّكَاةَ وَلَمْ يَحْشَ

﴿ إِنَّمَا يَغْمُرُ مَسَاجِدَ اللَّهِ مَنْ آمَنَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ وَأَقَامَ الصَّلَاةَ وَآتَى الزَّكَاةَ وَلَمْ يَحْشَ إِلَّا اللَّهُ فَعَسَىٰ أُولَئِكَ أَن يَكُونُوا مِنَ الْمُهْتَدِينَ ﴾

ahiret gününe inanan, namazı dosdoğru kılan, zekâtı veren ve Allah’tan başkasından korkmayan kimseler imar eder. İşte onların doğru yolu bulanlardan olmaları umulur.”⁹⁹ ayet-i kerimesinde Allah Teâlâ, Allah’ın mescitlerini Allah’a ve ahiret gününe inanan, namazı dosdoğru kılan, zekâtı veren ve Allah’tan başkasından

⁹⁵ Tevbe Sûresi (9): 118.

⁹⁶ el-Alevi, a.g.e, C:XII, s:86.

⁹⁷ Tevbe Sûresi (9): 10.

⁹⁸ Tevbe Sûresi (9): 67.

⁹⁹ Tevbe Sûresi (9): 18.

korkmayan kimseler imar edeceği haberini إِنَّمَا (yalnızca/sadece/ancak) tekit edatı ile tekit etmiştir.

﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِنَّمَا الْمُشْرِكُونَ نَجَسٌ فَلَا يَقْرَبُوا الْمَسْجِدَ الْحَرَامَ بَعْدَ عَامِهِمْ هَذَا﴾

“Ey iman edenler! Allah'a ortak koşanlar ancak bir pislikten ibarettir. Artık bu yıllarından sonra, Mescid-i Haram'a yaklaşmasınlar.”¹⁰⁰ ayet-i kerimesinde Allah Teâlâ, müşriklerin pislik oldukları haberini إِنَّمَا (yalnızca/sadece/ancak) tekit edatı ile tekit etmiştir.

﴿إِنَّمَا النَّسِيءُ زِيَادَةٌ فِي الْكُفْرِ يُضَلُّ بِهِ الَّذِينَ كَفَرُوا﴾

ancak inkarda daha da ileri gitmektir ki bununla inkar edenler saptırılır.”¹⁰¹ ayet-i kerimesinde Allah Teâlâ, Haram ayları ertelememenin, ancak inkârda daha da ileri gitmek olduğu haberini إِنَّمَا (yalnızca/sadece/ancak) tekit edatı ile tekit etmiştir.

﴿إِنَّمَا يَسْتَأْذِنُكَ الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ وَارْتَابَتْ قُلُوبُهُمْ فَهُمْ فِي رَيْبِهِمْ﴾

﴿يَتَرَدَّدُونَ﴾ “Ancak Allah'a ve ahiret gününe inanmayan, kalpleri şüpheye düşüp kendileri de o şüphelerinin içinde bocalayan kimseler senden izin isterler.”¹⁰² Bu Ayette Allah Teâlâ, Peygamber (s.a.v.)’den izin isteyenlerin yalnızca Allah'a ve ahiret gününe inanmayan, kalpleri şüpheye düşüp kendileri de o şüphelerinin içinde bocalayan kimseler olduğu haberini إِنَّمَا (yalnızca/sadece/ancak) tekit edatı ile tekit etmiştir.

﴿إِنَّمَا يُرِيدُ اللَّهُ لِيُعَذِّبَهُمْ بِهَا فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَتَرْهَقَ أَنْفُسُهُمْ وَهُمْ كَافِرُونَ﴾

bununla ancak onlara dünya hayatında azap etmeyi ve canlarının kâfir olarak çıkmasını istiyor.”¹⁰³ ayet-i kerimesinde Allah Teâlâ, kâfirlere ve münafıklara verdiği bol malın hikmetinin onlara dünya hayatında azap etmek ve hallerinden hoşnut olup, imana gelmeyip canlarının kâfir olarak çıkmasını istediği haberini إِنَّمَا (yalnızca/sadece/ancak) tekit edatı ile tekit etmiştir.

¹⁰⁰ Tevbe Sûresi (9): 28.

¹⁰¹ Tevbe Sûresi (9): 37.

¹⁰² Tevbe Sûresi (9): 45.

¹⁰³ Tevbe Sûresi (9): 55,85.

﴿إِنَّمَا السَّبِيلُ عَلَى الَّذِينَ يَسْتَأْذِنُونَكَ وَهُمْ أَغْنِيَاءُ﴾ “Sorumluluk ancak, zengin oldukları halde senden izin isteyenleredir.”¹⁰⁴ ayet-i kerimesinde Allah Teâlâ, savaştan geri kaldığı için sorumlu olanların maddi imkânı olan zengin kimseler olduğu haberini إِنَّمَا (yalnızca/sadece/ancak) tekit edatı ile tekit etmiştir.

﴿إِنَّمَا الصَّدَقَاتُ لِلْفُقَرَاءِ وَالْمَسَاكِينِ وَالْعَامِلِينَ عَلَيْهَا وَالْمُؤَلَّفَةِ قُلُوبُهُمْ وَفِي الرِّقَابِ﴾ “Sadakalar (zekâtlar), Allah'tan bir farz olarak ancak fakirler, düşkünler, zekât toplayan memurlar, kalpleri İslam'a ısındırılacak olanlarla (özgürlüğüne kavuşturulacak) köleler, borçlular, Allah yolunda cihad edenler ve yolda kalmış yolcular içindir. Allah hakkıyla bilendir, hüküm ve hikmet sahibidir.”¹⁰⁵ ayet-i kerimesinde Allah Teâlâ, zekâtın fakirlere, düşkünlere, zekât toplayan memurlara, kalpleri İslam'a ısındırılacak olanlara kölelere, borçlulara, Allah yolunda cihad edenlere ve yolda kalmış yolculara verilebileceği haberini إِنَّمَا (yalnızca/sadece/ancak) tekit edatı ile tekit etmiştir.

﴿وَلَيْنُ سَأَلْتَهُمْ لَيَقُولُنَّ إِنَّمَا كُنَّا نَخُوضُ وَنَلْعَبُ﴾ “Şâyet kendilerine (niçin alay ettiklerini) sorsan, "Biz sadece lâfa dalmıştık ve aramızda eğleniyorduk", derler.”¹⁰⁶ Burada ise Allah Teâlâ, o münafıkların cevaplarının “biz sadece lâfa dalmıştık ve aramızda eğleniyorduk” şeklinde olacağı haberini إِنَّمَا (yalnızca/sadece/ancak) tekit edatı ile tekit etmiştir.

1.1.4.12. Emmâ (أَمَّا)

Şart edatı olan (أَمَّا) emmâ ile cümle tekit edilebilir.

﴿فَأَمَّا الَّذِينَ آمَنُوا فَرَزَادَتُهُمْ إِيمَانًا وَهُمْ يَسْتَبْشِرُونَ﴾ “İman etmiş olanlara gelinece, inen sûre onların imanını artırmıştır. Onlar bunu birbirlerine müjdeliler.”¹⁰⁷ ayet-i

¹⁰⁴ Tevbe Sûresi (9): 93.

¹⁰⁵ Tevbe Sûresi (9): 60.

¹⁰⁶ Tevbe Sûresi (9): 65.

¹⁰⁷ Tevbe Sûresi (9): 124.

kerimesinde Allah Teâlâ, inen bu sûrenin iman edenlerin imanını arttırdığı haberini **أَمَّا** tekit edatı ile tekit etmiştir.

﴿وَأَمَّا الَّذِينَ فِي قُلُوبِهِمْ مَرَضٌ فَزَادَتْهُمْ رِجْسًا إِلَىٰ رِجْسِهِمْ وَمَاتُوا وَهُمْ كَافِرُونَ﴾

“Kalplerinde hastalık olanlara gelince, pisliklerine pislik katmış (küfürlerini artırmış), böylece kâfir olarak ölüp gitmişlerdir.”¹⁰⁸ ayet-i kerimesinde Allah Teâlâ, inen bu sûrenin kâfirlerin pisliklerine pislik katacağını ve böylece kâfir olarak ölüp gidecekleri haberini **أَمَّا** tekit edatı ile tekit etmiştir.

1.1.4.13. Tenbih Harfleri

Haber cümlesi uyarma edatı olan (أَلَا) Ela ile tekit edilebilir.

﴿أَلَا تَقَاتِلُونَ قَوْمًا نَكَثُوا أَيْمَانَهُمْ وَهَمُّوا بِإِخْرَاجِ الرَّسُولِ وَهُمْ بَدَوُكُمْ أَوْلَٰ مَرَّةٍ اتَّخَشَوْنَهُمْ﴾

﴿يَمِينِهِمْ﴾ “Yeminlerini bozan, peygamberi yurdundan çıkarmaya kalkışan ve üstelik size tecavüzü ilk defa kendileri başlatan bir kavimle savaşmaz mısınız? Yoksa onlardan korkuyor musunuz? Oysa Allah, -eğer siz gerçek mü'minler iseniz- kendisinden korkmanıza daha lâyıktır.”¹⁰⁹ ayet-i kerimesinde ki yeminlerini bozan, peygamberi yurdundan çıkarmaya kalkışan ve savaşa kendilerinin yeltendiği bir toplumla kesinlikle savaşmaları gerektiği manasını tekitli bir ifade ile bildirmek için bu cümleyi **أَلَا** (Yapmaz mısınız? Elbette yapmalısınız) edatı ile tekit etmiştir.

﴿وَمِنْهُمْ مَنْ يَقُولُ ائْذَنْ لِي وَلَا تَفْتِنِّي ۗ أَلَا فِي الْفِتْنَةِ سَقَطُوا ۗ وَإِنَّ جَهَنَّمَ لَمُحِيطَةٌ بِالْكَافِرِينَ﴾

“Onlardan "Bana izin ver, beni fitneye (isyana) sevketme" diyen de vardır. Bilesiniz ki onlar (böyle diyerek) fitnenin ta içine düştüler. Şüphesiz ki cehennem kâfirleri elbette kuşatacaktır.”¹¹⁰ ayet-i kerimesinde bahsi geçen kişilerin aslında fitnenin tamda içinde oldukları cümlesinde ki kesinliği ifade için cümle **أَلَا** ile tekit edilmiştir.

¹⁰⁸ Tevbe Sûresi (9): 125.

¹⁰⁹ Tevbe Sûresi (9): 13.

¹¹⁰ Tevbe Sûresi (9): 49.

﴿وَمِنَ الْأَعْرَابِ مَنْ يُؤْمِنُ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ وَيَتَّخِذُ مَا يُنْفِقُ قُرْبَاتٍ عِنْدَ اللَّهِ وَصَلَوَاتِ﴾
 ﴿وَالرَّسُولِ إِلَّا إِنَّهَا قُرْبَةٌ لَهُمْ سَيُدْخِلُهُمُ اللَّهُ فِي رَحْمَتِهِ إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ﴾
 kimileri de vardır ki, Allah'a ve ahiret gününe inanır. Harcayacaklarını, Allah katında yakınlığa ve Peygamberin dualarını almağa vesile sayarlar. Bilesiniz ki bu, (Allah katında) onlar için yakınlıktır. Allah onları rahmetine sokacaktır. Şüphesiz Allah, çok bağışlayandır, çok merhamet edendir.”¹¹¹ Allah'a ve ahiret gününe iman edip de mallarını Allah rızası için harcayan kimselerin Allah Teâlâ'nın rızasına nail olacaklarında, bu infak ettikleri malları sayesinde Allah Teâlâ'ya yakın olan kimselerden olacaklarında hiçbir şüpheye mahal vermeme adına Allah Teâlâ bu cümleyi إِلَّا tekit edatı ile tekitli bir şekilde haber vermiştir.

1.1.4.14. Zâid Harfler

Cümleyi pekiştirmek için kullanılan zâid edatlarla cümle tekit edilebilir. Bunların başlıcaları (مَا - اِنْ - اَنَّ - مِنْ - بِ - اِنَّ - اَنَّ) harfleridir.

﴿وَإِذَا مَا أَنْزَلْنَا سُورَةً نَظَرَ بَعْضُهُمْ إِلَى بَعْضٍ هَلْ يَرِيكُمْ مِنْ أَحَدٍ ثُمَّ انصَرَفُوا صَرَفَ اللَّهُ﴾
 ﴿فُلُوبَهُمْ بِأَنَّهُمْ قَوْمٌ لَا يَفْقَهُونَ﴾
 birbirlerine göz ederler, sonra da sıvışıp giderler. Anlamayan bir toplum olmalarından dolayı, Allah onların kalplerini çevirmiştir.”¹¹² ayet-i kerimesinde münafıklar hakkında bir sûre indiğinde münafıkların takındıkları tavır anlatılmış ve bu tavrı takındıklarını tekitli bir ifade ile ifade etmek adına tekit yollarında zait olan مَا edatı kullanılmıştır.

1.1.4.15. Va'd ve Vaîd

﴿فَسَوْفَ يُعْطِيكَمُ اللَّهُ مِنْ فَضْلِهِ إِنْ شَاءَ إِنَّ اللَّهَ عَلِيمٌ حَكِيمٌ﴾
 “Allah dilerse lütfuyla sizi zengin kılar. Şüphesiz Allah hakkıyla bilendir, hüküm ve hikmet sahibidir.”¹¹³ ayet-i

¹¹¹ Tevbe Sûresi (9): 99.

¹¹² Tevbe Sûresi (9): 127.

¹¹³ Tevbe Sûresi (9): 28.

kerimesinde Allah Teâlâ müminleri zengin kılacağını va'd ederken bu va'dini tekit etme adına يُعْزِبُكُمْ/ sizi zengin kılar fiilinin önüne سَوْفَ edatını getirmekle haberi tekit etmiş, Allah'ın onları zengin kılacağında şüpheye hiçbir mahal olmadığını bildirmiştir.

1.1.4.16. Lâkinne (لَكِنَّ)

﴿ وَيَحْلِفُونَ بِاللَّهِ إِنَّهُمْ لَمِنْكُمْ وَمَا هُمْ مِنْكُمْ وَلَكِنَّهُمْ قَوْمٌ يَفْرُقُونَ ﴾ “Kesinlikle sizden olduklarına dair Allah'a yemin ederler. Oysa onlar sizden değildir. Fakat onlar korkudan ödleri patlayan bir topluluktur.”¹¹⁴ O, size sizden olduklarına söyleyen kavmin korkak bir toplum oldukları cümlesi لَكِنَّ tekit edatı ile tekit edilerek cümlenin kesinliğine güç katılmıştır.

1.1.5. Sözün Muktezâ-yı Zâhire Uygun Gelmemesi

(الظاهر خروج الكلام عن مقتضى)

Muktezâ-yı zâhire uygun olabilmesi adına haber cümlesinde asıl olan; haber hakkında şüphesi olan kişiye şüphesi ölçüsünde o haber cümlesini tekit edatlarıyla tekit etmek, şüphesi olmayan kimse için de tekit edatı kullanmadan getirmektir. Bazen mütekellimin (konuşan kimsenin) göz önünde bulundurduğu özel durumlardan dolayı haber cümlesi, asıl olan kaidesinin dışına çıkıp muktezâ-yı zâhire uygun olarak gelmeyip muktezâ-yı zâhirin dışına çıkar.¹¹⁵

Bunların hepsi de muktezâ-yı hâle yani belâgat kurallarına uygun sözler olup hepsi de bir nükteye binaen yapılır. Yoksa kuralsız, kaidesiz, gelişi güzel söylenmiş sözler değildir. Bununla beraber herhangi bir dayanağı olmadan muktezâ-yı zâhirin dışına çıkan sözler de elbette belâgi sayılmayıp mevzu bahis olmayan sözlerdir.

¹¹⁴ Tevbe Sûresi (9): 56.

¹¹⁵ es-Sekkâkî, a.g.e, s:171; et-Taftâzânî, a.g.e, s:40; Boleli, a.g.e, s:221.

Sözün muktezâ-yı zâhire uygun gelmemesi üç şekilde olur.¹¹⁶

1.1.5.1. İbtidâî Yerine Talebî Haber Gelmesi

Muhatap haberle ilgili hiçbir bilgisi olmadığı halde ondan anlaşılan, duyulan bir işaretten veya karineden dolayı sözü İbtidâî haberden sanki muhatap tereddüt halindeymiş ya da soru sorarak öğrenmek istiyormuş gibi kabul edip talebî habere geçiş yapmaktır.¹¹⁷

﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَتَّخِذُوا آبَاءَكُمْ وَإِخْوَانَكُمْ أَوْلِيَاءَ إِنِ اسْتَحَبُّوا الْكُفْرَ عَلَى الْإِيمَانِ﴾
﴿وَمَنْ يَتَوَلَّهُمْ مِنْكُمْ فَأُولَئِكَ هُمُ الظَّالِمُونَ﴾
"Ey iman edenler! Eğer küfrü imana tercih ediyorlarsa, babalarınızı ve kardeşlerinizi (bile) veli edinmeyin. Sizden kim onları dost edinirse, işte onlar zalimlerin kendileridir."¹¹⁸ Allah Teâlâ, müminlere küfrü imana tercih ediyorlarsa, babalarını ve kardeşlerini (inançları yönünden) veli edinmemelerini emrettikten sonra babalarını ve kardeşlerini neden dost edinmemeleri gerektiği haberini هُمْ (onlar) zamir-i fasl ile tekit ederek talebî haber getirmiştir. Hâlbuki muktezâ-yı zâhir, kâfiri dost edinenin zalim kimselerden olacağına inancı gereği hiçbir şüphe barındırmayan Müslümanlara tekitsiz olarak ibtidâî haber vermeyi gerektirmektedir. Ancak mevzu bahis anne, baba, kardeş ve yakın akraba olunca insanın beşer muktezâsı olarak şüpheye düşme ihtimali göz önüne alınarak velev ki anne, baba, kardeş ve yakın akraba dahi olsalar kâfir olduktan sonra onları bile inançları yönünden dost edinenin zalim olacağı haberini هُمْ (onlar) zamir-i fasl ile tekit ederek ibtidâî yerine talebi haber getirmiştir.

﴿ وَصَلِّ عَلَيْهِمْ إِنَّ صَلَاتَكَ سَكَنٌ لَهُمْ وَاللَّهُ سَمِيعٌ عَلِيمٌ﴾
" Ve onlar için dua et. Çünkü senin duan onlar için sükûnettir (onları yatıştırır). Allah işitendir, bilendir."¹¹⁹ ayet-i kerimesinde dua ile emredilen muhatap Peygamber (s.a.v)'in duasının onlar için sükûnet olduğu haberi muktezâ-yı zahire göre ibtidâî haber gelmeliydi. Ancak

¹¹⁶ Bulut, a.g.e, s:62; es-Sekkâkî, a.g.e, s:172; et-Taftâzânî, a.g.e, s:43.

¹¹⁷ es-Sekkâkî, a.g.e, s:172; et-Taftâzânî, a.g.e, s:43; Bulut, a.g.e, s:62-63; Boleli, a.g.e, s:190.

¹¹⁸ Tevbe Sûresi (9): 23.

¹¹⁹ Tevbe Sûresi (9): 103.

muhatap dua etmek ile emrolunmasının sebebini soruyormuş gibi kabul edilerek senin duan onlar için sükûnettir haberi إِنَّ ile tekit edilip talebî haber sûretinde gelmekle muktezâ-yı zahirin dışına çıkmıştır.

1.1.5.2. İbtidâî Yerine İnkârî Haber Gelmesi

Muhatap haberle ilgili hiçbir bilgisi olmadığı halde ondan anlaşılan, duyulan bir işaretten veya karineden dolayı muhatap sanki sözü inkâr ediyormuş gibi sözü tekitli söyleyişe çevirmektir.¹²⁰

﴿فَإِذَا انْسَلَخَ الْأَشْهُرُ الْحُرُمُ فَاقْتُلُوا الْمُشْرِكِينَ حَيْثُ وَجَدْتُمُوهُمْ وَخُذُوهُمْ وَاحْصُرُوهُمْ وَاقْعُدُوا لَهُمْ كُلَّ مَرْصَدٍ فَإِنْ تَابُوا وَأَقَامُوا الصَّلَاةَ وَآتَوُا الزَّكَاةَ فَخَلُّوا سَبِيلَهُمْ إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ وَإِنْ أَحَدٌ مِنَ الْمُشْرِكِينَ اسْتَجَارَكَ فَأَجِرْهُ حَتَّى يَسْمَعَ كَلَامَ اللَّهِ ثُمَّ أَبْلِغْهُ مَأْمَنَهُ ذَلِكَ بِأَنَّهُمْ قَوْمٌ لَا يَعْلَمُونَ﴾ “Haram aylar çıkınca müşrikleri bulduğunuz yerde öldürün; onları yakalayın, onları hapsedin ve onları her gözetleme yerinde oturup bekleyin. Eğer tevbe eder, namazı dosdoğru kılar, zekâtı da verirlerse artık yollarını serbest bırakın. Allah yarlıgayan, esirgeyendir. Ve eğer müşriklerden biri senden aman dilerse, Allah'ın kelâmını işitip dinleyinceye kadar ona aman ver, sonra (müslüman olmazsa) onu güven içinde bulunacağı bir yere ulaştır. İşte bu (müsamaha), muhakkaki onların, bilmeyen bir kavim olmalarından dolayıdır.”¹²¹

Bu Ayet-i kerimenin son kısmında bulunan ﴿ذَلِكَ بِأَنَّهُمْ قَوْمٌ لَا يَعْلَمُونَ﴾ “İşte bu (müsamaha), muhakkaki onların, bilmeyen bir kavim olmalarından dolayıdır” haberi muktezâ-yı zahire göre, muhâtabın hiçbir tereddüdü olmadığından ayetin başından beri geldiği şekilde ibtidâî haber olarak gelmesi gerekirdi. Ancak 5. ayet-i kerimede müşrikler hakkında, bulduğunuz yerde öldürün, yakalayın, hapsedin ve onları her gözetleme yerinde oturup bekleyin şeklinde gelen haberlerden dolayı muhâtabın zihninde oluşma ihtimali olan tereddütü bertaraf etmek ve hükmün subutunu tekit etmek için muktezâ-yı zahirin dışına çıkılarak لَا يَعْلَمُونَ “İşte bu

¹²⁰ es-Sekkâkî, a.g.e, s:172; et-Taftâzânî, a.g.e, s:43; Bulut, a.g.e, s:62-63; Boleli, a.g.e, s:190.

¹²¹ Tevbe Sûresi (9): 5,6.

(müsamaha), muhakkaki onların, bilmeyen bir kavim olmalarından dolayıdır” haberi isim cümlesi gelmekle, أَنْ (Muhakkak ki) ve هُمْ (onlar) zamir-i fasl ile tekit edilerek inkârî haber gelmiştir.

1.1.5.3. İnkârî Yerine İbtidâî Haber Gelmesi

Muhatap haberi inkâr ettiği halde inkâr ettiği konuyu aklîselim ile düşündüğünde doğruluğuna anlayacağı biliniyorsa onu konuyla ilgili hiçbir bilgisi olmayan kişi gibi kabul edip ibtidâî haber ile muhataba haber vermektir.¹²²

﴿ بَرَاءَةٌ مِنَ اللَّهِ وَرَسُولِهِ إِلَى الَّذِينَ عَاهَدْتُمْ مِنَ الْمُشْرِكِينَ ﴾ “Allah ve Resûlünden kendileriyle antlaşma yapmış olduğunuz müşriklere bir ihtar!”¹²³ ayet-i kerimesinin sıyakına binaen muhatabı antlaşma yapılmış olan müşrikler¹²⁴ olarak kabul edersek; Allah Teâlâ o inkârcıların zahiri haline uygun olan inkari haber yerine onların iyice düşündüklerinde bu ihtarın Allah (c.c) ve onun Resulünden olduğunda hiçbir şüpheleri kalmayacağından inkârî yerine herhangi bir tekit edatı kullanmadan ibtidâî haber getirmiştir.

﴿ أَمْ حَسِبْتُمْ أَنْ تُتْرَكُوا وَلَمَّا يَعْلَمِ اللَّهُ الَّذِينَ جَاهَدُوا مِنْكُمْ وَلَمْ يَتَّخِذُوا مِنْ دُونِ اللَّهِ وَلَا يَوْمَ الْحِسَابِ ﴾ “Yoksa Allah, sizden, cihad edip Allah, peygamber ve müminlerden başkasını kendilerine sırdaş edinmeyenleri ortaya çıkarmadan bırakılacağınızı mı sandınız? Allah yaptıklarınızdan haberdardır.”¹²⁵ ayet-i kerimesinin başında ki حسب fiili şekki bildiren bir fiil¹²⁶ olmasından anlaşılacağı gibi burada muhatabın şüphe ve tereddüt içinde olan biri olmasını gerektirmektedir ancak Allah Teâlâ, onların yaptıklarından haberdar olduğu haberini tekit edatı kullanmadan bildirmekle muktezâ-yı zâhirin dışına çıkmıştır. Aslında muktezâ-yı zâhir haberi birden fazla tekit edatı ile tekit etmeyi yani inkârî haber ile getirmeyi gerektirmektedir. Ancak muktezâ-yı hâl onlar dikkatli düşündüklerinde

¹²² es-Sekkâkî, a.g.e, s:172; et-Taftâzânî, a.g.e, s:43; Bulut, a.g.e, s:62-63; Boleli, a.g.e, s:190.

¹²³ Tevbe Sûresi (9): 1.

¹²⁴ İbn-i Ali, a.g.e., C:X,s:172; el-Alevî, a.g.e., C: XI,s.242.

¹²⁵ Tevbe Sûresi (9): 16.

¹²⁶ Sibeyh, el-Kıtab ,C:I, s.40.

veya zaman geçtikçe Allah'ın onlara yaptıklarını tek tek bildirmesiyle yaptıklarından haberdar olduğunu bileceklerinden Allah Teâlâ bu haberi inkârî yerine ibtidâî olarak haber vermiştir.

1.2. İNŞÂ

İnşâ sözlükte icâd etmek, yoktan var etmek¹²⁷ manalarına gelir. Meânî ilminde ki kullanılışı ise doğruya ve yalana ihtimali olmayan¹²⁸ yani sen bu sözünde doğru söyledin veya yalan söyledin gibi bir yargılama ihtimali olmayan cümledir. İnşâ cümleleri talep bildiren (talebî) ve talep bildirmeyen (gayr-i talebî) olmak üzere ikiye ayrılır.¹²⁹

1.2.1. Talebî İnşâ

Konuşma esnasında, meydana gelmesi veya meydana gelmemesi istenen bir şeyin muhataptan olmasını veya olmamasını talep etmektir.¹³⁰

Talebi inşâ; emir, nehiy, temennî, istifham ve nidâ olmak üzere beş kısma ayrılır.¹³¹

1.2.1.1. Emir

Söylendiği anda henüz yapılmamış bir şeyin yapılmasını istemektir.¹³² Bunlara emir ifade eden kalıplar denilir. Bu kalıplar ise emir fiili, başında emir lâmı bulunan muzari fiil, emir bildiren ism-i fiil ve fiilin yerini tutan masdar olmak üzere dört kalıptır.¹³³

---

¹²⁷ İbn Manzûr, **a.g.e.**, C:I, s:170-171; Hüseyin b. Muhammed b. Mufaddal er-Râgıb el-İsfehânî, **Müfredât-ül-el-fâz-il-Kur'ân**, s: 547.

¹²⁸ el-Kazvînî, **a.g.e.**, C:I, s:227; el-Cürçânî, **a.g.e.**, s: 56; Fazl Hasan Abbâs, **el-Belâğa funûnuha ve efnânuha, İlmü'l-me'ânî**, s: 71.

¹²⁹ Bulut, **a.g.e.**, s:64; Alabalık, **a.g.e.**, s:87.

¹³⁰ es-Sekkâkî, **a.g.e.**, s:303-306; et-Taftâzânî, **a.g.e.**, s:224; Bulut, **a.g.e.**, s:64; Alabalık, **a.g.e.**, s:88; Boleli, **a.g.e.**, s:229.

¹³¹ Bulut, **a.g.e.**, s:64.

¹³² et-Taftâzânî, **a.g.e.**, s:209, el-Cürçani, **a.g.e.**, s:94.

¹³³ el-Cürçânî, **a.g.e.**, s: 43; Abdülmüteâl es-Saîdî, **Buğyetül İzah li Telhisül Miftah**, C:II, s:46; Sekkâkî, **a.g.e.**, s:318; Boleli, **a.g.e.**, s:236.

Emir ifade eden kalıplar:

1.2.1.1.1. Emir Fİli

﴿فَسَبِّحُوا فِي الْأَرْضِ أَرْبَعَةَ أَشْهُرٍ وَاعْلَمُوا أَنَّكُمْ غَيْرُ مُعْجِزِي اللَّهِ وَأَنَّ اللَّهَ مُحْزِي

﴿الْكَافِرِينَ﴾ (Ey müşrikler!) Yeryüzünde dört ay daha dolaşın. İyi bilin ki siz Allah'ı âciz bırakacak değilsiniz; Allah ise kâfirleri rezil (ve perişan) edecektir.”¹³⁴ ayet-i kerimesinde فَسَبِّحُوا/dolaşın cümlesi emir kipinde kullanılarak talebî inşâ yapılmıştır.

﴿فَاعْلَمُوا أَنَّكُمْ غَيْرُ مُعْجِزِي اللَّهِ وَبَشِّرِ الَّذِينَ كَفَرُوا بِعَذَابِ آلِيمٍ﴾

﴿Bilin ki, siz Allah'ı âciz bırakacak değilsiniz. (Ey Muhammed)! O kâfirlere elem verici bir azabı müjdele!”¹³⁵ ayet-i kerimesinde فَاعْلَمُوا/ bilin ki ve بَشِّرِ/müjdele cümleleri emir kipinde kullanılarak talebî inşâ yapılmıştır.

﴿إِلَّا الَّذِينَ عَاهَدْتُمْ مِنَ الْمُشْرِكِينَ ثُمَّ لَمْ يَنْقُصُوكُمْ شَيْئاً وَلَمْ يُظَاهِرُوا عَلَيْكُمْ أَحَداً فَأَتِمُوا

﴿الَّذِينَ عَاهَدْتُمْ مِنَ الْمُشْرِكِينَ ثُمَّ لَمْ يَنْقُصُوكُمْ شَيْئاً وَلَمْ يُظَاهِرُوا عَلَيْكُمْ أَحَداً فَأَتِمُوا﴾ “Ancak kendileriyle antlaşma yaptığımız müşriklerden (antlaşma şartlarına uyan) hiçbir şeyi size eksik bırakmayan ve sizin aleyhinize herhangi bir kimseye arka çıkmayanlar (bu hükmün) dışındadır. Onların antlaşmalarını, süreleri bitinceye kadar tamamlayınız. Allah (haksızlıktan) sakınanları sever.”¹³⁶ ayet-i kerimesinde فَاَتِمُوا/tamamlayınız cümlesi emir kipinde kullanılarak talebî inşâ yapılmıştır.

﴿فَإِذَا انْسَلَخَ الْأَشْهُرُ الْحُرْمُ فَاقْتُلُوا الْمُشْرِكِينَ حَيْثُ وَجَدْتُمُوهُمْ وَخُذُوهُمْ وَأَحْصُرُوهُمْ

﴿وَأَقْعُدُوا لَهُمْ كُلَّ مَرْصَدٍ فَإِنْ تَابُوا وَأَقَامُوا الصَّلَاةَ وَآتَوُا الزَّكَاةَ فَخَلُّوا سَبِيلَهُمْ إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ﴾ “Haram aylar çıkınca müşrikleri bulduğunuz yerde öldürün; onları yakalayın,

onları hapsedin ve onları her gözetleme yerinde oturup bekleyin. Eğer tevbe eder, namazı dosdoğru kılar, zekâtı da verirlerse artık yollarını serbest bırakın. Allah

¹³⁴ Tevbe Sûresi (9): 2.

¹³⁵ Tevbe Sûresi (9): 3.

¹³⁶ Tevbe Sûresi (9): 4.

yarlıgayan, esirgeyendir.”¹³⁷ Burada فَاقْتُلُوا/ öldürün, حُدُّوهُمْ/yakalayın, اِحْصُرُوهُمْ/hapsedin, اِفْعُدُوا/oturup bekleyin ve خَلُّوْا/serbest bırakın cümleleri emir kipinde kullanılarak talebî inşâ yapılmıştır.

﴿وَإِنْ أَحَدٌ مِنَ الْمُشْرِكِينَ اسْتَجَارَكَ فَأَجِرْهُ حَتَّى يَسْمَعَ كَلَامَ اللَّهِ ثُمَّ ابْلِغْهُ مَأْمَنَهُ ذَلِكَ بِأَنَّهُمْ

﴿قَوْمٌ لَا يَعْلَمُونَ﴾ “Ve eğer müşriklerden biri senden aman dilerse, Allah'ın kelâmını işitip dinleyinceye kadar ona aman ver, sonra (müslüman olmazsa) onu güven içinde bulunacağı bir yere ulaştır. İşte bu (müsamaha), onların, bilmeyen bir kavim olmalarından dolayıdır.”¹³⁸ ayet-i kerimesinde فَأَجِرْهُ/ona aman ver ve ابْلِغْهُ/onu ulaştır cümleleri emir kipinde kullanılarak talebî inşâ yapılmıştır.

﴿وَإِنْ نَكَتُوا أَيْمَانَهُمْ مِنْ بَعْدِ عَهْدِهِمْ وَطَعَنُوا فِي دِينِكُمْ فَقَاتِلُوا أَيْمَةَ الْكُفْرِ إِنَّهُمْ لَا أَيْمَانَ

﴿لَهُمْ لَعَلَّهُمْ يَنْتَهُونَ﴾ “Eğer antlaşmalarından sonra yeminlerini bozarlar, ve dininize saldırırlarsa, küfrün önderlerine karşı savaşın. Çünkü onlar yeminleri olmayan adamlardır. (Onlara karşı savaşırırsanız) umulur ki küfre son verirler.”¹³⁹ ayet-i kerimesinde فَقَاتِلُوا/ savaşın cümlesi emir kipinde kullanılarak talebî inşâ yapılmıştır.

1.2.1.1.2. Emri Gâib

﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا قَاتِلُوا الَّذِينَ يَلُونَكُمْ مِنَ الْكُفَّارِ وَلِيَجِدُوا فِيكُمْ غِلْظَةً وَعَلِمُوا أَنَّ اللَّهَ مَعَ

﴿الْمُتَّقِينَ﴾ “Ey iman edenler! Kâfirlere yakınınızda olanlara karşı savaşın ve onlar (savaş anında) sizde bir sertlik bulsunlar. Bilin ki, Allah sakınanlarla beraberdir.”¹⁴⁰ ayet-i kerimesinde وَلِيَجِدُوا/bulsunlar cümlesi başına emir lâmi getirilen muzari fiil yani emri gâib ile emir ifade ettiğinden bu cümle talebî inşâ olmuştur.

¹³⁷ Tevbe Sûresi (9): 5.

¹³⁸ Tevbe Sûresi (9): 6.

¹³⁹ Tevbe Sûresi (9): 12.

¹⁴⁰ Tevbe Sûresi (9): 123.

1.2.1.1.3. Emir Bildiren İsm-i Fîl

﴿ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا عَلَيْكُمْ أَنْفُسَكُمْ لَا يَضُرُّكُمْ مَنْ ضَلَّ إِذَا اهْتَدَيْتُمْ ﴾ “Ey iman edenler! Siz kendinize bakın. Siz doğru yolda olunca sapan kimse size zarar veremez.”¹⁴¹ ayet-i kerimesinde عَلَيْكُمْ أَنْفُسَكُمْ/Siz kendinize bakın cümlesin de ism-i fiil olan عَلَيْكُمْ emir manasını ifade ettiğinden bu cümle talebî inşâ olmuştur.

1.2.1.1.4. Fîlinin Yerini Tutan Masdar

﴿ فَإِذَا لَقِيتُمُ الَّذِينَ كَفَرُوا فَضَرْبِ الرِّقَابِ ﴾ “(Savaşta) inkâr edenlerle karşılaştığımız zaman boyunlarını vurun.”¹⁴² ayet-i kerimesinde فَضَرْبِ الرِّقَابِ/boyunlarını vurun cümlesin de اضْرِبُوا fiilinin yerini tutan masdar olan ضَرْبٌ ile emir manası ifade edildiğinden bu cümle talebî inşâ olmuştur.

1.2.1.1.5. Emir Kiplerinin Asıl Manası'nın Dışında Kullanıldığı Yerler

Bazen de emir kipleri kendi manasının dışında başka mecralarda da kullanılır¹⁴³. Bunlar ise;

a. İbâha

﴿ فَإِذَا انْسَلَخَ الْأَشْهُرُ الْحُرْمُ فَاقْتُلُوا الْمُشْرِكِينَ حَيْثُ وَجَدْتُمُوهُمْ وَخُذُوهُمْ وَأَحْصُرُوهُمْ وَأَقْعُدُوا لَهُمْ كُلَّ مَرْصَدٍ فَإِنْ تَابُوا وَأَقَامُوا الصَّلَاةَ وَآتَوُا الزَّكَاةَ فَخَلُّوا سَبِيلَهُمْ إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴾ “Haram aylar çıkınca müşrikleri bulduğunuz yerde öldürün; onları yakalayın, onları hapsedin ve onları her gözetleme yerinde oturup bekleyin. Eğer tevbe eder,

¹⁴¹ Mâide Sûresi,(5):105.

¹⁴² Muhammed Sûresi (47):4.

¹⁴³ et-Teftâzânî, a.g.e, s:210-212; Ebu'l Bekâ el-Kefevî, el-Külliyât s:179-180; İbn Kudâme el-Makdisî, er-Ravda, C:I, s:546-547; Bulut, a.g.e, s:66.

namazı dosdoğru kılar, zekâtı da verirlerse artık yollarını serbest bırakın. Allah yargılayan, esirgeyendir.”¹⁴⁴ ayet-i kerimesinde ki; öldürün, yakalayın, hapsedin, oturup bekleyin emirleri ibâha bildirdiğinden öldürebilirsiniz, yakalaya bilirsiniz, hapsedebilirsiniz ve oturup bekleyebilirsiniz manasındadır.

b. Tehdit

﴿فَسِيحُوا فِي الْأَرْضِ أَرْبَعَةَ أَشْهُرٍ وَاعْلَمُوا أَنَّكُمْ غَيْرُ مُعْجِزِي اللَّهِ وَأَنَّ اللَّهَ مُحْزِي

﴿الْكَافِرِينَ﴾ (Ey müşrikler!) Yeryüzünde dört ay daha dolaşın. İyi bilin ki siz Allah'ı âciz bırakacak değilsiniz; Allah ise kâfirleri rezil (ve perişan) edecektir.”¹⁴⁵ ayet-i kerimesinde Allah Teâlâ müşriklere yeryüzünde dört ay daha dolaşın ve bilin ki elbette Allah'ı aciz bırakamayacak, yaptığının cezasını göreceksiniz manasında kâfirleri emir fiilini tehdit manasında kullanarak tehdit etmiştir.

﴿قُلْ إِنْ كَانَ آبَاؤُكُمْ وَأَبْنَاؤُكُمْ وَإِخْوَانُكُمْ وَأَزْوَاجُكُمْ وَعَشِيرَتُكُمْ وَأَمْوَالٌ اقْتَرَفْتُمُوهَا وَتِجَارَةٌ

تَخْشَوْنَ كَسَادَهَا وَمَسَاكِينُ تَرْضَوْنَهَا أَحَبَّ إِلَيْكُمْ مِنَ اللَّهِ وَرَسُولِهِ وَجِهَادٍ فِي سَبِيلِهِ فَتَرَبَّصُوا حَتَّى يَأْتِيَ اللَّهُ بِأَمْرٍ وَاللَّهُ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الْفَاسِقِينَ﴾ “De ki: Eğer babalarınız, oğullarınız, kardeşleriniz, eşleriniz, hısım akrabanız kazandığınız mallar, kesada uğramasından korktuğunuz ticaret, hoşlandığınız meskenler size Allah'tan, Resûlünden ve Allah yolunda cihad etmekten daha sevgili ise, artık Allah emrini getirinceye kadar bekleyin. Allah fâsıklar topluluğunu hidayete erdirmez.”¹⁴⁶ ayet-i kerimesinde Allah Teâlâ, emri gelinceye kadar beklemelerini emretmesi elbette onları yaptıklarının cezasını görecekleyle tehdit etmek içindir.

﴿يَخْذَرُ الْمُنَافِقُونَ أَنْ تُنزَلَ عَلَيْهِمْ سُورَةٌ تُنَبِّئُهُمْ بِمَا فِي قُلُوبِهِمْ قُلِ اسْتَخْرِضُوا اللَّهَ إِنْ اللَّهُ مُخْرِجٌ

﴿مَا تَخْذَرُونَ﴾ “Münafıklar, kalplerinde olanı kendilerine haber verecek bir sûrenin müminlere indirilmesinden çekinirler. De ki: Siz alay edin! Allah o çekindiğiniz şeyi

¹⁴⁴ Tevbe Sûresi (9): 5.

¹⁴⁵ Tevbe Sûresi (9): 2.

¹⁴⁶ Tevbe Sûresi (9): 24.

ortaya çıkaracaktır.”¹⁴⁷ Bu emirde de Allah Teâlâ onların müminlerle alay etmelerini emretmemiş bilakis dilediğiniz kadar alay edin, sizin o korktuğunuz ve çekindiğiniz şeyi ortaya çıkaracak ve alay etmenizin cezasını çekeceksiniz manasıyla onları tehdit etmiştir.

c. Aşağılama ve Küçümseme:

﴿وَلَوْ أَرَادُوا الْخُرُوجَ لَأَعَدُّوا لَهُ عُدَّةً وَلَكِنْ كَرِهَ اللَّهُ انْبِعَاتَهُمْ فَثَبَّطَهُمْ وَقِيلَ ائْفَعُوا مَعَ

﴿الْفَاعِدِينَ﴾ “Eğer onlar (savaşa) çıkmak isteselerdi elbette bunun için bir hazırlık yaparlardı. Fakat Allah onların davranışlarını çirkin gördü ve onları geri koydu; onlara «Oturanlarla (kadın ve çocuklarla) beraber oturun!» denildi.”¹⁴⁸ ayet-i kerimesinde Allah Teâlâ ائْفَعُوا/oturun emri ile onları güçsüzlük ve zayıflığın timsali olan kadın ve çocuklarla beraber oturmalarını söyleyip bununla emretmesinden maksat onları aşağılamak ve küçümsemek manasında olup onlara oturmalarını emretmesi cihattan geri durmanız caizdir manasında değildir.

d. Tesviye/ Eşitlemek

﴿اِسْتَغْفِرْ لَهُمْ أَوْ لَا تَسْتَغْفِرْ لَهُمْ﴾ “(Ey Muhammed!) Onlar için ister af dile, ister

dileme.”¹⁴⁹ ayet-i kerimesinde onlar için af dilemenin veya dilememenin aynı olduğunu bildirme manasında gelen emir tesviye manasındadır. Yoksa onlar için af dile manasında değildir.

e. Rica

﴿وَمِنْهُمْ مَنْ يَقُولُ ائْنُنْ لِي وَلَا تَفْتِنِّي اَلَا فِي الْفِتْنَةِ سَقَطُوا وَإِنَّ جَهَنَّمَ لَمُحِيطَةٌ بِالْكَافِرِينَ﴾

“Onlardan öylesi de var ki: «Bana izin ver, beni fitneye düşürme» der. Bilesiniz ki onlar zaten fitneye düşmüşlerdir. Cehennem, kâfirleri mutlaka kuşatacaktır.”¹⁵⁰ ayet-i kerimesinde “*Bana izin ver*” isteği rütbe olarak aşağı olan birinin kendinden üstün

¹⁴⁷ Tevbe Sûresi (9): 64.

¹⁴⁸ Tevbe Sûresi (9): 46.

¹⁴⁹ Tevbe Sûresi (9): 80.

¹⁵⁰ Tevbe Sûresi (9): 49.

olan birinden yani Peygamber (s.av.)’den olduğundan emir manası değil rica manasını ifade etmektedir.

1.2.1.2. Nehiy

Nehiy yasaklamak, engel olmak ve emrin zıddıdır.¹⁵¹ Yani yasaklama manası ifade eder. Bu yasaklama manasının da tek bir sığıması vardır. Nehiy yasaklama manası ifade etse bile belagat da bazen yasaklamanın dışında da kullanılır. Bunlardan bazıları şunlardır.¹⁵²

a. Dua

﴿ وَمِنْهُمْ مَنْ يَقُولُ ائْذَنْ لِي وَلَا تَنْتَهَيْتَنِي ﴾ “Onlardan öylesi de var ki: «Bana izin ver, beni fitneye düşürme» der.”¹⁵³ Ayeti kerimesinde beni fitneye düşürme sözü makam bakımından kendinden üstün olan birinden istendiğinden nehiy, kendi manasında olmayıp dua manasındadır.

b. İrşad

﴿ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَتَّخِذُوا آبَاءَكُمْ وَإِخْوَانَكُمْ أَوْلِيَاءَ إِنِ اسْتَحَبُّوا الْكُفْرَ عَلَى الْإِيمَانِ ﴾ “Ey iman edenler! Eğer küfrü imana tercih ediyorlarsa, babalarınızı ve kardeşlerinizi (bile) veli edinmeyin. Sizden kim onları dost edinirse, işte onlar zalimlerin kendileridir.”¹⁵⁴ Allah Teâlâ iman edenlerin babaları ve kardeşleri küfrü imana tercih ederlerse onları dost edinmelerinden nehy ederek onları doğruya irşad etmiştir.

﴿ إِنَّ عِدَّةَ الشُّهُورِ عِنْدَ اللَّهِ اثْنَا عَشَرَ شَهْرًا فِي كِتَابِ اللَّهِ يَوْمَ خَلَقَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ مِنْهَا ﴾ “Gökleri ve yeri yarattığı günde

¹⁵¹ İbn Manzûr, **a.g.e**, نهي maddesi.

¹⁵² et-Teftâzânî, **a.g.e**, s: 213; el-Cürcanî, **a.g.e**, s:339;es-Suyûtî, **a.g.e**, C:II, s:893; Bulut, **a.g.e**, s:69.

¹⁵³ Tevbe Sûresi (9): 49.

¹⁵⁴ Tevbe Sûresi (9): 23.

c. Ümidini Kırma

﴿ لَا تَعْتَذِرُوا قَدْ كَفَرْتُمْ بَعْدَ إِيمَانِكُمْ ﴾ “(Boşuna) özür dilemeyin; çünkü siz iman ettikten sonra tekrar kâfir oldunuz.”¹⁵⁹ ayet-i kerimesinde ki neyh, cihattan geri kaldıklarında özür diler affediliriz şeklinde olan ümitlerini boşa çıkardığından burada ki لَا تَعْتَذِرُوا/özür dilemeyin ümidi kırma manasındadır.

﴿يَعْتَذِرُونَ إِلَيْكُمْ إِذَا رَجَعْتُمْ إِلَيْهِمْ قُلْ لَا تَعْتَذِرُوا لَنْ نُؤْمِنَ لَكُمْ قَدْ نَبَأْنَا اللَّهُ مِنْ أَعْبَارِكُمْ وَسَيَرَى اللَّهُ عَمَلَكُمْ وَرَسُولُهُ ثُمَّ تُرَدُّونَ إِلَىٰ عَالِمِ الْغَيْبِ وَالشَّهَادَةِ فَيُنَبِّئُكُمْ بِمَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ﴾
“(Seferden) onlara döndüğünüz zaman size özür beyan edecekler. De ki: (Boşuna) özür dilemeyin! Size asla inanmayız; çünkü Allah, haberlerinizi bize bildirmiştir. (Bundan sonraki) amelinizi Allah da görecektir, Resûlü de. Sonra görüleni ve görülmeyeni bilene döndürüleceksiniz de yapmakta olduklarınızı size haber verecektir.”¹⁶⁰ Burada ki Ayet-i kerimede ki neyhde, onlardan özür diler kendimizi affettiririz şeklinde olan ümitlerini boşa çıkardığından لَا تَعْتَذِرُوا/özür dilemeyin nehy cümlesi ümitsizliği kırma manasındadır.

1.2.1.3. Temennî

Sözlükte bir şeyi istemek¹⁶¹ manasında kullanılan temennî ıstılahta gerçekleşmesi imkânsız olan veya gerçekleşmesi çok zayıf bir ihtimale muhtemel olan bir şeyin meydana gelmesini talep etmektir.¹⁶² Bu şey talep edilirken istenilenin meydana gelme ihtimalinin olup olmaması önemli değildir. Temennînin asıl edatı لَيْت ‘dir. Bu edat olması imkânsız olan veya olma ihtimali çok düşük olan şeyler için kullanılır.¹⁶³

Tevbe sûresinde temenni edatı olan لَيْت kullanılmadığından Kasas sûresinde ki gelecek ayet-i kerimeyi örnek olarak verebiliriz.

¹⁵⁹ Tevbe Sûresi (9): 66.

¹⁶⁰ Tevbe Sûresi (9): 94.

¹⁶¹ İbnü Manzûr, a.g.e, تمنى maddesi.

¹⁶² et-Teftâzânî, a.g.e, s: 194; Ebu'l Bekâ, a.g.e, s:468; es-Suyûti, a.g.e, C:II, s:894; İbn Hişam el-Ensârî, Muğni'l Lebib an Kütübi'l Ea'rib, C:I,s:314.

¹⁶³ Bulut, a.g.e, s:70.

﴿فَخَرَجَ عَلَى قَوْمِهِ فِي زِينَتِهِ قَالَ الَّذِينَ يُرِيدُونَ الْحَيَاةَ الدُّنْيَا يَا لَيْتَ لَنَا مِثْلَ مَا أُوتِيَ

﴿عَظِيمٍ﴾ قَارُونَ إِنَّهُ لَدُو حَظٌّ عَظِيمٌ﴾ “Derken, Karun, ihtişamı içinde kavminin karşısına çıktı.

Dünya hayatını arzulayanlar: Keşke Karun'a verilenin benzeri bizim de olsaydı; doğrusu o çok şanslı! dediler.”¹⁶⁴ ayet-i kerimesinde insanlar, Karûn gibi zengin olmayı temenni etmektedirler, bu ise binde bir kişide bulunacak bir servet olduğundan gerçekleşmesi mümkün olamayacak kadar zayıf bir şey olduğunu ifade için ليت edatı kullanılmıştır.

Leyte dışında هل, لعل ve لو ile de temenni yapılabilir.¹⁶⁵

a) هل

﴿فَهَلْ لَنَا مِنْ شَفَعَاءَ فَيَشْفَعُوا لَنَا أَوْ نُرَدُّ فَنَعْمَلْ غَيْرَ الَّذِي كُنَّا نَعْمَلُ قَدْ خَسِرُوا أَنْفُسَهُمْ

﴿وَضَلَّ عَنْهُمْ مَا كَانُوا يَفْتَرُونَ﴾ “Şimdi bizim şefaathçılarımız var mı ki bize şefaath etsinler veya (dünyaya) geri döndürülmemiz mümkün mü ki, yapmış olduğumuz amellerden başkasını yapalım?”¹⁶⁶ Bu ayet-i kerimede şefaathçilerinin olmadığını veya dünyaya dönmenin mümkün olmadığını bildikleri halde هل soru edatıyla şefaathçiyi veya dünyaya tekrar dönme imkânının olup olmadığını sormak olmayıp onu temennî etmek maksadıyla olduğundan bura ki هل istifham değil temennî manasındadır.

b) لعل

﴿وَإِنْ نَكَثُوا أَيْمَانَهُمْ مِنْ بَعْدِ عَهْدِهِمْ وَطَعَنُوا فِي دِينِكُمْ فَقَاتِلُوا أَلِئِمَّةَ الْكُفْرِ إِنَّهُمْ لَا أَيْمَانَ لَهُمْ

﴿لَعَلَّهُمْ يَنْتَهُونَ﴾ “Eğer antlaşmalarından sonra yeminlerini bozarlar, ve dininize saldırırlarsa, küfrün önderlerine karşı savaşın. Çünkü onlar yeminleri olmayan adamlardır. (Onlara karşı savaşırsanız) umulur ki küfre son verirler.”¹⁶⁷ Bu ayet-i kerimede yeminlerini bozan, dine saldıran küfrün önderlerinin yaptıkları küfre son

¹⁶⁴ Kasas sûresi (28):79.

¹⁶⁵ et-Teftâzânî, a.g.e, s: 194, es-Suyûti, , a.g.e, C:II, s:895; Bulut, a.g.e, s:70-71

¹⁶⁶ A'raf Sûresi (7):53.

¹⁶⁷ Tevbe Sûresi (9): 12.

dönüştürmektedir.¹⁷² Bu sebeple cümlede diğer öğelerden önce gelme ayrıcalığı vardır; sonraya bırakılması yanlıştır.

Soru edatları, hakkında soru sorulan husus yani sorunun içeriği bakımından üçe ayrılırlar. Bu içerik tasdik veya tasavvurla ilgilidir.

Soru edatlarını tasdik veya tasavvur bakımından gruplandırmaya başlamadan önce, bu konuda yapılacak açıklamaların daha doğru ve iyi anlaşılabilmesi için önemli iki kavramı, “*tasdik*” ve “*tasavvur*”u kısaca izah etmek istiyoruz.

B) Tasdik ve Tasavvur Kavramları

1) Tasdik

“*Tasdik*”, iki şey veya durum arasında bir ilişki, alaka veya bağın bulunup bulunmadığını belirlemek, bu ilişkinin olumlu veya olumsuz hükmünü ortaya çıkarmaktır. Hükmün (müsnedin) fâil, nâib-i fâil veya mübteda (müsnedün ileyh) için sabit olup olmadığını öğrenmektir.¹⁷³

Tasdikte, müsned ile müsnedün ileyh arasındaki ilişkinin hükmünü bilmemek söz konusudur ve bu esastır. Müsnedin bir denginin veya benzerinin bulunmaması bundan dolayıdır.¹⁷⁴

Hüküm doğrulanmak ya da onaylanmak istenirse “نَعَمْ: evet”, aksi durumda “لَا: hayır” denilerek cevap verilir. Sorunun yöneltildiği kişi, müsnedin içerdiği iş kendisi hakkında gerçekleşmediği halde soruya “نَعَمْ: evet” diyerek olumlu, gerçekleştiği halde de “لَا: hayır” diyerek olumsuz cevap verecek olursa, bu durumda da istenen bilgiyi sunmuş ve böylece kendisine yöneltilen soruyu cevaplamış olacaktır. Ancak bu bilgi/cevap, gerçeğe aykırı olduğu için doğru değil, yalandır.

Örneğin; أَسَافَرَ أَبُوكَ؟ “*Baban yolculuğa çıktı mı?*” sorusunda “yolculuğa çıkma” eylemi ile “baba” arasında bir ilişki, bağ olup olmadığı, diğer ifadeyle bu

¹⁷² el-Kazvîni, a.g.e., c. III, s. 55.

¹⁷³ el-Kazvîni, a.g.e., s. 153; Bolelli, a.g.e., s. 208.

¹⁷⁴ es-Sekkâkî, a.g.e., s. 309; el-Kazvîni, a.g.e., s. 155-156.

eylemin baba hakkında gerçekleşip gerçekleşmediğinin olumlu veya olumsuz hükmü sorulmaktadır. Dolayısıyla buna verilecek cevap “نَعَمْ: evet”, veya “لَا: hayır”dır.¹⁷⁵

2) Tasavvur

“Tasavvur”, birden fazla şeyden veya durumdan doğru olan ve mevcut olan birinin veya birkaçının belirlenmesidir.¹⁷⁶

Tasavvura dair sorularda, hakkında soru sorulan müsnedün ileyh, müsned, mef'ûl, hâl veya zarf gibi öğelerden biri olur ve hemen “أ/hemze”den sonra gelir.¹⁷⁷

Tasavvura dair sorular, cevabı “نَعَمْ: evet” veya “لَا: hayır” biçiminde verilemeyen sorulardır. Bu soruların cevabı ancak, tanımlayıcı veya niteleyici mahiyette bir sözcükle ya da açıklamayla verilir. Bu da genellikle kişi, nesne, yer, mahiyet, nitelik, nicelik veya zaman bildiren bir sözdür.¹⁷⁸

Örneğin; أَجَلَسَ أَخُوكَ أَمْ قَامَ؟ “Kardeşin oturdu mu yoksa kalktı mı?” sorusu, kardeş hakkında “oturma” ve “kalkma” eylemlerinden hangisinin doğru ve mevcut olduğunu belirlemeye yöneliktir. Bu soruya evet ya da hayır denilerek cevap verilemez, söz konusu eylemlerden doğru olanın tayin edilmesiyle cevaplandırılır.¹⁷⁹

C) Tasdik ve Tasavvur Bakımından Soru Edatları

Tasdik ve tasavvur bakımından soru edatlarının üç gruba ayrıldığını daha önce belirtmiştik. Söz konusu üç grup şunlardır:

1) Sadece tasdik amaçlı kullanılan soru edatı

Soru edatları içinde sadece tasdik amaçlı kullanılan tek soru edatı vardır, bu da “هَلْ: mi”dir. Bu soru edatı, tasavvur amaçlı sorularda kullanılmaz.¹⁸⁰

Tasdik amaçlı sorular, cevabı, “evet” veya “hayırla” verilebilen sorulardır. Bir durumun, vasfın veya işin/davranışın bir şeyde veya kimsede mevcut olup

¹⁷⁵ es-Sekkâkî, *a.g.e.*, s. 302-303

¹⁷⁶ el-Cürcânî, *a.g.e.*, s.111; el-Kazvîni, *a.g.e.*, c. III, s. 55, 56.

¹⁷⁷ el-Kazvîni, *a.g.e.*, s. 155.

¹⁷⁸ el-Kazvîni, *a.g.e.*, s. 159; Bolelli, *a.g.e.*, s. 208.

¹⁷⁹ es-Sekkâkî, *a.g.e.*, s. 302-303.

¹⁸⁰ es-Sekkâkî, *a.g.e.*, s. 308; el-Kazvîni, *a.g.e.*, s. 153, 155.

olmadığının, gerçekleşip gerçekleşmediğinin olumlu veya olumsuz hükmünün sorulduğu sorulardır. Aşağıdaki örnek soru cümlesinde “هَلْ: mi” soru edatı tasdik sormak için kullanılmıştır.

“هَلْ أَنْتَ تُرْكِي؟” Türk müsün?”

Bu soru, Türklük vasfının muhatap kişide bulunup bulunmadığının olumlu veya olumsuz hükmünü sormaktadır. Bu vasıf kişide bulunuyorsa yani olumlu hükümde “evet”; bulunmuyorsa yani olumsuz hükümde de “hayır” sözü ile cevap verilir.

2) Sadece tasavvur amaçlı kullanılan soru edatları

Bunlar isim olan soru edatları olup şunlardır: “مَنْ: kim”, “مَا: ne”, “أَيُّ: hangi”, “أَيْنَ: nerede”, “مَتَى: ne zaman”, “كَيْفَ: nasıl”, “أَيَّانَ: ne zaman”, “كَمْ: kaç”, “أَنَّى: nerede”.¹⁸¹

Aşağıdaki örnek soru cümlesinde “كَمْ: kaç” soru edatı tasavvur yani adet sormak için kullanılmıştır.

“كَمْ سَاعَةً تَدْرُسُ فِي الْيَوْمِ؟” Günde kaç saat ders çalışıyorsun?”

Bu soru, ders çalışma süresini sormaktadır. Dolayısıyla bu soruya “نَعَمْ: evet” veya “لَا: hayır” denilerek cevap verilemez. Bu sorunun cevabı ancak, bir süre belirtildiğinde verilmiş olacaktır. Bunun dışında verilen cevaplar, sorunun cevabı olmayacaktır.

3) Hem tasdik hem de tasavvur amaçlı kullanılan soru edatı

Bu, harf türündeki iki soru edatının ikincisi olan “هَلْ”dir.¹⁸² Tasdik amaçlı kullanılan “هَلْ” soru harfinin sahip olduğu bütün özelliklere sahip olup, ayrıca

---

¹⁸¹ es-Sekkâkî, a.g.e., s. 310; el-Kazvîni, a.g.e., s.153, 159.

¹⁸² es-Sekkâkî, a.g.e., s. 308; el-Kazvîni, a.g.e., s. 153, 154.

tasavvur amaçlı sorularda da kullanılabilmesi ve daha başka özellikleriyle daha geniş bir kullanım alanına sahiptir. Aşağıdaki örnek soru cümlelerinde yer alan “أ: mi” soru harfini inceleyelim.

“أ تَدْرُسُ الْيَوْمَ أَمْ تَسْتَرِيحُ؟” Bugün çalışıyor musun yoksa dinleniyor musun?” soru cümlesinde “أ” soru edatı, tasavvur amaçlı kullanılmıştır. “Çalışmak” veya “dinlenmek” seçeneklerinden birinin belirtilmesiyle cevap verilmiş olur.

“أ أَنْتَ كَسَرْتَ هَذَا؟” : Bunu sen mi kırdın?” sorusunda ise “أ” soru edatı tasdik amaçlı kullanılmıştır. Soru, “evet” veya “hayır” sözlerinden biri söylenmekle cevaplanmış olur.

1.2.1.4.1. Tevbe Sûresinde Kullanılan İstifham Edatları

a. الهمزة / Hemze/ mi, mi ?

﴿أَلَا تُقَاتِلُونَ قَوْمًا نَكَثُوا أَيْمَانَهُمْ وَهَمُّوا بِإِخْرَاجِ الرَّسُولِ وَهُمْ بَدُّوْكُمْ أَوَّلَ مَرَّةٍ اتَّخَشَوْا فِيكُمْ﴾

“(Ey müminler!) Verdikleri sözü bozan, Peygamber'i (yurdundan) çıkarmaya kalkışan ve ilk önce size karşı savaşa başlamış olan bir kavme karşı savaşmayacak mısınız; yoksa onlardan korkuyor musunuz?”¹⁸³ ayet-i kerimesinde müminlerin onlardan korkmamaları gerektiğini ifade ederken hemze-i istifhâm edatı kullanılarak “onlardan korkuyor musunuz? Hayır, korkmayın” manası ifade edilmiştir.

﴿إِجْعَلْتُمْ سِقَايَةَ الْحَاجِّ وَعِمَارَةَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ كَمَنْ أَمَنَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ وَجَاهَدَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ لَا يَسْتَوُونَ عِنْدَ اللَّهِ وَاللَّهُ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الظَّالِمِينَ﴾

“(Ey müşrikler!) Siz hacılara su vermeyi ve Mescid-i Haram'ı onarmayı, Allah'a ve ahiret gününe iman edip de Allah yolunda cihad edenlerin imanını ile bir mi tutuyorsunuz?”¹⁸⁴ ayet-i kerimesinde “iman etmiş ve Allah yolunda canını ve malını ortaya koyan kişi ile sadece hacılara su veren, mescid yapan kimseyi aynı derece de mi görüyorsunuz? Bunların dereceleri aynı değildir” manaları ifade ederken hemze-i istifhâm edatı kullanılmıştır.

¹⁸³ Tevbe Sûresi (9): 13.

¹⁸⁴ Tevbe Sûresi (9): 19.

﴿إِرْضَيْتُمْ بِالْحَيَاةِ الدُّنْيَا مِنَ الْآخِرَةِ﴾ “Dünya hayatını ahirete tercih mi ediyorsunuz?”¹⁸⁵ ayet-i kerimesinde dünya hayatını ahirete tercih mi ediyorsunuz? Etmeyin manasını ifade için hemze-i istifhâm kullanılmıştır.

﴿إِلْمَ يَعْلَمُوا أَنَّهُ مَنْ يُحَادِدِ اللَّهَ وَرَسُولَهُ فَأَنَّ لَهُ نَارَ جَهَنَّمَ خَالِدًا فِيهَا ذَلِكَ الْخِزْيُ الْعَظِيمُ﴾
“(Hâla) bilmediler mi ki, kim Allah ve Resûlüne karşı koyarsa elbette onun için, içinde ebedî kalacağı cehennem ateşi vardır. İşte bu büyük rüsvaylıktır.”¹⁸⁶

﴿قُلْ إِيَّاكَ وَآيَاتِهِ وَرَسُولِهِ كُنْتُمْ تَسْتَهْزِئُونَ﴾ “De ki: Allah ile O'nun âyetleriyle ve O'nun peygamberi ile mi alay ediyordunuz?”¹⁸⁷

﴿إِلْمَ يَأْتِيهِمْ نَبَأُ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ قَوْمِ نُوحٍ وَعَادٍ وَثَمُودَ وَقَوْمِ إِبْرَاهِيمَ وَأَصْحَابِ مَدْيَنَ وَالْمُؤْتَفِكَاتِ﴾ “Onlara kendilerinden evvelkilerin, Nuh, Âd ve Semûd kavimlerinin, İbrahim kavminin, Medyen halkının ve altüst olan şehirlerin haberi ulaşmadı mı? Allah onlara zulmedecek değildi, fakat onlar kendi kendilerine zulmetmekte idiler.”¹⁸⁸

﴿إِلْمَ يَعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ هُوَ يَقْبَلُ التَّوْبَةَ عَنْ عِبَادِهِ وَيَأْخُذُ الصَّدَقَاتِ وَأَنَّ اللَّهَ هُوَ التَّوَّابُ الرَّحِيمُ﴾ “Allah'ın, kullarının tövbesini kabul edeceğini, sadakaları geri çevirmeyeceğini ve Allah'ın tövbeyi çok kabul eden ve pek esirgeyen olduğunu hâlâ bilmezler mi?”¹⁸⁹

﴿إِقْمَنُ أَسْسَ بُنْيَانَهُ عَلَى تَقْوَى مِنَ اللَّهِ وَرِضْوَانٍ خَيْرٍ أَمْ مِنْ أَسْسَ بُنْيَانَهُ عَلَى شَفَا جُرْفٍ﴾
﴿هَارٍ فَأَنْهَارَ بِهِ فِي نَارِ جَهَنَّمَ وَاللَّهُ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الظَّالِمِينَ﴾ “Binasını Allah korkusu ve rızası üzerine kuran kimse mi daha hayırlıdır, yoksa yapısını yıkılacak bir yarın kenarına kurup, onunla beraber kendisi de çöküp cehennem ateşine giden kimse

¹⁸⁵ Tevbe Sûresi (9): 38.

¹⁸⁶ Tevbe Sûresi (9): 63.

¹⁸⁷ Tevbe Sûresi (9): 65.

¹⁸⁸ Tevbe Sûresi (9): 70.

¹⁸⁹ Tevbe Sûresi (9): 104.

mi?¹⁹⁰ ayet-i kerimesinde Allah Teâlâ binasını Allah korkusu ve rızası üzerine kuran kimsenin daha hayırlı olduğunu bildiği halde soru sorması belli olan bir şeyi tespit etmek içindir.

﴿وَلَا يَرَوْنَ أَنَّهُمْ يُفْتَنُونَ فِي كُلِّ عَامٍ مَرَّةً أَوْ مَرَّتَيْنِ﴾ “Onlar, her yıl bir veya iki kez (çeşitli belâlarla) imtihan edildiklerini görmüyorlar mı?”¹⁹¹

Yukarıda ki ayet-i kerimelerin her birinde الهمزة / Hemze/ mı, mi ile istifham üslubu kullanılmıştır.

b. هَلْ / Hel/ mı, mi?

﴿وَإِذَا مَا أَنْزَلْنَا سُورَةً نَظَرَ بَعْضُهُمْ إِلَى بَعْضٍ هَلْ يَرَايَكُمْ مِنْ أَحَدٍ ثُمَّ انصَرَفُوا صَرَفَ اللَّهِ﴾ “Bir sûre indirildiği zaman, (göz kırıp alay ederek) birbirlerine bakar (ve) (Çevreden) sizi birisi görüyor mu? diye sorarlar, sonra da (sıvışıp) giderler. Anlamayan bir kavim oldukları için Allah onların kalplerini (imandan) çevirmiştir.”¹⁹² ayet-i kerimesinde هَلْ (Hel/ mı, mi) istifhâm edatı ile istifhâm üslubu kullanılmıştır.

c. مَا / Ne:

﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا مَا لَكُمْ إِذَا قِيلَ لَكُمْ انْفِرُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ اتَّقَلْتُمْ إِلَى الْأَرْضِ﴾ “Ey iman edenler! Size ne oldu ki, «Allah yolunda savaşa çıkın!» denildiği zaman yere çakılıp kalıyorsunuz?”¹⁹³ Ayet-i kerimesin de مَا (ne) istifhâm edatı ile istifhâm üslubu kullanılmıştır.

d. كَيْفَ / Nasıl

¹⁹⁰ Tevbe Sûresi (9): 109.

¹⁹¹ Tevbe Sûresi (9): 126.

¹⁹² Tevbe Sûresi (9): 127.

¹⁹³ Tevbe Sûresi (9): 38.

﴿كَيْفَ يَكُونُ لِلْمُشْرِكِينَ عَهْدٌ عِنْدَ اللَّهِ وَعِنْدَ رَسُولِهِ إِلَّا الَّذِينَ عَاهَدْتُمْ عِنْدَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ﴾

"Mescid-i Haram'ın yanında kendileriyle antlaşma yaptıklarımızın dışında müşriklerin Allah ve Resûlü yanında nasıl (muteber) bir ahdi olabilir?"¹⁹⁴

﴿كَيْفَ وَإِنْ يَظْهَرُوا عَلَيْكُمْ لَا يَرْفُقُوا فِيكُمْ إِلَّا وَلَا ذَمَّةً﴾ "Nasıl olabilir ki! Onlar size galip gelselerdi, sizin hakkınızda ne ahit, ne de antlaşma gözetirlerdi."¹⁹⁵

Yukarıda ki ayet-i kerimelerin her ikisinde de كَيْفَ (Nasıl) istifham edatı ile istifhâm üslubu kullanılmıştır.

e. أَنَّى / Nerede-Ne zaman – Nasıl:

﴿أَنَّى يُؤْفَكُونَ﴾ "Nasıl da (haktan bâtila) döndürülüyorlar!"¹⁹⁶ Onların haktan batıla döndürülmelerinden sual edilirken أَنَّى (Nerede-Ne zaman-Nasıl) istifhâm edatı ile istifhâm üslubu kullanılmıştır.

f. أَيُّ / Hangi:

﴿فَمِنْهُمْ مَنْ يَقُولُ أَيُّكُمْ زَادَتْهُ هَذِهِ إِيمَانًا﴾ "Herhangi bir sûre indirildiği zaman onlardan bir kısmı der ki: "Bu sizin hanginizin imanını artırdı?"¹⁹⁷ ayet-i kerimesinde أَيُّ (Hangi) istifhâm edatı ile istifhâm üslubu kullanılmıştır.

1.2.1.5. Nida

Nida; sözlükte çağırma manasına gelir.¹⁹⁸ Terim olarak (أَدْعُو) veya (أُنَادِي) fiillerine vekâlet eden bir edat ile bize yönelmesini istediğimiz kişiye

¹⁹⁴ Tevbe Sûresi (9): 7.

¹⁹⁵ Tevbe Sûresi (9): 8.

¹⁹⁶ Tevbe Sûresi (9): 30.

¹⁹⁷ Tevbe Sûresi (9): 124.

¹⁹⁸ İbnü Manzûr, a.g.e, ندى maddesi; et-Tehânevî, Keşşâfü ıstılâhâti'l-funûn, C:IV, s:267.

﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِنَّمَا الْمُشْرِكُونَ نَجَسٌ فَلَا يَقْرَبُوا الْمَسْجِدَ الْحَرَامَ بَعْدَ عَامِهِمْ هَذَا وَإِنْ

﴿Ey iman edenler! خَفْتُمْ عَيْلَةً فَسَوْفَ يُعْذِبُكُمْ اللَّهُ مِنْ فَضْلِهِ إِنْ شَاءَ إِنَّ اللَّهَ عَلِيمٌ حَكِيمٌ﴾

Müşrikler ancak bir pisliktir. Onun için bu yıllarından sonra Mescid-i Haram'a yaklaşmasınlar. Eğer yoksulluktan korkarsanız, (biliniz ki) Allah dilerse sizi kendi lütfundan zengin edecektir. Şüphesiz Allah iyi bilendir, hikmet sahibidir.”²⁰⁴ ayet-i kerimesinde Allah Teâlâ müminlere seslenirken hem yakın hem de uzak için kullanılan يَا/Ya nida edatını kullanmıştır.

﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِنَّ كَثِيرًا مِنَ الْأَحْبَارِ وَالرُّهْبَانِ لَيَأْكُلُونَ أَمْوَالَ النَّاسِ بِالْبَاطِلِ

وَيَصُدُّونَ عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ وَالَّذِينَ يَكْنِزُونَ الذَّهَبَ وَالْفِضَّةَ وَلَا يُنْفِقُونَهَا فِي سَبِيلِ اللَّهِ فَبَشِّرْهُمْ بِعَذَابٍ ﴿Ey iman edenler!﴾ (Biliniz ki), hahamlardan ve râhiplerden birçoğu insanların

mallarını haksız yollardan yerler ve (insanları) Allah yolundan engellerler. Altın ve gümüşü yığıp da onları Allah yolunda harcamayanlar yok mu, işte onlara elem verici bir azabı müjdele!”²⁰⁵ ayet-i kerimesinde Allah Teâlâ müminlere seslenirken hem yakın hem de uzak için kullanılan يَا/Ya nida edatını kullanmıştır.

﴿Ey يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ جَاهِدِ الْكُفَّارَ وَالْمُنَافِقِينَ وَاغْلُظْ عَلَيْهِمْ وَمَأْوَاهُمْ جَهَنَّمُ وَبِئْسَ الْمَصِيرُ﴾

Peygamber! Kâfirlere ve münafıklara karşı cihad et, onlara karşı sert davran. Onların varacakları yer cehennemdir. O ne kötü bir varış yeridir!”²⁰⁶ ayet-i kerimesinde Allah Teâlâ müminlere seslenirken hem yakın hem de uzak için kullanılan يَا/Ya nida edatını kullanmıştır.

﴿Ey iman edenler!﴾ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ وَكُونُوا مَعَ الصَّادِقِينَ﴾

korkun ve doğrularla beraber olun.”²⁰⁷ ayet-i kerimesinde Allah Teâlâ müminlere seslenirken hem yakın hem de uzak için kullanılan يَا/Ya nida edatını kullanmıştır.

²⁰⁴ Tevbe Sûresi (9):28.

²⁰⁵ Tevbe Sûresi (9): 34.

²⁰⁶ Tevbe Sûresi (9): 73.

²⁰⁷ Tevbe Sûresi (9): 119.

﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا قَاتِلُوا الَّذِينَ يَلُونَكُمْ مِنَ الْكُفَّارِ وَلْيَجِدُوا فِيكُمْ غِلْظَةً وَعَلِّمُوا أَنَّ اللَّهَ مَعَ

﴿الْمُتَّقِينَ﴾ “Ey iman edenler! Kâfirlerden yakınınızda olanlara karşı savaşın ve onlar (savaş anında) sizde bir sertlik bulsunlar. Bilin ki, Allah sakınanlarla beraberdir.”²⁰⁸ ayet-i kerimesinde Allah Teâlâ müminlere seslenirken hem yakın hem de uzak için kullanılan يَا/Ya nida edatını kullanmıştır.

1.2.2. B-Gayr-i Talebî İnşâ

Talebe delalet etmeyen inşa cümlelerine gayr-i talebi inşâ denir.²⁰⁹ Bunlarında başlıcaları medih (övgü) ve zem (yerme) sözler, كَادَ gibi bazı mukârabeye fiilleri, tereccî (umma) fiilleriyle (عَسَىٰ - حَزَىٰ - أَخْلُوْا) başlayan sözler, taaccub fiilleriyle başlayan ifadeler, alış- veriş vb. akit sıygaları ve yemin lafızlarıdır.

Gayr-i talebi inşâ başlıklarının Tevbe sûresi’ne yansımalarını ise aşağıdaki başlıklar altında inceleyebiliriz.

1.2.2.1. Medih (Övgü) ve Zem (Yerme) Sözleri

﴿إِشْتَرَوْا بِآيَاتِ اللَّهِ ثَمَنًا قَلِيلًا فَصَدُّوا عَنْ سَبِيلِهِ إِنَّهُمْ سَاءَ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ﴾ “Allah’ın âyetlerine karşılık az bir değeri (dünya malını ve nefsanî istekleri) satın aldılar da (insanları) O’nun yolundan alıkoydular. Gerçekten onların yapmakta oldukları şeyler ne kötüdür!”²¹⁰

Bu ayet-i kerimede Allah Teâlâ onların yaptıkların çirkinliğini ifade için kullandığı سَاءَ/ne kötüdür sözü zemme delalet ettiği için gayr-i talebîdir.

1.2.2.2. Bazı Mukârabeye Fiilleri (كاد)

²⁰⁸ Tevbe Sûresi (9): 123.

²⁰⁹ es-Sekkâkî, a.g.e, s303-306; et-Taftâzânî, a.g.e, s:224; Bulut, a.g.e, s:64; Boleli, a.g.e, s:229.

²¹⁰ Tevbe Sûresi (9): 9.

﴿لَقَدْ تَابَ اللَّهُ عَلَى النَّبِيِّ وَالْمُهَاجِرِينَ وَالْأَنْصَارِ الَّذِينَ اتَّبَعُوهُ فِي سَاعَةِ الْعُسْرَةِ مِنْ بَعْدِ﴾
 ﴿مَا كَادَ يَزِيغُ قُلُوبَ فَرِيقٍ مِنْهُمْ ثُمَّ تَابَ عَلَيْهِمْ إِنَّهُ بِهِمْ رَؤُفٌ رَحِيمٌ﴾
 Müslümanlardan bir grubun kalpleri neredeyse eğilmeye yüz tuttuktan sonra, Peygamberi ve güçlük zamanında ona uyan muhacirlerle Ensar'ı affetti. Sonra da onların tevbelerini kabul etti. Çünkü O, onlara karşı çok şefkatli, pek merhametlidir.”²¹¹ Ayet-i kerimesin de كَادَ/neredeys sözü mukârabe fiili olduğundan gayr-i talebîdir.

1.2.2.3. Tereccî (Umma) Fiili

﴿فَعَسَىٰ أُولَٰئِكَ أَنْ يَكُونُوا مِنَ الْمُهْتَدِينَ﴾ “İşte doğru yola ermişlerden olmaları umulanlar bunlardır.”²¹²

﴿عَسَىٰ اللَّهُ أَنْ يَتُوبَ عَلَيْهِمْ﴾ “(Tevbe ederlerse) umulur ki Allah onların tevbesini kabul eder.”²¹³

Yukarıda ki her iki ayet-i kerimede de tereccî (umma) fiili olan عَسَى/umulur ki kullanılarak haber gayr-i talebî olmuştur.

1.2.2.4. Yemin Lafızları

﴿وَأَذَانَ مِنَ اللَّهِ وَرَسُولِهِ إِلَى النَّاسِ يَوْمَ الْحَجِّ الْأَكْبَرِ أَنَّ اللَّهَ بَرِيءٌ مِنَ الْمُشْرِكِينَ﴾
 ﴿وَرَسُولُهُ﴾ “Hacc-ı ekber (en büyük hac) gününde Allah ve Resûlünden insanlara yapılan bildiriye kasem olsun ki; Allah ve Resûlü müşriklerden uzaktır.”²¹⁴ Ayet-i kerimesin de وَأَذَانَ/ bildiriye kasem olsun ki²¹⁵ cümlesinde vav-ı kasem kullanıldığından gayr-i talebîdir.

²¹¹ Tevbe Sûresi (9): 117.

²¹² Tevbe Sûresi (9): 18.

²¹³ Tevbe Sûresi (9): 102.

²¹⁴ Tevbe Sûresi (9): 102.

²¹⁵ el-Alevi, a.g.e. C:II, s:144.

﴿لَقَدْ نَصَرَكُمُ اللَّهُ فِي مَوَاطِنَ كَثِيرَةٍ وَيَوْمَ حُنَيْنٍ﴾ “Andolsun ki Allah, birçok yerde (savaş alanlarında) ve Huneyn savaşında size yardım etmişti.”²¹⁶

﴿لَقَدْ ابْتَعُوا الْفِتْنَةَ مِنْ قَبْلُ وَقَلَّبُوا لَكَ الْأُمُورَ﴾ “Andolsun onlar önceden de fitne çıkarmak istemişler ve sana nice işler çevirmişlerdi.”²¹⁷

﴿لَقَدْ تَابَ اللَّهُ عَلَى النَّبِيِّ وَالْمُهَاجِرِينَ وَالْأَنْصَارِ الَّذِينَ اتَّبَعُوهُ فِي سَاعَةِ الْعُسْرَةِ مِنْ بَعْدِ مَا كَادَ يَزِيغُ قُلُوبَ فَرِيقٍ مِنْهُمْ ثُمَّ تَابَ عَلَيْهِمْ إِنَّهُ بِهِمْ رَؤُفٌ رَحِيمٌ﴾ “Andolsun ki Allah, müslümanlardan bir grubun kalpleri eğilmeye yüz tuttukten sonra, Peygamberi ve güçlük zamanında ona uyan muhacirlerle ensarı affetti.”²¹⁸

﴿لَقَدْ جَاءَكُمْ رَسُولٌ مِنْ أَنْفُسِكُمْ عَزِيزٌ عَلَيْهِ مَا عَنِتُّمْ﴾ “Andolsun size kendinizden öyle bir Peygamber gelmiştir ki, sizin sıkıntıya uğramanız ona çok ağır gelir.”²¹⁹

Yukarıda ki ayet-i kerimelerin her birisinde lâm-ı kasem ile yemin manasını ihtiva ettiğinden gayr-i talebîdir.

²¹⁶ Tevbe Sûresi (9): 25.

²¹⁷ Tevbe Sûresi (9): 48.

²¹⁸ Tevbe Sûresi (9): 117.

²¹⁹ Tevbe Sûresi (9): 128.

İKİNCİ BÖLÜM

MÜSNEDÜN İLEYHİN VE MÜSNEDİN DURUMLARI

2.1. MÜSNEDÜN İLEYHİN DURUMLARI

Nahiv ilminin konuları arasında olan müsnedün ileyh meânî ilminin de konuları arasında yer almıştır. Ancak nahiv âlimleri bu konuyu fâil ve mübtedâ başlıkları altında incelemişlerdir. Mübtedâ ve fail müsnedün ileyh olabileceği gibi اِنَّ vb. nevasılın da isimleri bu başlık altında incelenir. Meânî ilmi müsnedün ileyh başlığını incelerken bu konunun bazı hal ve durumlarını inceleyip bu durumların muktezâ-yı hâle uygun olma hallerini incelemeye özen göstermişlerdir.¹ Bu durumların başlıcaları şöyledir:

2.1.1. Zikredilmesi

Asıl olan müsnedün ilehin zikredilmesi olduğundan gerek Tevbe sûresi gerekse diğer sûrelerde birçok örnek bulunabilir. Konuyu uzatmamak adına bir örnekle bu konuyu geçiyoruz. Örneğin;

﴿ اِنَّ اللّٰهَ بَرِيٌّ مِّنَ الْمُشْرِكِيْنَ وَرَسُوْلُهُ ﴾ “Allah ve Resûlü müşriklerden uzaktır.”²

ayet-i kerimesinde inmenin ismi olduğundan müsnedün ileyhi olan الله (Allah) ve رَسُوْلُهُ (Resulü) kelimeleri açıkça zikredildiğinden burada müsnedün ileyhi zikredilmiştir.

2.1.2. Hazfedilmesi

﴿ بَرَاءَةٌ مِّنَ اللّٰهِ وَرَسُوْلِهِ اِلَى الَّذِيْنَ عَاهَدْتُمْ مِّنَ الْمُشْرِكِيْنَ ﴾ “(Bu gelecek ayetler)

Allah ve Resûlünden kendileriyle antlaşma yapmış olduğunuz müşriklere bir ihtar!”³

¹ et-Taftâzânî, a.g.e, s:58; Alabalık, a.g.e, s:137; Bulut, a.g.e, s:85.

² Tevbe Sûresi (9): 3.

³ Tevbe Sûresi (9): 1.

﴿ وَأَذَانٌ مِّنَ اللَّهِ وَرَسُولِهِ إِلَى النَّاسِ يَوْمَ الْحَجِّ الْأَكْبَرِ ﴾ “(Bu gelecek ayetler) Hacc-ı ekber (en büyük hac) gününde Allah ve Resûlünden insanlara bir bildiridir.”⁴

Her iki ayet-i kerimede de müsnedün ileyh hazfedirmiştir. Burada müsnedün ileh هَذِهِ الْآيَاتُ الْآتِيَّةُ (Bu gelecek ayetler) cümlesi olduğu halde müsnedün ileyhi hazfedilmiştir.⁵

2.1.3. Zamir Olması

﴿ فَإِنْ تُبْتَلُوا بِهِ فَسَيَرْجِي اللَّهُ لَكُمْ وَأَنْ تَتُوبُوا أَلَمْ يَعْلَمُوا أَنْ كُنْتُمْ عِندَهُ مُعْتَدِينَ ﴾ “Eğer tevbe ederseniz, bu sizin için daha hayırlıdır. Ve eğer yüz çevirirseniz bilin ki, siz Allah'ı âciz bırakacak değilsiniz.”⁶

Bu ayet-i kerimenin ilk bölümünde müsnedün ilehi هُوَ (o) , ikinci bölümünde كُمْ (sizler) şeklinde zamir olarak gelmiştir.

﴿ وَهُمْ بَدَؤُكُمْ أَوَّلَ مَرَّةٍ ﴾ “İlk önce size karşı savaşa başlamış olan bir kavme.”⁷ ayet-i kerimesinde müsnedün ileyhi هُمْ/onlar şeklinde zamir olarak gelmiştir.

2.1.4. Alem/Özel İsim Olması

﴿ إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْمُتَّقِينَ ﴾ “Allah (haksızlıktan) sakınanları sever.”⁸ ayet-i kerimesinde müsnedün ileyhi اللَّهُ lafza-ı celal gelerek alem/özel isim olmuştur.

﴿ فَاللَّهُ أَحَقُّ أَنْ تَخْشَوْهُ إِنْ كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ ﴾ “Eğer (gerçek) müminler iseniz, bilin ki, Allah, kendisinden korkmanıza daha lâyıktır.”⁹ ayet-i kerimesinde müsnedün ileyhi اللَّهُ lafza-ı celal gelerek alem/özel isim olmuştur.

⁴ Tevbe Sûresi (9): 3.

⁵ ez-Zemahşeri, a.g.e.,C:II,s.261; İbn-i Ali, a.g.e., C:X,s:192; el-Alevi, a.g.e., C: XI,s.315.

⁶ Tevbe Sûresi (9): 3.

⁷ Tevbe Sûresi (9): 13.

⁸ Tevbe Sûresi (9): 4.

⁹ Tevbe Sûresi (9): 13.

2.1.5. İsmi İşaret Olası

﴿ ذٰلِكَ بِاَنَّهُمْ قَوْمٌ لَا يَعْلَمُونَ ﴾ "İşte bu (müsamaha), onların, bilmeyen bir kavim olmalarından dolayıdır."¹⁰ ayet-i kerimesinde müsnedün ilehi ذٰلِكَ ismi işaret gelmiştir.

﴿ اُولٰٓئِكَ هُمُ الْمُعْتَدُونَ ﴾ "Onlar saldırganların kendileridir."¹¹ ayet-i kerimesinde müsnedün ileyi اُولٰٓئِكَ ismi işaret olarak gelmiştir.

﴿ اُولٰٓئِكَ حَبِطَتْ اَعْمَالُهُمْ ﴾ "Onların bütün işleri boşa gitmiştir."¹² ayet-i kerimesinde müsnedü ileyi اُولٰٓئِكَ ismi işaret olarak gelmiştir.

2.1.6. İsmi Mevsul Olması

﴿ الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا وَهَاجَرُوْا وَجَاهَدُوْا فِيْ سَبِيْلِ اللّٰهِ بِاَمْوَالِهِمْ وَاَنْفُسِهِمْ اَعْظَمُ دَرَجَةً عِنْدَ اللّٰهِ ﴾ "İman edip de hicret edenler ve Allah yolunda mallarıyla, canlarıyla cihad edenler, rütbe bakımından Allah katında daha üstündürler."¹³ ayet-i kerimesinde müsnedün ilehi الَّذِيْنَ ismi mevsul olarak gelmiştir.

2.1.7. İzâfetle Marife Gelmesi:

﴿ قُلْ اِنْ كَانَ اٰبَاؤُكُمْ وَاَبْنَاؤُكُمْ وَاِخْوَانُكُمْ وَاَزْوَاجُكُمْ وَعَشِيْرَتُكُمْ وَاَمْوَالٌ اٰفْتَرَقْتُمْوَهَا وَتِجَارَةٌ تَخْشَوْنَ كَسَادَهَا وَمَسَاكِيْنُ تَرْضَوْنَهَا اَحَبَّ اِلَيْكُمْ مِنَ اللّٰهِ وَرَسُوْلِهِ وَجِهَادٍ فِيْ سَبِيْلِهِ فَتَرْبَّصُوْا حَتّٰى يٰٓاْتِيَ اللّٰهُ بِاَمْرٍ ﴾ "De ki: Eğer babalarımız, oğullarımız, kardeşleriniz, eşleriniz, hısım akrabamız kazandığımız mallar, kesada uğramasından korktuğunuz ticaret, hoşlandığımız meskenler size Allah'tan, Resûlünden ve Allah yolunda cihad etmekten daha sevgili ise, artık Allah emrini getirinceye kadar bekleyin."¹⁴ ayet-i kerimesinde

¹⁰ Tevbe Sûresi (9): 6.

¹¹ Tevbe Sûresi (9): 10.

¹² Tevbe Sûresi (9): 17.

¹³ Tevbe Sûresi (9): 20.

¹⁴ Tevbe Sûresi (9): 24.

كان nin ismi olan اَبَاؤُ/babalar, اَبْنَاؤُ/çocuklar, اِخْوَانُ/kardeşler, اَزْوَاجُ/eşler, اَعْبِيرَاتُ/akrabalar müsnedün ilehileri كُمْ (siz) zamirine idafe ile marife olmakla müsnedün ilehi olma kabiliyetini kazanmışlardır.

﴿ فَمَا مَتَاعُ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا فِي الْآخِرَةِ إِلَّا قَلِيلٌ ﴾ “Fakat dünya hayatının faydası ahiretin yanında pek azdır.”¹⁵ ayet-i kerimesinde nekire olan مَتَاعُ/fayda müsnedün ilehisi, الْحَيَاةِ/hayatı kelimesine izâfe olarak marife olmuştur.

﴿ وَكَلِمَةُ اللَّهِ هِيَ الْعُلْيَا ﴾ “Allah'ın sözü ise zaten yücedir.”¹⁶ ayet-i kerimesinde müsnedün ileyh olan كَلِمَةُ/sözü kelimesi اَللَّهِ/Allah kelimesine izâfe edilmekle marifelik kazanmış ve bu sayede müsnedün ileyhi olmuştur.

2.1.8. Nekre Olması

﴿ كَيْفَ يَكُونُ لِلْمُشْرِكِينَ عَهْدٌ عِنْدَ اللَّهِ وَعِنْدَ رَسُولِهِ ﴾ “Müşriklerin Allah ve Resûlü yanında nasıl (muteber) bir ahdi olabilir?”¹⁷ ayet-i kerimesinde عَهْدٌ/ahd kelimesi nekire olarak müsnedün ileyhi gelmiştir.

2.1.9. Sonrasında Fasil Zamiri Gelmesi

﴿ أُولَئِكَ هُمُ الْمُعْتَدُونَ ﴾ “Onlar saldırganların kendileridir.”¹⁸ ayet-i kerimesinde müsnedün ileyhi olan اُولَئِكَ ismi mevsuldan sonra هُمْ zamir-i fasl'ı gelmiştir.

﴿ وَأُولَئِكَ هُمُ الْفَائِزُونَ ﴾ “Kurtuluşa erenler de işte onlardır.”¹⁹ ayet-i kerimesinde müsnedü ileyhi olan اُولَئِكَ ismi mevsuldan sonra هُمْ zamir-i fasl'ı gelmiştir.

¹⁵ Tevbe Sûresi (9): 38.

¹⁶ Tevbe Sûresi (9):40.

¹⁷ Tevbe Sûresi (9): 7.

¹⁸ Tevbe Sûresi (9):10.

¹⁹ Tevbe Sûresi (9):20.

﴿ وَكَلِمَةُ اللَّهِ هِيَ الْعُلْيَا ﴾ “Allah'ın sözü ise zaten yücedir.”²⁰ ayet-i kerimesinde müsnedü ileyi olan كَلِمَةُ اللَّهِ/Allah'ın sözü kelimesinden sonra هِيَ zamir-i fasl'ı gelmiştir.

2.1.10. Atıf Alması

﴿ أَنْ اللَّهَ بِرِئَاءِ مِنَ الْمُشْرِكِينَ وَرَسُولِهِ ﴾ “Allah ve Resûlü müşriklerden uzaktır.”²¹ Bu ayet-i kerimede müsnedün ilehi olan اللَّهُ/Allah kelimesine رَسُولُهُ/peygamberi kelimesi vav-ı atıf ile atıf yapılmıştır.

2.1.11. Başta Gelmesi

﴿ وَاللَّهُ يَعْلَمُ إِنَّهُمْ لَكَاذِبُونَ ﴾ “Allah onların mutlaka yalancı olduklarını biliyor.”²² Ayet-i kerimede اللَّهُ/Allah kelimesi يَعْلَمُ/biliyor fiilinin faili iken fiilinden önce gelerek mübteda olmuştur.

2.1.12. Sonra Gelmesi

﴿ لَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴾ “Onlar için mutlaka elem verici bir azap vardır.”²³ ayet-i kerimesinde müsnedün ileyi olan عَذَابٌ kelimesi sonra gelmiştir.

2.2. MÜSNEDİN DURUMLARI

Nahiv ilmi cümlenin yapısını incelerken mahkûmun bih, haber, fiil gibi isimler verdiği müsned, meânî ilminde müsned olarak isimlendirilmiş ve bu başlık altında incelenmiştir. Bu inceleme müsnedin bazı hal ve durumlarını inceleyip bu durumların muktezâ-yı hâle uygun olma hallerini kapsamıştır. Bu durumların başlıcaları şöyledir

²⁰ Tevbe Sûresi (9):40.

²¹ Tevbe Sûresi (9):3.

²² Tevbe Sûresi (9):42.

²³ Tevbe Sûresi (9):61.

2.2.1. Zikredilmesi

﴿وَمِنْهُمْ الَّذِينَ يُؤَدُّونَ النَّبِيَّ وَيَقُولُونَ هُوَ أُذُنٌ قُلْ أُذُنٌ خَيْرٌ لَكُمْ يُؤْمِنُ بِاللَّهِ وَيُؤْمِنُ

﴾ (Yine o münafileklerden) O (Peygamber, her söyleneni dinleyen) bir kulaktır, diyerek peygamberi incitenler de vardır. De ki: O, sizin için bir hayır kulağıdır. Çünkü o Allah'a inanır, müminlere güvenir ve o, sizden iman edenler için de bir rahmettir. Allah'ın Resûlüne eziyet edenler için mutlaka elem verici bir azap vardır.”²⁴ ayet-i kerimesinde müsned olan يُؤَدُّونَ ve يُقُولُونَ kelimeleri zikredilmiştir.

2.2.2. Hazfedilmesi

﴿وَإِنْ أَحَدٌ مِنَ الْمُشْرِكِينَ اسْتَجَارَكَ فَأَجِرْهُ حَتَّى يَسْمَعَ كَلَامَ اللَّهِ﴾

Müşriklerden biri senden aman dilerse, Allah'ın kelâmını işitip dinleyinceye kadar ona aman ver.”²⁵ ayet-i kerimesinde اسْتَجَارَ mäsnedi hazfedilmiştir. Çünkü إِنْ şart edatından sonra isim gelmesi gramer kurallarına aykırıdır. Bu hazfa işaret için اسْتَجَارَكَ cümlesi cümle-i tefsiriye olarak getirilmiş olup cümlenin aslında إِنْ şart edatından sonra mäsned olan اسْتَجَارَ fiili hazfedilmiştir. Cümlenin takdiri وَإِنْ اسْتَجَارَ şeklindedir.

2.2.3. Fiil Olması

﴿يَخْلِفُونَ بِاللَّهِ لَكُمْ لِيَرْضَوْكُمْ وَاللَّهُ وَرَسُولُهُ أَحَقُّ أَنْ يُرْضَوْهُ إِنْ كَانُوا مُؤْمِنِينَ﴾

"Rızanızı almak için size (gelip) Allah'a and içerler. Eğer mümin iseler Allah ve Resûlünü razı etmeleri daha doğrudur.”²⁶ ayet-i kerimesinde mäsned olan يَخْلِفُونَ fiil olarak gelmiştir.

²⁴ Tevbe Sûresi (9):61.

²⁵ Tevbe Sûresi (9):6.

²⁶ Tevbe Sûresi (9):62.

﴿ إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْمُتَّقِينَ ﴾ “Allah (ahdi bozmaktan) sakınanları sever.”²⁷ ayet-i kerimesinde müsned olan يُحِبُّ, fiil olarak gelmiştir.

﴿ فَهُمْ لَا يَعْلَمُونَ ﴾ “Onlar (neyin doğru olduğunu) bilmezler.”²⁸ ayet-i kerimesinde müsned olan لَا يَعْلَمُونَ fiil olarak gelmiştir.

2.2.4. Ma'mullerle Kayıtlandırılması

﴿ وَإِنْ نَكَثُوا أَيْمَانَهُمْ مِنْ بَعْدِ عَهْدِهِمْ وَطَعَنُوا فِي دِينِكُمْ فَقَاتِلُوا أَلِئِمَّةَ الْكُفْرِ ﴾ “Eğer antlaşmalarından sonra yeminlerini bozarlar ve dininize saldırırlarsa, küfrün önderlerine karşı savaşın.”²⁹ Bu ayet-i kerimde müsned olan نَكَثُوا bozmak fiili mutlak bırakılmayıp مِنْ بَعْدِ عَهْدِهِمْ söz verdikten sonra ile sınırlanmıştır.

2.2.5. Şartla Sınırlandırılması

﴿ لَوْ خَرَجُوا فِيكُمْ مَا زَادُوكُمْ إِلَّا خَبَالًا ﴾ “Eğer içinizde (onlar da savaşa) çıksalardı, size bozgunculuktan başka bir katkıları olmazdı.”³⁰ ayet-i kerimesinde müsned olan خَرَجُوا fiili لَوْ şart edatıyla sınırlandırılmıştır.

﴿ وَإِنْ نَكَثُوا أَيْمَانَهُمْ مِنْ بَعْدِ عَهْدِهِمْ ﴾ “Eğer antlaşmalarından sonra yeminlerini bozarlarsa.”³¹ Burada ise müsned olan نَكَثُوا fiili إِنْ şart edatı ile sınırlandırılmıştır.

2.2.6. İsim Olması

﴿ وَاللَّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ ﴾ “Allah çok iyi bilendir, hikmet sahibidir.”³² ayet-i kerimesinde müsned olan عَلِيمٌ ve حَكِيمٌ kelimeleri isim olarak gelmiştir.

²⁷ Tevbe Sûresi (9):7.

²⁸ Tevbe Sûresi (9):93.

²⁹ Tevbe Sûresi (9):12.

³⁰ Tevbe Sûresi (9):47.

³¹ Tevbe Sûresi (9):12.

³² Tevbe Sûresi (9):97.

2.2.7. Başta Gelmesi

﴿ وَلَهُمْ عَذَابٌ مُّقِيمٌ ﴾ “Onlar için devamlı bir azap vardır.”³³ ayet-i kerimesinde mûsned olan مُسْنَدٌ ileyhiden önce gelmiştir.

2.2.8. Sonra Gelmesi

﴿ وَاللَّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ ﴾ “Allah çok bilendir, hikmet sahibidir.”³⁴ Bu ayeti kerimede mûsned olan مُسْنَدٌ kelimeleri mûsnedi ilehiden sonra gelmiştir.

---

³³ Tevbe Sûresi (9):68.

³⁴ Tevbe Sûresi (9):106.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

KASR

3.1. Sözlük ve Terim Anlami

Sözlükte; tahsis etmek, hapsetmek, hasretmek, kısaltmak anlamlarına gelir. Mesela; (قصر نفسه على عبادة ربه) yani; kendini rabbine ibadete kasretti, hapsetti manasındadır.¹ Terim olarak ise kasr; bir şeyi başka bir şeye özel kılmaya tahsis etmeye denilir. Başka bir şeye özel kılınana maksur (المقصور) kendisine başka bir şeyin özel kılındığı, tahsis edildiği şeye ise maksurun aleyh (مقصور عليه) denir.²

Kasır yapmanın birçok yolu ve metodu vardır, İmam Suyûfî'nin el-İtkân fi Ulûmi'l-Kur'ân isimli kitabında söylediğine göre bunların en meşhur olanları on iki adettir.³ es-Sekkâki, el- Kâzvîni, el-Cürcânî gibi bazı belâgat âlimlerine göre ise kasrın yollarının en meşhurları altı tanedir.⁴

Gelecek kasır yöntemleri arasında bazı nahiv âlimlerine göre fark görülmesede el-Cürcânî gibi belâgat âlimlerine göre bu kasr yolları arasında bazı farklar vardır.

Örneğin **إِنَّمَا** ile yapılan kasr haberi inkâr etmeyen muhataba yapıldığı halde nefy ve istisna edatı kullanılarak yapılan kasr haberi hakkında inkârı olan kişi için kullanılan bir yöntemdir.⁵

Biz burada kasr yollarından önemi ve yaygınlığına binaen⁶ dört tanesinin Tevbe sûresinde ki uygulamasını inceleyeceğiz.

---

¹ İbnü Manzûr, **a.g.e**, قصر maddesi; el-Cürcânî, **a.g.e**, s:220; es-Suyûfî, **a.g.e**, C:II, s:796.

² el-Cürcânî, **a.g.e**, s:256; Bulut, **a.g.e**, s:128; Boleli, **a.g.e**, s:311.

³ Bulut, **a.g.e**, s:131.

⁴ es-Sekkâki, **a.g.e**, s:228; el- Kazvîni, **a.g.e**, s:88; el-Cürcânî, **a.g.e**, s:220.

⁵ el-Cürcânî, **a.g.e**, s:221.

⁶ Bulut, **a.g.e**, s:131.

3.2. إِنَّمَا /İnnemâ

Bu kasır edatında إِنَّمَا'dan sonra gelen öge maksur daha sonra gelen öge ise maksurun aleyhidir.⁷

﴿إِنَّمَا يَعْمُرُ مَسَاجِدَ اللَّهِ مَنْ آمَنَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ وَأَقَامَ الصَّلَاةَ وَآتَى الزَّكَاةَ وَلَمْ يَحْشَ

﴿إِنَّمَا يَعْمُرُ مَسَاجِدَ اللَّهِ مَنْ آمَنَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ وَأَقَامَ الصَّلَاةَ وَآتَى الزَّكَاةَ وَلَمْ يَحْشَ إِلَّا اللَّهُ فَعَسَىٰ أُولَٰئِكَ أَنْ يَكُونُوا مِنَ الْمُهْتَدِينَ﴾
ahiret gününe iman eden, namazı dosdoğru kılan, zekâtı veren ve Allah'tan başkasından korkmayan kimseler imar eder. İşte doğru yola ermişlerden olmaları umulanlar bunlardır.”⁸ ayet-i kerimesinde يَعْمُرُ مَسَاجِدَ اللَّهِ/Allah'ın mescitlerini imar eder kelimesi maksur, إِنَّمَا يَعْمُرُ مَسَاجِدَ اللَّهِ/Allah'a ve ahiret gününe iman eden, namazı dosdoğru kılan, zekâtı veren ve Allah'tan başkasından korkmayan kimseler maksurun aleyhidir. Yani hakiki manada bir mescit imar etmek işini Allah Teâlâ bu sayılan kimselere kasrederek bunların dışındakilerin yaptığı mescitlerin gerçek manada Allah için yapılmadığını ifade etmiştir.

﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِنَّمَا الْمُشْرِكُونَ نَجَسٌ﴾ "Ey iman edenler! Müşrikler ancak bir pisliktir.”⁹ ayet-i kerimesinde الْمُشْرِكُونَ/müşrikler kelimesi maksur, نَجَسٌ/pislik kelimesi maksurun aleyhi yapılarak sıfat mevsufa kasredilmiştir. Yani eğer gerçek manada pislik sıfatını kendinde barındıran bir şey varsa o da müşriklerdir anlamını bu kasr ile ifade etmiştir.

﴿إِنَّمَا النَّسِيءُ زِيَادَةٌ فِي الْكُفْرِ﴾ “(Haram ayları) ertelemek, sadece kâfirlikte ileri gitmektir.”¹⁰ ayet-i kerimesinde النَّسِيءُ/(Haram ayları) ertelemek maksur, زِيَادَةٌ فِي الْكُفْرِ/kâfirlikte ileri gitmek maksurun aleyhi yapılarak haram ayları ertelemekteki tek maksatlarının küfürde ileri gitmek olduğunu ifade etmiştir.

⁷ Teftâzânî, a.g.e, s:179; Kazvîni, a.g.e, C:I, s:120-122.

⁸ Tevbe Süresi (9):18.

⁹ Tevbe Süresi (9):28.

¹⁰ Tevbe Süresi (9):37.

﴿إِنَّمَا يَسْتَأْذِنُكَ الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ وَارْتَابَتْ قُلُوبُهُمْ فَهُمْ فِي رَيْبِهِمْ

﴿يَتَرَدَّدُونَ﴾ "Ancak Allah'a ve ahiret gününe inanmayan, kalpleri şüpheyeye düşüp, kuşkuları içinde bocalayanlar senden izin isterler."¹¹ ayet-i kerimesinde *يَسْتَأْذِنُكَ* / senden izin isterler cümlesi maksur, *لَا يُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ وَارْتَابَتْ قُلُوبُهُمْ فَهُمْ فِي رَيْبِهِمْ* / Allah'a ve ahiret gününe inanmayan, kalpleri şüpheyeye düşüp, kuşkuları içinde bocalayanlar cümlesi ise maksurun aleyhi yapılarak izin isteyen kişiler sadece bu vasıflarda ki kimseler olabileceği manası ifade edilmiştir.

﴿فَلَا تُعْجِبْكَ أَمْوَالُهُمْ وَلَا أَوْلَادُهُمْ إِنَّمَا يُرِيدُ اللَّهُ لِيُعَذِّبَهُمْ بِهَا فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَتَرْهَقَ

﴿كَافِرُونَ﴾ (Ey Muhammed!) Onların malları ve çocukları seni imrendirmesin. Çünkü Allah bunlarla, ancak dünya hayatında onların azaplarını çoğaltmayı ve onların kâfir olarak canlarının çıkmasını istiyor."¹² ayet-i kerimesinde *لِيُعَذِّبَهُمْ* / azaplarını çoğaltmayı cümlesi ise maksurun aleyhi olmuştur. Yani Allah Teâlâ'nın onlara bahşettiği evlatları ve malları onlara rahmet olsun diye değil yalnızca onlara azap için verildiği, bu inamda kâfire hiçbir rahmet emaresinin olmadığı manasını bu kasr ile ifade etmiştir.

﴿إِنَّمَا الصَّدَقَاتُ لِلْفُقَرَاءِ وَالْمَسْكِينِ وَالْعَامِلِينَ عَلَيْهَا وَالْمُؤَلَّفَةِ قُلُوبُهُمْ وَفِي الرِّقَابِ

﴿وَالْعَارِمِينَ وَفِي سَبِيلِ اللَّهِ وَأَبْنِ السَّبِيلِ فَرِيضَةً مِّنَ اللَّهِ وَاللَّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ﴾ "Sadakalar (zekâtlar) Allah'tan bir farz olarak ancak, yoksullara, düşkünlere, (zekât toplayan) memurlara, gönülleri (İslâm'a) ısındırılacak olanlara, (hürriyetlerini satın almaya çalışan) kölelere, borçlulara, Allah yolunda olana, yolda kalana mahsustur. Allah pekiyi bilendir, hikmet sahibidir."¹³ ayet-i kerimesinde *الصَّدَقَاتُ* / sadakalar (zekâtlar) maksur, *لِلْفُقَرَاءِ وَالْمَسْكِينِ وَالْعَامِلِينَ عَلَيْهَا وَالْمُؤَلَّفَةِ قُلُوبُهُمْ وَفِي الرِّقَابِ وَالْعَارِمِينَ وَفِي سَبِيلِ اللَّهِ وَأَبْنِ السَّبِيلِ* / yoksullara, düşkünlere, (zekât toplayan) memurlara, gönülleri (İslâm'a) ısındırılacak olanlara, (hürriyetlerini satın almaya çalışan) kölelere, borçlulara, Allah yolunda olana, yolda kalana cümlesi maksurun aleyhi yapılarak zekât alma vasfının

¹¹ Tevbe Sûresi (9):45.

¹² Tevbe Sûresi (9):55,85.

¹³ Tevbe Sûresi (9):60.

bu kişilere özel olduğunu ifade etmiştir. Yani zekâtın yalnızca yukarıda sayılan kişilere verilebileceği bunlar dışındaki dernekler, camiler, cemaatler, vakıflar vb. yerlere verilenin zekât sayılmayacağını ifade etmiştir.

﴿ إِنَّمَا كُنَّا نَخُوضُ وَنَلْعَبُ ﴾ “Biz sadece lafa dalmış şakalaşıyorduk.”¹⁴ Ayet-i

kerimede كُنَّا/Biz idik maksur, نَخُوضُ وَنَلْعَبُ/lafa dalmış şakalaşıyorduk cümleleri maksuru aleyhi yapılmıştır. Yani münafıklar ve kâfirler bu sözlerinde kasr üslubu kullanarak bizim hiçbir kötü niyetimiz yok, sadece biraz eğlenmek için düşünmeden konuştuklarını ifade edip gerçek maksatlarını gizleme yoluna gitmişlerdir.

﴿ إِنَّمَا السَّبِيلُ عَلَى الَّذِينَ يَسْتَأْذِنُونَكَ وَهُمْ أَغْنِيَاءُ ﴾ “Sorumluluk ancak, zengin

oldukları halde senden izin isteyenleredir.”¹⁵ ayet-i kerimesinde السَّبِيلُ/sorumluluk maksur, وَهُمْ أَغْنِيَاءُ/zengin oldukları halde senden izin isteyenler ise maksurun aleyhi yapılarak izin istediklerinden dolayı sorumlu tutulma zengin olanlara kasredilmiştir.

3.3. Nefiy+ İstisna Edati

Nefiy + istisna edatları kullanılarak yapılan kasırda nefiy edatından sonra maksur, istisna edatından sonra ise maksurun aleyhi gelir.¹⁶

﴿ وَلَمْ يَخْشَ إِلَّا اللَّهَ ﴾ “Allah'tan başkasından korkmayan kimseler.”¹⁷ ayet-i

kerimesinde يَخْشَ/korkmak maksur, اللَّهُ/ Allah maksurun aleyhi yapılarak o kimselerin Allah'tan başka hiçbir şeyden korkmadıkları manasını ifade edebilmek için nefiy+ istisna edati yoluyla kasır yapılmıştır.

﴿ وَمَا أُمِرُوا إِلَّا لِيَعْبُدُوا إِلَهًا وَاحِدًا ۗ لَآ إِلَهَ إِلَّا هُوَ ﴾ “Hâlbuki onlara ancak tek ilâha

kulluk etmeleri emrolundu. O'ndan başka ilah yoktur.”¹⁸ Ayet-i kerimesinin birinci kısmında مَا nefiy edati ve إِلَّا istisna edati kullanılarak kasr yapılmıştır. İlk bölümde

¹⁴ Tevbe Sûresi (9):65.

¹⁵ Tevbe Sûresi (9):93.

¹⁶ et-Teftâzânî, a.g.e, s:179; es-Sekkâkî, a.g.e, s:228; el- Kazvîni, a.g.e, s:88.

¹⁷ Tevbe Sûresi (9):18.

¹⁸ Tevbe Sûresi (9):31.

أمروا/emrolundu maksur, لِيَعْبُدُوا إِلَهًا وَاحِدًا/tek ilâha kulluk etmeleri ise maksurun aleyhi olmuştur. Ayet-i kerimenin ikinci bölümünde ise لَّا ve لَّا edatları kullanılarak kasır yapılmış olup burada maksur الله/ilâh, maksurun aleyhi ise هُو/o zamiridir.

﴿فَمَا مَتَاعُ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا فِي الْآخِرَةِ إِلَّا قَلِيلٌ﴾ “Fakat dünya hayatının ahiret hayatına göre faydası pek azdır.”¹⁹ ayet-i kerimesinde مَا ve لَّا edatları kullanılarak nefy edatından sonra gelen مَتَاعُ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا/dünya hayatının faydası maksur, istisna edatından sonra gelen قَلِيلٌ/az kelimesi ise maksurun aleyhi olmuştur.

﴿قُلْ لَنْ يُصِيبَنَا إِلَّا مَا كَتَبَ اللَّهُ لَنَا﴾ "De ki: Allah'ın bizim için yazdığından başkası bize asla erişmez."²⁰ ayet-i kerimesinde لَنْ ve لَّا edatları kullanılarak kasır yapılarak يُصِيبَنَا/bize erişmez maksur, مَا كَتَبَ اللَّهُ لَنَا/Allah'ın bizim için yazdığı maksurun aleyhi olmuştur.

﴿إِنْ أَرَدْنَا إِلَّا الْحُسْنَى﴾ “İyilikten başka bir şey istemedik.”²¹ ayet-i kerimesinde أَرَدْنَا nefy edatı ile إِلَّا istisna edatı kullanılarak kasır yapılmıştır. Bu cümlede أَرَدْنَا istedik maksur, الْحُسْنَى/iyilik ise maksurun aleyhi olmuştur.

3.4. Atıf

Burada atıf yapılmasından maksat لَّا, لَكِنْ ve بَلْ atıf edatlarıyla yapılan atıftır. Bu edatlardan لَكِنْ ve بَلْ edatlarından önce nefiy veya nehiy olması gerektiği gibi لَكِنْ den öncede vâv harfinin bulunması şarttır.²²

﴿أَلَمْ يَأْتِهِمْ نَبَأُ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ قَوْمِ نُوحٍ وَعَادٍ وَثَمُودَ وَقَوْمِ إِبْرَاهِيمَ وَأَصْحَابِ مَدْيَنَ وَالْمُؤْتَفِكَاتِ أَنْتَهُمْ رُسُلُهُمْ بِالْبَيِّنَاتِ فَمَا كَانَ اللَّهُ لِيَظْلِمَهُمْ وَلَكِنْ كَانُوا أَنْفُسَهُمْ يَظْلِمُونَ﴾ "Onlara kendilerinden evvelkilerin, Nuh, Âd ve Semûd kavimlerinin, İbrahim kavminin, Medyen halkının ve altüst olan şehirlerin haberi ulaşmadı mı? Peygamberi onlara apaçık mucizeler getirmişti. Demek ki, Allah onlara zulmedecek değildi, fakat onlar

¹⁹ Tevbe Sûresi (9):38.

²⁰ Tevbe Sûresi (9):51.

²¹ Tevbe Sûresi (9):107.

²² Bulut, a.g.e, s:133.

kendi kendilerine zulmetmekte idiler."²³ ayet-i kerimesinde لَكُنْ atıf edatı kullanılarak kasr yapılmıştır. Nuh, Âd ve Semûd kavimleri, İbrahim kavmi, Medyen halkı ve altüst olan şehirler helak edilirken onlara gelen bela ve musibete sebep olanın ne Allah Teâla nede onlara gönderilen peygamberler olmadığını, bu konuda tek suçlunun kendileri olduğunu ifade etmek için لَكُنْ atıf edatı kullanılarak ayette kasr yapılmıştır. Zulüm maksur, أَنفُسَهُمْ/kendileri ise maksurun aleyhi olmuştur.

3.5. Takdim

﴿ لَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴾ “Onlara özel olarak yalnız onlar için hazırlanmış elem verici bir azap vardır.”²⁴ ayet-i kerimesinde haber olan لَهُمْ/onlar için cümlesi mübtedadan sonra gelmesi gerekirken hasır ifade edebilmek için mübteda olan عَذَابٌ أَلِيمٌ/elem verici bir azap’dan önce gelerek, لَهُمْ/onlar için maksurun aleyhi, لَهُمْ/onlar için maksur olmuştur. Yani elem verici azabın onların işlemiş oldukları günaha göre tam tamına uygun olarak onlara özel olarak hazırlandığını ifade etmiştir.²⁵

---

²³ Tevbe Sûresi (9):70.

²⁴ Tevbe Sûresi (9):61.

²⁵ ez-Zemahşeri, a.g.e.,C:II,s.315; İbn-i Ali, a.g.e., C:X,s:214; el-Alevi, a.g.e., C: XI,s.349.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

FASIL-VASIL

4.1. FASIL

4.1.1. Fashn Sözlük ve Terim Anlamı

Sözlükte ayırmak iki şeyin birbirinden alakasını kesmek uzaklaştırmak¹ anlamlarına gelen fasıl terim olarak iki cümleyi birbirinden ayrı olarak kabul edip bu iki cümleyi birbirine - atf harfi gibi - herhangi bir bağlaçla bağlamadan ayrı ayrı söylemek anlamına gelir.²

Fasıl dört yerde yapılır bunlar ise;³

4.1.2. Kemal-i İttisal (Tam Bağlanma)

İki cümlenin mânâ açısından birbirine ya tekit etmek yoluyla veya birinin diğerine bedel olması sûretiyle veya birinin diğerine atfı beyân yapılması sûretiyle mânâ itibariyle sanki tek bir cümlemiş gibi olduğu durumlara denir.⁴

﴿وَمَا أَمْرُوا إِلَّا لِيَعْبُدُوا إِلَهًا وَاحِدًا لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ سُبْحَانَهُ عَمَّا يُشْرِكُونَ﴾ Halbuki

onlara ancak tek ilâha kulluk etmeleri emrolundu. O'ndan başka ilah yoktur. O, bunların ortak koştıkları şeylerden uzaktır.⁵ ayet-i kerimesinde لَّا إِلَهَ إِلَّا هُوَ/tek ilâh, لَّا إِلَهَ إِلَّا هُوَ/O, bunların ortak koştıkları şeylerden uzaktır cümleleri birbirine tekit olduğu için vâv ile atfedilmemiş ve kemal-i ittisal yapılmıştır.

﴿إِنَّمَا النَّسَبِيُّ زِيَادَةٌ فِي الْكُفْرِ يُضَلُّ بِهِ الَّذِينَ كَفَرُوا يُحِلُّونَهُ عَامًا وَيُحَرِّمُونَهُ عَامًا لِيُوَاطُوا

﴿عِدَّةَ مَا حَرَّمَ اللَّهُ فَيَحِلُّوا مَا حَرَّمَ اللَّهُ﴾ (Haram ayları) ertelemek, sadece kâfirlikte ileri

¹ İbnü Manzûr, a.g.e, فصل maddesi.

² es-Sekkaki, a.g.e, s: 249; et-Taftazanî, a.g.e, s: 217; el- Kazvîni, a.g.e, C:I,s:246.

³ Bulut, a.g.e, s:137.

⁴ el-Cürçani, a.g.e, s:222-248; el-Cürçani, a.g.e, s:225.

⁵ Tevbe Sûresi (9):31.

gitmektir. Çünkü onunla, kâfir olanlar saptırılır. Allah'ın haram kıldığıнын sayısını bozmak ve O'nun haram kıldığını helâl kılmak için (haram ayını) bir yıl helâl sayarlar, bir yıl da haram sayarlar.”⁶ ayet-i kerimesinde يُحِلُّونَهُ عَامًا وَيُحَرِّمُونَهُ عَامًا / bir yıl helâl sayarlar, bir yıl da haram sayarlar cümlesi يَضِلُّ بِهَ الَّذِينَ كَفَرُوا / onunla, kâfir olanlar saptırılır cümlesine atfi beyân olduğundan vâv'sız kullanılıp o kâfirlerin ne ile saptırıldıklarını ifade etmek için kemal-i ittisal yapılmıştır.

﴿أَلَمْ يَأْتِهِمْ نَبَأُ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ قَوْمِ نُوحٍ وَعَادٍ وَثَمُودَ وَقَوْمِ إِبْرَاهِيمَ وَأَصْحَابِ مَدْيَنَ

﴿Onlara وَ الْمُؤْتَفِكَاتِ أَتَتْهُمُ رُسُلُهُمْ بِالْبَيِّنَاتِ فَمَا كَانَ اللَّهُ لِيَظْلِمَهُمْ وَلَكِنْ كَانُوا أَنْفُسَهُمْ يَظْلِمُونَ﴾ kendilerinden evvelkilerin, Nuh, Âd ve Semûd kavimlerinin, İbrahim kavminin, Medyen halkının ve altüst olan şehirlerin haberi ulaşmadı mı? Peygamberleri onlara apaçık mucizeler getirmişti. Demek ki, Allah onlara zulmedecek değildi, fakat onlar kendi kendilerine zulmetmekte idiler.”⁷ ayet-i kerimesinde أَتَتْهُمُ رُسُلُهُمْ بِالْبَيِّنَاتِ / Peygamberleri onlara apaçık mucizeler getirmişti cümlesi أَلَمْ يَأْتِهِمْ نَبَأُ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ / Onlara kendilerinden evvelkilerin haberi ulaşmadı mı? Cümlesine bedel olduğundan vâv'sız kullanılıp, haberleri ulaşmadı mı? Cümlesi ile Nuh, Âd ve Semûd kavimlerinin, İbrahim kavminin, Medyen halkının bütün haberlerinin ulaşip ulaşmadığı değil, o peygamberlerin getirdikleri mucizelerin haberi ulaşip ulaşmadığını sorulduğunu ifade etmek için kemal-i ittisal yapılmıştır.

4.1.3. 2-Şibh-i Kemâli İttisâl

İkinci cümle, işitenin birinci cümleden anladığı gizli mukadder bir sorunun cevabı mahiyetinde ise buna şibh-i kemâli ittisâl denir. Her ne kadar bu iki cümle birbirine tam bağlı görülse de aslında aralarında bir ayrım olduğundan burada da fasıl yapılır.⁸

﴿وَإِنْ أَحَدٌ مِنَ الْمُشْرِكِينَ اسْتَجَارَكَ فَأَجِرْهُ حَتَّى يَسْمَعَ كَلَامَ اللَّهِ ثُمَّ ابْلِغْهُ مَأْمَنَهُ ذَلِكَ بِأَنَّهُمْ

﴿قَوْمٌ لَا يَعْلَمُونَ﴾ “Ve eğer müşriklerden biri senden aman dilerse, Allah'ın kelâmını

⁶ Tevbe Sûresi (9):37.

⁷ Tevbe Sûresi (9):70.

⁸ el-Cürçani, a.g.e, s:222-248; es-Sekkâkî, a.g.e, s: 258; et-Taftâzânî, a.g.e, s:258.

işitip dinleyinceye kadar ona aman ver, sonra (Müslüman olmazsa) onu güven içinde bulunacağı bir yere ulaştır. İşte bu (müsamaha), onların, bilmeyen bir kavim olmalarından dolayıdır.”⁹ ayet-i kerimesinde /ذَلِكَ بِأَنَّهُمْ قَوْمٌ لَا يَعْلَمُونَ/ onların, bilmeyen bir kavim olmalarından dolayı cümlesi niye onlara aman verip daha sonrada onları vatanlarına, güvende olabilecekleri yere ulaştırmalı? Sorusunun cevabı mahiyetinde olduğundan bu ayet-i kerimede şibh-i kemâli ittisal vardır.

﴿وَإِنْ نَكَثُوا أَيْمَانَهُمْ مِنْ بَعْدِ عَهْدِهِمْ وَطَعَنُوا فِي دِينِكُمْ فَقَاتِلُوا أَلَمَّةَ الْكُفْرِ إِنَّهُمْ لَا أَيْمَانَ لَهُمْ

﴿لَعَلَّهُمْ يَنْتَهُونَ﴾ “Eğer antlaşmalarından sonra yeminlerini bozarlar ve dininize saldırırlarsa, küfrün önderlerine karşı savaşın. Çünkü onlar yeminleri olmayan adamlardır. (Onlara karşı savaşırırsanız) umulur ki küfre son verirler.”¹⁰ ayet-i kerimesinde /لَعَلَّهُمْ لَا أَيْمَانَ لَهُمْ/ onlar yeminleri olmayan adamlardır cümlesi, küfrün önderlerine karşı niye savaşılması gerektiğinin cevabı mahiyetinde olduğundan bu ayette de şibh-i kemâli ittisal yapılmıştır.

﴿فَلَا تُعْجِبْكَ أَمْوَالُهُمْ وَلَا أَوْلَادُهُمْ إِنَّمَا يُرِيدُ اللَّهُ لِيُعَذِّبَهُمْ بِهَا فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَتَزْهَقَ

﴿أَنْفُسُهُمْ وَهُمْ كَافِرُونَ﴾ (Ey Muhammed!) Onların malları ve çocukları seni imrendirmesin. Çünkü Allah bunlarla, ancak dünya hayatında onların azaplarını çoğaltmayı ve onların kâfir olarak canlarının çıkmasını istiyor.”¹¹ Ayeti Kerimesinde /إِنَّمَا يُرِيدُ اللَّهُ لِيُعَذِّبَهُمْ بِهَا/ Allah bununla onların azaplarını çoğaltmayı istiyor cümlesi, ne için onların mallarına ve çocuklarına imrenmemelisin cümlesinin cevabı mahiyetinde olduğundan vâv ile atıf yapılmayıp şibh-i kemâli ittisal yapılmıştır.

⁹ Tevbe Sûresi (9):6.

¹⁰ Tevbe Sûresi (9):12.

¹¹ Tevbe Sûresi (9):55.

4.1.4. 3-Kemâl-i İnkîtâ (Tam Ayrılık)

İki cümlelerin birbirinden hem mânâ hem de lafız yönünden veya mânâ yönünden birinin haberi diğerinin inşâî olması veya ikisinin arasında birleştirici bir bağ olmamasından dolayı iki cümlelerin birbirinden ayrılmasına denir.¹²

﴿يُضَاهُونَ قَوْلَ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ قَبْلٍ قَاتَلَهُمُ اللَّهُ أَنَّى يُؤْفَكُونَ﴾ “(Sözlerini) daha önce kâfir olmuş kimselerin sözlerine benzetiyorlar. Allah onları kahretsin!”¹³ ayet-i kerimesinde / يُضَاهُونَ قَوْلَ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ قَبْلٍ / (Sözlerini) daha önce kâfir olmuş kimselerin sözlerine benzetiyorlar cümlesi inşâî, قَاتَلَهُمُ اللَّهُ أَنَّى يُؤْفَكُونَ / Allah onları kahretsin! cümlesi haberi sûretinde inşâî olduğundan atıf yapılmayıp kemâl-ı inkîtâ olmuştur.

4.1.5. 4-Şibh-i Kemâl-i İnkîtâ

İki cümle birbiriyle alakalı olmasına rağmen aralarına üçüncü bir cümle girdiğinden atıf ile vasıl yapıldığında atfın araya giren üçüncü cümleye yapıldığı anlaşılabilir. Fasıl yapmaya denir.¹⁴

﴿وَقَالَتِ الْيَهُودُ عَزِيزُ ابْنُ اللَّهِ وَقَالَتِ النَّصَارَى الْمَسِيحُ ابْنُ اللَّهِ ذَلِكَ قَوْلُهُمْ بِأَفْوَاهِهِمْ﴾ “Yahudiler, Uzeyr Allah'ın oğludur, dediler. Hıristiyanlar da, Mesîh (İsa) Allah'ın oğludur dediler. Bu onların ağızlarıyla geveledikleri sözlerdir. (Sözlerini) daha önce kâfir olmuş kimselerin sözlerine benzetiyorlar. Allah onları kahretsin! Nasıl da (haktan bâtıla) döndürülüyorlar!”¹⁵ ayet-i kerimesinde / يُضَاهُونَ قَوْلَ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ قَبْلٍ / (Sözlerini) daha önce kâfir olmuş kimselerin sözlerine benzetiyorlar cümlesi وَقَالَتِ الْيَهُودُ عَزِيزُ ابْنُ اللَّهِ / Yahudiler, Uzeyr Allah'ın oğludur, dediler. Hıristiyanlar da, Mesîh (İsa) Allah'ın oğludur dediler cümlesine atıf yapılması uygun olduğu halde atıf yapıldığında / ذَلِكَ قَوْلُهُمْ بِأَفْوَاهِهِمْ / Bu onların ağızlarıyla geveledikleri sözlerdir cümlesine atıf yapıldığı anlaşılabilir. Fasıl yapılmayıp şibh-i kemâl-i inkîtâ yapılmıştır.

¹² et-Taftâzânî, a.g.e, s:221; es-Sekkâkî, a.g.e, s: 255-258; el- Kazvînî, a.g.e, s:117.

¹³ Tevbe Sûresi (9):30.

¹⁴ el- Kazvînî, a.g.e, s:122; et-Taftâzânî, a.g.e, s:221; Bulut, a.g.e, s:141.

¹⁵ Tevbe Sûresi (9):30.

4.2. VASIL

Vasıl bazı cümleleri bazısına atfetmektir. Lügate; bağlamak, ulaşmak ve ulaştırmak¹⁶ anlamlarına gelir. Terim olarak ise; bir cümleyi, diğer bir cümleye bir bağlaç yardımıyla bağlamaktır.¹⁷ Başka bir tarife göre ise; sözü oluşturan cümleleri “و”“vâv” harfi ile birbirine atfedip bağlamaktır.¹⁸

4.2.1. Vâv ile Vasıl Yapılan Yerler

İki cümle arasında “و”“vâv” ile vasıl yapılması beş yerde olur¹⁹. Biz ise bu beş bölümden üç tanesinin Tevbe sûresi üzerinde tahlil edeceğiz.

Birincisi: İlk cümlenin i’rabtan mahalli varsa ve ikinci cümle de bu i’raba katılacaksa ilkinе bağlanır.

﴿ فَإِنْ تَابُوا وَأَقَامُوا الصَّلَاةَ وَآتَوُا الزَّكَاةَ فَخَلُّوا سَبِيلَهُمْ إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴾ “Eğer tevbe eder, namazı dosdoğru kılar, zekâtı da verirlerse artık yollarımı serbest bırakın. Allah yargılayan, esirgeyendir.”²⁰ ayet-i kerimesinde تَابُوا/tevbe eder أَقَامُوا/ namazı dosdoğru kılar ve آتَوُا الزَّكَاةَ/zekâtı verirler cümleleri şart olduğundan her birinin iraptaki mahalleri aynı olduğundan vâv harfi ile atıf yapıp vasıl yapılmıştır.

﴿ قَاتِلُوهُمْ يُعَذِّبُهُمُ اللَّهُ بِأَيْدِيكُمْ وَيُخْزِهِمْ وَيَنْصُرْكُمْ عَلَيْهِمْ وَيَشْفِ صُدُورَ قَوْمٍ مُّؤْمِنِينَ ﴾

“Onlarla savaşın ki, Allah sizin ellerinizle onları cezalandırsın, onları rezil etsin, sizi onlara galip kılsın ve mümin toplumun kalplerini ferahlatsın.”²¹ ayet-i kerimesinde قَاتِلُوهُمْ / Allah onları cezalandırsın, يُخْزِهِمْ / onları rezil etsin, يَنْصُرْكُمْ عَلَيْهِمْ / sizi onlara galip kılsın ve يَشْفِ صُدُورَ قَوْمٍ مُّؤْمِنِينَ / mümin toplumun kalplerini ferahlatsın cümleleri cevab-1 şart olup irap açısından aynı mahalde olduklarından vâv ile atıf yapıp vasıl yapılmıştır.

¹⁶ İbnü Manzûr, **a.g.e**, وصل maddesi; el- İsfehâni, **a.g.e**, s:426.

¹⁷ el-Cürçânî, **a.g.e**, s:222-248; el-Merâğî, **a.g.e**, s:203.

¹⁸ es-Sekkâkî, **a.g.e**, s: 249; et-Taftâzânî, **a.g.e**, s:217.

¹⁹ Bulut, **a.g.e**, s:143.

²⁰ Tevbe Sûresi (9):5.

²¹ Tevbe Sûresi (9):14.

İkincisi: İki cümlenin hem lafız hem de mânâ yönünden haberî ya da inşâî olması durumunda iki cümle birbirine “و”“vâv” ile vasıl yapılır.

﴿ثُمَّ أَنْزَلَ اللَّهُ سَكِينَتَهُ عَلَى رَسُولِهِ وَعَلَى الْمُؤْمِنِينَ وَأَنْزَلَ جُنُودًا لَمْ تَرَوْهَا وَعَذَّبَ الَّذِينَ

﴿كَفَرُوا وَذَلِكَ جَزَاءُ الْكَافِرِينَ﴾ "Sonra Allah, Resûl'ü ile müminler üzerine sekînetini (sükûnet ve huzur duygusu) indirdi, sizin görmediğiniz ordular (melekler) indirdi de kâfirlere azap etti. İşte bu, o kâfirlerin cezasıdır."²² ayet-i kerimesinde ﴿أَنْزَلَ جُنُودًا لَمْ تَرَوْهَا / sizin görmediğiniz ordular (melekler) indirdi, ﴿عَذَّبَ الَّذِينَ كَفَرُوا﴾ / kâfirlere azap etti ve ﴿أَنْزَلَ اللَّهُ سَكِينَتَهُ﴾ / Allah, Resûl'ü ile müminler üzerine sekînetini (sükûnet ve huzur duygusu) indirdi cümleleri hem lafzen hem de mânâ yönünden inşâî olduğundan vâv ile atıf yapıp vasıl yapılmıştır.

Üçüncüsü: İki cümleden birinin lafzen haberi, diğerinin inşâî, mânâ yönündense ikisinin de haberî olması durumunda iki cümle birbirine “و”“vâv” ile vasıl yapılır.

﴿قَالَ إِنِّي أَشْهَدُ اللَّهَ وَأَشْهَدُوا أَنِّي بَرِيءٌ مِمَّا تُشْرِكُونَ﴾ (Hûd) şöyle dedi: İşte ben

Allah'ı şâhit tutuyorum. Siz şâhit olun ki, ben sizin Allah'ı bırakıp da O'na ortak koştuğunuz şeylerden uzağım."²³ Burada ﴿أَشْهَدُ﴾ fiili hem lafzen hem de mânâ yönünden haberi; ﴿أَشْهَدُوا﴾ fiili ise lafzen inşâî, ancak mânâ yönünden haberidir. Yani ikinci cümle ﴿أَشْهَدُكُمْ﴾ "Sizi de şâhit tutuyorum." Anlamına gelmektedir.²⁴

²² Tevbe Sûresi (9):26.

²³ Hud Sûresi (11): 54.

²⁴ Bulut, a.g.e, s:144.

BEŞİNCİ BÖLÜM

ÎCÂZ-İTNÂB-MUSÂVÂT

Mütekellim ifade etmek istediği manayı, lafzı kullanma yollarından biri ile ifade edebilir. Bu yollarda îcâz, itnâb ve musâvât olarak üç kısma ayrılır.

5.1. ÎCÂZ

Îcâz (sözü kısalma); sözlükte أُوجِرَ fiilinin masdarı olup, işi çabuk yapmak, sözü kısa kesmek, özetlemek anlamlarına gelir.²⁵ Terim olarak ise; mütekellim söylemek ve ifade etmek istediği manayı bozmadan, maksattan sapmadan az lafız kullanarak ifade etmek istediği manayı tam tamına ifade etmesine denir.²⁶

Îcâz, îcâz-ı kısar ve îcâz-ı hazf olmak üzere ikiye ayrılır.²⁷

5.1.1. Îcâz-ı Kısar

Mütekellim cümleden cümlenin herhangi bir unsurunu hafzetmeden (çıkarmadan) cümlede veya sözde çok manayı ifade eden kısa lafızları kullanarak istediği manayı ifade etmesine îcâz-ı kısar denir.²⁸

﴿فَإِنْ تَابُوا وَأَقَامُوا الصَّلَاةَ وَآتَوُا الزَّكَاةَ فَخِوَانُكُمْ فِي الدِّينِ وَنُفِصِلُ الْآيَاتِ لِقَوْمٍ

﴿يَعْلَمُونَ﴾ “Fakat tevbe eder, namaz kılar ve zekât verirlerse, artık onlar dinde kardeşlerinizdir. Biz, bilen bir kavme âyetlerimizi böyle açıklıyoruz.”²⁹ ayet-i kerimesinde فَإِنْ تَابُوا / tövbe eder cümlesi bütün hata ve yanlışlarından vaz geçer, Allah’a, meleklerle, peygamberlere, kitaplara, ahiret gününe vb. imanın tüm şartlarını yerine getirir manalarını ifade ettiğinden, أَقَامُوا الصَّلَاةَ وَآتَوُا الزَّكَاةَ / namaz kılar ve zekât

²⁵ İbnü Manzûr, **a.g.e.**, أُوجِرَ maddesi; Feyrûzâbâdî, C:I, s:726.

²⁶ el-Cürcânî, **a.g.e.**, s:100; es-Sekkâkî, **a.g.e.**, s: 277; et-Taftâzânî, **a.g.e.**, s:220; es-Suyutî, **a.g.e.**, C:II, s:808; Bulut, **a.g.e.**, s:146; Boleli, **a.g.e.**, s:356.

²⁷ Bulut, **a.g.e.**, s:147.

²⁸ es-Suyutî, **a.g.e.**, C:II, s:809-810; et-Teftâzânî, **a.g.e.**, s:259; es-Saidî, **a.g.e.**, C:II, s:104; Bulut, **a.g.e.**, s:147.

²⁹ Tevbe Süresi (9):11.

verirler cümlesi de farz olan bütün amelleri emredildiği şekli ile yerine getirirlerse manalarını ifade ettiğinden bu iki cümle ile îcâz-ı kısar yapılmıştır.

﴿إِلَّا تَنْصُرُوهُ فَقَدْ نَصَرَهُ اللَّهُ إِذْ أَخْرَجَهُ الَّذِينَ كَفَرُوا ثَانِيًا إِذْ هُمَا فِي الْعَارِ إِذْ يَقُولُ لِصَاحِبِهِ لَا تَحْزَنْ إِنَّ اللَّهَ مَعَنَا فَأَنْزَلَ اللَّهُ سَكِينَتَهُ عَلَيْهِ وَأَيَّدَهُ بِجُنُودٍ لَمْ تَرَوْهَا وَجَعَلَ كَلِمَةَ الَّذِينَ كَفَرُوا السُّفْلَىٰ وَكَلِمَةَ اللَّهِ هِيَ الْعُلْيَا وَاللَّهُ عَزِيزٌ حَكِيمٌ﴾ “Eğer siz ona (Resûlullah'a) yardım etmezseniz (bu önemli değil); ona Allah yardım etmiştir: Hani, kâfirler onu, iki kişiden biri olarak (Ebu Bekir ile birlikte Mekke'den) çıkarmışlardı, hani onlar mağaradaydı. O, arkadaşına. Üzülme, çünkü Allah bizimle beraberdir, diyordu. Bunun üzerine Allah ona (sükûnet sağlayan) emniyetini indirdi, onu sizin görmediğiniz bir ordu ile destekledi ve kâfir olanların sözünü alçalttı. Allah'ın sözü ise zaten yücedir. Çünkü Allah üstündür, hikmet sahibidir.”³⁰ ayet-i kerimesinde *كَلِمَةُ اللَّهِ* / Allah'ın sözü ile hak ve hakikati ifade eden ne kadar şey varsa hepsini içine alan geniş bir mânâyı ifade etmiş olduğundan îcâz-ı kısar yapılmıştır.

5.1.2. Îcâz-ı Hazf

Mütetekellim manayı ifade ederken, manayı bozmamak ve hazfettiği (çıkardığı) unsurlara delalet eden bir kârine bulunmak kaydıyla cümlenin bazı unsurlarını hazfederek (çıkarak) istediği manayı ifade etmesine îcâz-ı hazf denir.³¹

﴿وَإِنْ أَحَدٌ مِنَ الْمُشْرِكِينَ اسْتَجَارَكَ فَأَجِرْهُ حَتَّىٰ يَسْمَعَ كَلَامَ اللَّهِ ثُمَّ ابْتَغِهِ مَأْمَنَهُ لَئِكَ يَآمَنُونَ﴾ “Ve eğer müşriklerden biri senden aman dilerse, Allah'ın kelâmını işitip dinleyinceye kadar ona aman ver, sonra (Müslüman olmazsa) onu güven içinde bulunacağı bir yere ulaştır. İşte bu (müsamaha), onların, bilmeyen bir kavim olmalarından dolayıdır.”³² ayet-i kerimesinde *اسْتَجَارَ* / aman dilerse fiili hazfedilmiştir

³⁰ Tevbe Sûresi (9):40.

³¹ Ebu'l Beka, a.g.e, s:220; es-Suyutî, a.g.e, C:II, s:809-810; et-Taftâzânî, a.g.e, s:286; ez-Zerkeşî, el-Bürhân, C:III, s:220-221; Abdülazîz Atîk, *İlmü'l-Me'ânî*, s:176; el-Merâğî, 'Ulûmü'l-Belâğa, s:226; Bulut, a.g.e, s:149.

³² Tevbe Sûresi (9):6.

ve bu hazfa işaret için cümle-i tefsiriye için ikinci bir اسْتَجَارَ / aman dilerse fiili getirilmiştir. Cümlenin takdiri وَإِنْ اسْتَجَارَكَ أَحَدٌ مِنَ الْمُشْرِكِينَ اسْتَجَارَكَ فَأَجْرُهُ şeklindedir.

﴿أَجْعَلْتُمْ سِقَايَةَ الْحَاجِّ وَعِمَارَةَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ كَمَنْ أَمَنَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ وَجَاهَدَ فِي

﴿أَجْعَلْتُمْ سِقَايَةَ الْحَاجِّ وَالْمَسْجِدِ الْحَرَامِ كَمَنْ أَمَنَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ وَجَاهَدَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ لَا يَسْتَوُونَ عِنْدَ اللَّهِ وَاللَّهُ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الظَّالِمِينَ﴾ (Ey müşrikler!) Siz hacılara su vermeyi ve Mescid-i Haram'ı onarmayı, Allah'a ve ahiret gününe iman edip de Allah yolunda cihad edenlerin imanı ile bir mi tutuyorsunuz? Hâlbuki onlar Allah katında eşit değillerdir. Allah zalimler topluluğunu hidayete erdirmez.”³³ ayet-i kerimesinde اسْتَجَارَ الْحَاجِّ وَالْمَسْجِدِ الْحَرَامِ / hacılara su vermeyi ve Mescid-i Haram'ı onarmayı cümleleri اسْتَجَارَ الْحَاجِّ وَالْمَسْجِدِ الْحَرَامِ / hacılara su veren kimseleri ve اسْتَجَارَ الْحَاجِّ وَالْمَسْجِدِ الْحَرَامِ / hacılara su veren kimseleri ve Mescid-i Haram'ı onaran kimseleri takdirinde olup cümlesin bir ögesi olan mudâf hazfedilmiştir.

﴿لَقَدْ نَصَرَكُمُ اللَّهُ فِي مَوَاطِنَ كَثِيرَةٍ وَيَوْمَ حُنَيْنٍ﴾ “Andolsun ki Allah, birçok yerde

(savaş alanlarında) ve Huneyn savaşında size yardım etmişti.”³⁴ Ayet-i kerimesinin başında kalem cümlesi hazfedilmiştir. Cümlenin takdiri لَقَدْ نَصَرَكُمُ اللَّهُ فِي مَوَاطِنَ كَثِيرَةٍ وَيَوْمَ حُنَيْنٍ / Andolsun ki Allah, birçok yerde (savaş alanlarında) ve Huneyn savaşında size yardım etmişti şeklinde olup kalem cümlesine işaret için ل (kalem lam) getirilmiştir. Ayrıca bu ayet-i kerimede حُنَيْنٍ / Huneyn kelimesinin muzafı hazfedilmiş olup cümlenin takdiri حُنَيْنٍ / Huneyn günü şeklindedir.

Ayrıca gelecek üç ayet-i kerimede de kalem cümlesi hazfedilerek icâz-ı hafz yapılmış her bir ayette ki cümlelerin takdiri, لَقَدْ نَصَرَكُمُ اللَّهُ فِي مَوَاطِنَ كَثِيرَةٍ وَيَوْمَ حُنَيْنٍ şeklindedir.

﴿لَقَدْ ابْتِغَوْا الْفِتْنَةَ مِنْ قَبْلُ وَقَلَّبُوا لَكَ الْأُمُورَ حَتَّى جَاءَ الْحَقُّ وَظَهَرَ أَمْرُ اللَّهِ وَهُمْ

﴿لَقَدْ ابْتِغَوْا الْفِتْنَةَ مِنْ قَبْلُ وَقَلَّبُوا لَكَ الْأُمُورَ حَتَّى جَاءَ الْحَقُّ وَظَهَرَ أَمْرُ اللَّهِ وَهُمْ كَارِهُونَ﴾ “Andolsun onlar önceden de fitne çıkarmak istemişler ve sana nice işler çevirmişlerdi. Nihayet hak geldi ve onlar istemedikleri halde Allah'ın emri yerini buldu.”³⁵

³³ Tevbe Sûresi (9):19.

³⁴ Tevbe Sûresi (9):25.

³⁵ Tevbe Sûresi (9):48.

﴿لَقَدْ تَابَ اللَّهُ عَلَى النَّبِيِّ وَالْمُهَاجِرِينَ وَالْأَنْصَارِ الَّذِينَ اتَّبَعُوهُ فِي سَاعَةِ الْعُسْرَةِ مِنْ بَعْدِ مَا
﴿Andolsun ki Allah, "كَادَ يَزِيغُ قُلُوبَ فَرِيقٍ مِّنْهُمْ ثُمَّ تَابَ عَلَيْهِمْ إِنَّهُ بِهِمْ رَؤُفٌ رَّحِيمٌ﴾
müslümanlardan bir grubun kalpleri eğilmeye yüz tutuktan sonra, Peygamberi ve
güçlük zamanında ona uyan muhacirlerle ensarı affetti. Sonra da onların tevbelerini
kabul etti. Çünkü O, onlara karşı çok şefkatli, pek merhametlidir."³⁶

﴿لَقَدْ جَاءَكُمْ رَسُولٌ مِنْ أَنْفُسِكُمْ عَزِيزٌ عَلَيْهِ مَا عَنِتُّمْ حَرِيصٌ عَلَيْكُمْ بِالْمُؤْمِنِينَ رَؤُفٌ
﴿Andolsun size kendinizden öyle bir Peygamber gelmiştir ki, sizin sıkıntıya
uğramanız ona çok ağır gelir. O, size çok düşkün, müminlere karşı çok şefkatlidir,
merhametlidir."³⁷

﴿أَرَضَيْتُمْ بِالْحَيَاةِ الدُّنْيَا مِنَ الْآخِرَةِ﴾ “Dünya hayatını ahirete tercih mi
ediyorsunuz?”³⁸ Ayeti kerimesinde mudâf hazfedilmiş olup cümlenin takdiri
أَرَضَيْتُمْ بِالْحَيَاةِ الدُّنْيَا مِنَ الْآخِرَةِ / Dünya hayatının nimetlerini ahiretin nimetlerine tercih mi
ediyorsunuz? şeklindedir.

5.2. İTNÂB

İtnâb sözlükte; “uzun çadır ipi, atın belinin uzun olması, sözü abartmak,
uzatmak” anlamlarında olup أَطْنَبَ fiilinin masdarıdır.³⁹ Terim olarak ise; mütekellim
ifade etmek istediği bir mânâyı haşv* ve tatvile** mahal vermeden manayı bir
ihtiyaca binaen fazla lafızla ifade etmesine İtnâb denir.⁴⁰

³⁶ Tevbe Sûresi (9):117.

³⁷ Tevbe Sûresi (9):128.

³⁸ Tevbe Sûresi (9):38.

³⁹ İbn Manzûr, **a.g.e.**, أَطْنَبَ maddesi; Feyrûzâbâdî, **a.g.e.**, C:I, s:194; İbn Faris, Ebu'l Hüseyin Ahmed.
B. Faris: B. Zekeriyya, **Mekayisi'l Luğa**, Tahkik: Enes muhammed eş-Şamî, Daru'l Hadîs, Kahire
2008, s:538.

* Fazlalığın manaya hiçbir katkısı olmayıp hangi lafzın fazla olduğu belli olan uzatmadır.

** Fazlalığın manaya hiçbir katkısı olmayıp hangi lafzın fazla olduğu belli olmayan uzatmadır.

⁴⁰ el-Cürcânî, **a.g.e.**, s:86; es-Suyutî, **a.g.e.**, C:II, s:808; es-Sekkâkî, **a.g.e.**, s:277; İbnü'l-Esîr, **el-
Meselü's-sâir**, C:II; s:120; Kazvini, **a.g.e.**, C:I, s:301; Bulut, **a.g.e.**, s:156.

5.2.1. İtnâb Şekilleri

İtnâb birçok şekilde olur. Onlardan bazıları şunlardır.

1- Mananın zihinde ki kapalılığını gidermek için ve zihne iyice yerleştirmek için yapılan uzatma.⁴¹

2- Tezyil (Ek yapma): Bir öncekini te'kit etmek için yapılan itnâb.⁴²

3- İ'tirâz (Ara söz): Bir sebepten dolayı sözün arasına i'rabta mahalli olmayan bir ara cümle getirilerek yapılan itnâb.⁴³

4- Özel lafzı genele atfetmek.

5- Genel lafzı özele atfetmek.

6- Tekmîl: Maksadın tersine anlaşılacak bir manayı gidermek için yapılan uzatmaya denir.⁴⁴

﴿اِشْتَرَوْا بِآيَاتِ اللَّهِ ثَمَنًا قَلِيلًا فَصَدُّوا عَنْ سَبِيلِهِ إِنَّهُمْ سَاءَ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ لَا يَرْفُقُونَ فِي﴾
﴿اِشْتَرَوْا بِآيَاتِ اللَّهِ ثَمَنًا قَلِيلًا فَصَدُّوا عَنْ سَبِيلِهِ إِنَّهُمْ سَاءَ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ لَا يَرْفُقُونَ فِي﴾
"Allah'ın âyetlerine karşılık az bir değeri (dünya malını ve nefsânî istekleri) satın aldılar da (insanları) O'nun yolundan alıkoydular. Gerçekten onların yapmakta oldukları şeyler ne kötüdür!"⁴⁵ Bir mümin hakkında ne ahit tanır ne de antlaşma. Çünkü onlar saldırganların kendileridir.⁴⁶ ayet-i kerimesinde az bir değer karşılığında Allah'ın âyetlerini satmalarının ne kötü olduğunu söyledikten sonra onların bu yaptıklarının kötülüğünü tekit etmek ve zihne iyice yerleştirmek için / لا يَرْفُقُونَ فِي مُؤْمِنٍ إِلَّا وَلَا ذِمَّةً / Bir mümin hakkında ne ahit tanır ne de antlaşma cümlesiyle itnâb yapılmıştır.

﴿لَقَدْ نَصَرَكُمُ اللَّهُ فِي مَوَاطِنَ كَثِيرَةٍ وَيَوْمَ حُنَيْنٍ إِذْ أَعَجَبْتَكُمْ كَثَرَتُكُمْ فَلَمْ تُغْنِ عَنْكُمْ شَيْئًا﴾
﴿لَقَدْ نَصَرَكُمُ اللَّهُ فِي مَوَاطِنَ كَثِيرَةٍ وَيَوْمَ حُنَيْنٍ إِذْ أَعَجَبْتَكُمْ كَثَرَتُكُمْ فَلَمْ تُغْنِ عَنْكُمْ شَيْئًا﴾
"Andolsun ki Allah, birçok yerde

⁴¹ Taftazani, **a.g.e**, s:263; es-Suyutî, **a.g.e**, C:II, s:862.

⁴² Taftazani, **a.g.e**, s:267; es-Suyutî, **a.g.e**, C:II, s:869.

⁴³ Taftazani, **a.g.e**, s:270; es-Suyutî, **a.g.e**, C:II, s:872.

⁴⁴ es-Suyutî, **a.g.e**, C:II, s:870; Taftazani, **a.g.e**, s:269; Bulut, **a.g.e**, s:164.

⁴⁵ Tevbe Sûresi (9):9.

⁴⁶ Tevbe Sûresi (9):10.

(savaş alanlarında) ve Huneyn savaşında size yardım etmişti. Hani çokluğunuz size kendinizi beğendirmiş, fakat sizi hezimete uğramaktan kurtaramamıştı. Yeryüzü bütün genişliğine rağmen size dar gelmişti, sonunda (bozularak) gerisin geri dönmüştünüz.”⁴⁷ ayet-i kerimesinde *يَوْمَ حُنَيْنٍ / Huneyn günü* / *مَوَاطِنَ كَثِيرٍ* / birçok yerde üzerine atıf yapılarak özel lafız genele atfedilerek itnâb yapılmıştır.

﴿لَوْ يَجِدُونَ مَلْجَأً أَوْ مَغَارَاتٍ أَوْ مُدْخَلًا لَوَلَّوْا إِلَيْهِ وَهُمْ يَجْمَحُونَ﴾ “Eğer sığınacak bir yer yahut (barınabilecek) mağaralar veya (sokulabilecek) bir delik bulsalar, koşarak o tarafa yönelip giderlerdi.”⁴⁸ ayet-i kerimesinde *مَغَارَاتٍ / mağaralar* kelimesi *مَلْجَأً / sığınacak yer* üzerine, *مُدْخَلًا / delik* kelimesi de *مَلْجَأً / sığınacak yer* üzerine atıf yapılmıştır. Yani sığınak, her barınak için kullanılan genel bir tabir, mağara ise dağlarda bulunan oyuklar ve delik ise mağaraların içinde bulunan sığınaklar olduğundan özel lafız genele atfedilerek itnâb yapılmıştır.

﴿لَيْسَ عَلَى الضُّعْفَاءِ وَلَا عَلَى الْمَرْضَى وَلَا عَلَى الَّذِينَ لَا يَجِدُونَ مَا يُنْفِقُونَ حَرَجٌ إِذَا نَصَحُوا لِلَّهِ وَرَسُولِهِ مَا عَلَى الْمُحْسِنِينَ مِنْ سَبِيلٍ وَاللَّهُ غَفُورٌ رَحِيمٌ وَلَا عَلَى الَّذِينَ إِذَا مَا اتَّوَكَّلُوا لَتَحْمِلَهُمْ قُلْتُ لَا أَجِدُ مَا أَحْمِلُكُمْ عَلَيْهِ تَوَلَّوْا وَأَعْيُنُهُمْ تَفِيضُ مِنَ الدَّمْعِ حَرْنًا أَلَّا يَجِدُوا مَا يُنْفِقُونَ﴾

“Allah ve Resûlü için (insanlara) öğüt verdikleri takdirde, zayıflara, hastalara ve (savaşta) harcayacak bir şey bulamayanlara günah yoktur. Zira iyilik edenlerin aleyhine bir yol (sorumluluk) yoktur. Allah çok bağışlayan ve çok esirgeyendir.”⁴⁹ Kendilerine binek sağlaman için sana geldiklerinde: Sizi bindirecek bir binek bulamıyorum, deyince, harcayacak bir şey bulamadıklarından dolayı üzüntüden gözleri yaş dökerek dönen kimselere de (sorumluluk yoktur).⁵⁰ Ayet-i kerimelerinde *الَّذِينَ إِذَا مَا يُنْفِقُونَ / harcayacak bir şey bulamayanlar* söylendikten sonra *مَا إِذَا مَا اتَّوَكَّلُوا لَتَحْمِلَهُمْ قُلْتُ لَا أَجِدُ مَا أَحْمِلُكُمْ عَلَيْهِ* / Kendilerine binek sağlaman için sana geldiklerinde: Sizi bindirecek bir binek bulamıyorum dediğin kimseler cümlesinin zikri, özel lafız genel lafza atfetmek olup itnâb yapılmıştır. Çünkü ikinci cümlede ki kişiler birinci cümledekilere dâhildir.

⁴⁷ Tevbe Sûresi (9):25.

⁴⁸ Tevbe Sûresi (9):57.

⁴⁹ Tevbe Sûresi (9):91.

⁵⁰ Tevbe Sûresi (9):92.

﴿وَالْمُؤْمِنُونَ وَالْمُؤْمِنَاتُ بَعْضُهُمْ أَوْلِيَاءُ بَعْضٍ يَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَيَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ وَيُقِيمُونَ الصَّلَاةَ وَيُؤْتُونَ الزَّكَاةَ وَيُطِيعُونَ اللَّهَ وَرَسُولَهُ أُولَئِكَ سَيَرْحَمُهُمُ اللَّهُ إِنَّ اللَّهَ عَزِيزٌ حَكِيمٌ﴾ "Mümin erkeklerle mümin kadınlar da birbirlerinin velileridir. Onlar iyiliği emreder, kötülükten alıkorlar, namazı dosdoğru kılarlar, zekâtı verirler, Allah ve Resûlüne itaat ederler. İşte onlara Allah rahmet edecektir. Şüphesiz Allah azîzdir, hikmet sahibidir."⁵¹ ayet-i kerimesinde / وَيُطِيعُونَ اللَّهَ وَرَسُولَهُ / Allah ve Resûlüne itaat ederler cümlesi / يَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَيَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ وَيُقِيمُونَ الصَّلَاةَ وَيُؤْتُونَ الزَّكَاةَ / iyiliği emreder, kötülükten alıkorlar, namazı dosdoğru kılarlar, zekâtı verirler cümlesini de kapsadığı halde / وَيُطِيعُونَ اللَّهَ وَرَسُولَهُ / Allah ve Resûlüne itaat ederler cümlesi kendinden daha özel olan / يَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَيَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ وَيُقِيمُونَ الصَّلَاةَ وَيُؤْتُونَ الزَّكَاةَ / iyiliği emreder, kötülükten alıkorlar, namazı dosdoğru kılarlar, zekâtı verirler cümlesine atfedilerek genel lafız özele atfedilerek itnâb yapılmıştır.

5.3. C-MUSÂVÂT

Musâvât sözlükte denk olma, eşit olma anlamlarına gelip ساوى fiilinin masdarıdır.⁵² Terim olarak ise; mütekellim ifade etmek istediği mananın lafızlarında ne îcâz nede itnâb yapmadan normal bir ve adet olan söyleyiş şekliyle ihtiyaç kadar lafız kullanarak manayı ifade etmesine musâvât denir.⁵³

﴿إِنْ تُصِيبَكَ حَسَنَةٌ تَسُؤْهُمْ﴾ "Eğer sana bir iyilik erişirse, bu onları üzer."⁵⁴

Yukarıda ki ayet-i kerimede lafızları manayı ifade etmek için eşit olduğundan fazlalığa veya hazfa yer verilmeyip müsavat yapılmıştır.

⁵¹ Tevbe Sûresi (9):71.

⁵² İbnü Manzûr, a.g.e, ساوى maddesi.

⁵³ et-Taftâzânî, a.g.e, s:282; Kazvini, a.g.e, C:I, s:280; es-Sekkâkî, a.g.e, s:276; s:257; Bulut, a.g.e, s:171.

⁵⁴ Tevbe Sûresi (9):50.

SONUÇ

Sözün ifade ettiği manayı anlamamızda temel etken olan meânî ilmi, belâgat ilminin üç ana şubesinden biri olup nahiv ilminin tamamlayıcısı olduğu için beyan ve bedî ilimlerinden önce gelir. Meânî ilmi, haber, inşâ, müsnedün ileyhinin durumları, müsnedin durumları, kasr, fasıl, vasıl, îcaz, itnâb, musâvât gibi konuları inceler.

Arap Dili'nin anlaşılmasında bu kadar büyük öneme sahip olan meânî ilmi ilk çağlardan beri meleke olarak kullanılmıştır. Bu kullanım meânî ilminin, Arap Dili'nin ayrılmaz bir parçası olduğunu gözler önüne sermiş, beyan ve bedî ilimlerinin önem bakımından önüne geçerek lafzı ve manayı güzelleştiren bir ilim olmakla kalmayıp manayı ifade etmekte ve ifade edilmek istenen manayı anlamada sarf ve navh ilimleri gibi temel bir yer edinmiştir.

Bu çalışmamız bizlere meânî ilmi'nin Arap Dili'nde ki önemini göstererek, *“Apaçık Kitab'a andolsun ki biz, anlayıp düşünmeniz için onu Arapça bir Kur'an kıldık.”*¹ fermanı ile mücadele meydanına atılan Kitab'ı anlamada da son derece büyük bir etken olduğunu bizlere göstermiştir. Çünkü meânî ilmi'ne vakıf olamayan kişi Arapça indirilen bu Kur'an'ı anlayamayacağı çalışmamız gözler önüne sermiştir.

Çalışmamızda Kur'an-ı Kerim'in tamamını değil, ondan bir sûre olan Tevbe sûresi üzerinde gerek meânî ilminin başlıkları açısından tatbiki olarak yaptığımız çalışmamız gerekse meânî ilmi çerçevesinde, bu ilmin sûrenin anlam ve ihtivasına kattığı anlam zenginliğine baktığımızda ulaşılan sonuçlar maddeler halinde şu şekildedir;

1- Tevbe sûresi, haber üslubunun kuruluş gayelerinden olan fâide-i haber (haber faydası) ve lâzım-ı fâide-i haber (haber faydasının gereği) gibi gayeleri birçok ayet-i kerimesinde ullanmıştır. Ayrıca üzüntüyü dile getirmek, güçsüzlüğü

---

¹ Zuhuf Sûresi (43):2-3.

ifade etmek, kınama, övme, öğüt verme, alay etme, uyarı gibi üslublarıda kullanmış ve bu üslupların bilinip bilinmemesi manayı doğrudan etkilemiştir.

2- Sûrede haber cümlesinin çeşitlerinden ibtidâî haber, talebî haber, inkârî haber gibi haber çeşitleri kullanılmıştır. Bu cümle çeşitlerinin tanınmasında ana etken olan tekid etme yöntemlerinden olan mâna açısından fâil olan kelimeyi fiilinden önce mübtedâ olarak zikretmek, (قَدْ) harfi, yemin, şeddeli ve şeddesiz tekit nunları, ibtidâ lâmı, medih ve zem fiilleri, (إِنَّ) nin haberinin başına gelen (لِ) lâm, (إِنَّ وَّ إِنَّ), (إِنَّ)'den hafifletilmiş (إِنْ) , mübtedâ ve haber arasına giren “fasl zamiri” veya tekit için kullanılan zamir, (أَيْمًا) veya (أَيْمًا) edatları, şart edatı olan (أَمْ) , uyarma edatı olan (أَلَا), cümleyi pekiştirmek için kullanılan zâid edatlar, bir va'd veya bir uyarıya delâlet eden bir fiilin önüne gelen (سَيِّئًا) ve (سَوْفَ) edatları, (لَكِنَّ) edatı gibi cümleyi tekit etme yöntemlerine sûrede birçok örnek bulunmaktadır.

3- Sûrede yer yer ibtidâî yerine talebi haber, ibtidâî yerine inkârî haber veya inkârî yerine ibtidâî haber kullanılarak sözde muktezâ-yı zahire yerine muktezâ-yı hale itibar edilerek manalara zenginlik kazandırılmıştır.

4- Sûrede inşâ üslublarından talebî ve gayr-i talebî inşâ üslupları çokça kullanılmıştır.

5- Talebî üsluplardan emir, nehiy, temennî, istifhâm ve nida üsluplarına yer verilmiş, bu üslupların manaya yansımalarının önemini ortaya koymuştur.

6- Emir fiili, başında emir lâmı bulunan muzari fiil, emir bildiren ism-i fiil, fiilinin yerini tutun masdar gibi emir üslubunu ifade eden kalıplar sûrede bolca kullanılıp, bunların salt emir manası değil yeryer ibâha, tehdit, tesviye, rica, aşağılama ve küçümseme gibi anlamlarda da kullanıldığı görülmekte. Emir üsluplarının kullanıldığı ayet-i kerimelerin manalarını anlamak ve anılan manaya göre doğru hükmü vermek bu emirlerin hangi manada kullanıldığını bilmeye bağlı olduğunu, bunları bilmeyen bir kişinin anlayacağı mananın kastedilen manadan çok uzak bir mana olduğu apaçık görülmektedir.

7- Sûrede birçok neyh üslubu kullanılmasının yanı sıra nehy üslubunun dua, irşad ve ümidini kırma gibi manalarına yer verilmiştir.

8- Sûrede temennî üslublarını ifade eden هل, لعل ve لو edatlarına yer verilerek temennî üslubu yapılmıştır.

9- Tevbe sûresinde istifhâm edatı olarak الهمزة (Hemze/ mı, mi ?), هل (Hel / mı, mi?), ما (Ne), كيف (Nasıl), انى (Nerede - Ne zaman – Nasıl) ve اي (Hangi) gibi istifhâm edatlarına yer verilmiştir.

10- Sûrede hem yakın hemde uzak için kullanılan nida üslubu olan يا nida edatına yer verilmiş olup diğer nida edatlarına yer verilmemiştir.

11- Tevbe sûresinde medih (övgü) ve zem (yerme) sözleri, كاد gibi mukârab fiilleri, yemin lafızları ve tereccî (umma) fiili gibi metot ve yöntemler kullanılarak gayr-i talebi inşâ üslubu işlenmiştir.

12- Müsnedün ileyhinin zikredilme, hafzedilme, zamir olma, âlem-özel isim olma, ismi işaret olaması, ismi mevsul olması, izâfetle merife gelmesi, nekre olması, sonrasında fasıl zamiri gelmesi, atif alması, başta gelmesi ve sonra gelmesi gibi durumları sûreye yansımıştır. Ayrıca bu yansıma birçok ayet-i kerimede görülmekle beraber manaya birçok zenginlikler kazandırmıştır.

13- Sûrede müsnedin zikredilme, hafzedilme, fiil olma, ma'mullerle sınırlandırılma, şartla sınırlandırılma, isim olma, cümlenin başında gelme ve cümlenin sonunda gelme gibi durumlarına yer verilmiştir.

14- Tevbe sûresi'nin bazı ayetlerinde إِنَّمَا (İnnemâ), nefiy+ istisna edatı, لا (La), لَكِن (Lakinne) ve بَل (Bel) atif edatları ve takdim yöntemleri kullanılarak Kasr yapılmış böylelikle cümlelere mana zenginliği kazandırılmıştır. Ayrıca bu üslub istenilen mananın elde edilmesinde ne derece önemli olduğunu, kasr üslubuna vakıf olmadan murad-ı ilahiyi anlamamanın mümkün olmadığını göstermiştir.

15- Sûrede fasıl yöntemlerinden kemal-i ittisal, şibh-i kemâl-i ittisâl, kemâl-i inkitâ ve şibh-i kemâl-i inkitâ gibi fasıl yollarına başvurulmakla beraber, sûrede birook vasıl üslubuna da yer verildiği görülmektedir.

16- Sûrede genellikle vasıl üslubu ikinci cümle ile ilk cümle aynı i'rabı aldığından veya iki cümlenin hem lafız hem de mânâ yönünden haberî ya da inşâî

olduğundan veya iki cümleden birinin lafzen haberi, diğerinin inşâî, mânâ yönündense ikisinin de haberî olması durumundan dolayı yapılmıştır.

17- Tevbe sûresinde bolca îcâz, itnâb ve musâvât örneği bulunmaktadır.

18- Sûrede îcâz kısımlarından îcâz-ı kısar ve îcâz-ı hazfe ait örneklerde bulunmaktadır.

Son olarak belâğat alanında çalışmanın, özellikle de bu ilmin bir dalı olan meânî ilmini Kur'an'ın sûreleri üzerinde tatbiki olarak çalışmanın önemi, bu çalışmaların dahada yaygınlaşması gerektiği, bu alanda yapılan çalışmaların azlığı, gerek Arapça gerekçe Türkçe olsun bütün Kur'an'ı yalnızca meânî ilmi açısından inceleyen müstakil bir eserlerin yokluğu göze çarptığından böyle bir çalışma yapmanın faydalı olacağı ve yeni çalışmalara ufuk açıp Arap dili, tefsir ve Kur'an ilimleri alanında çalışma yapacak araştırmacılara faydalı olacağı kanaatindeyiz.

KAYNAKÇA

Alabalık, Ahmed, *Esraru ilmi'l-Meânî fi Sûreti Yûsuf*, (Yayımlanmış Doktora Tezi), Umman, 2006.

el-Hâşimî, Ahmed, *Cevahiru'l-Belâğa fi'l-Meânî ve'l-Beyân ve'l-Bedi*, nşr. Yusuf es-Samîlâ, Beyrut, t.y.

Ahteri, Muslihiddin Mustafa b. Şemseddin Karahisarî, *Ahter-i Kebir*, Daru İhya-i Turasü'l-Arabî, Beyrut, t.y.

Bulut, Ali, *Belâgat – Meânî – Beyân – Bedî*, İfav Yayınları, İstanbul, 2014.

Boleli, Nusrettin, *Belâgat*, İfav Yayınları, İstanbul, 2013.

el-Beyzâvî, Abdullah b. Ömer b. Muhammed Nasıruddin, *Envaru't-Tenzîl ve Esraru't-te'vîl*, nşr. Muhammed Abdurrahman el-Maraşlı Dâru İhya-i'Turasu'l-Arabî, Beyrut, H. 1418.

İbn Âşûr, Muhammed et-Tahir b. Muhammed b. Muhammed et-Tahir et- Tûnisî, *Tefsîru't-Tahrîr v'et-Tenvîr*, XVI, s. 290, 1984, Tunus.

İbn Hişâm, Abdullah b. Yusuf b. Ahmed b. Abdullah el- Ensarî, *el-İ'rab an Kavaidü'l-i'rab*, nşr, Ali Fouda Neil, Riyad,1981, s. 35.

İbn Kesir, Ebu'l-Fida İsmail İmadu'd-Din b. Ömer b. Kesir b. Dâvud b. Kesir el-Dımaşkî, *Tefsîru'l-Kur'ânu'l- Azim*, nşr, Sami b. Muhammed es-Selâme, Riyad, 1997.

Er-Razi, Fahreddin, *Mefatihü'l-Gayb*, Daru'l-Fikr, Beyrut, 1981, XXII, 3-4.

el-Kazvînî, Muhammed b. Abdurrahman el-Hatib el-Kazvînî, *el-İzah fi Ulumi'l-Belâgâ*, Nşr, İbrahim Şemsüddin, Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, Beyrut, 2003.

Komisyon, *Kur'an Yolu Türkçe Meâl ve Tefsir*, Diyanet İşleri Başkanlığı yayınları, Ankara, 2007.

ed-Dürre, Muhammed Ali Tâhâ, *Tefsiru'l-Kur'ani'l-Kerim*, Dâru İbn Kesir, Beyrut 2009.

Derviş, Muhyiddin, *İ'rabu'l-Kur'ani'l-Kerim ve Beyânuhu*, Darû İbn Kesir, Beyrut, 1992.

el-Alevî el-Harerî, Muhammed el-Emin b. Abdullah, *Tefsîru Hadaiki'r-Ravhi ve'r-Reyhan Fî Ravabi ulûmi'l-Kur'ân*, nşr, Hâşim Muhammed Ali b. Hüseyin Mehdî, Dâru Tavki'n-Necat, Beyrut, 2001.

en-Neseî Ebu'l-Berekat *Medâriku't-Tenzîl ve Hakâiku't-Te'vîl*, nşr, Yusuf Ali Bedevî, Beyrut: Dâru'l-Kelimu't-Tayyib, 1998.

et-Tefâzânî, Sa' deddin, *Muhtasauru'l-Meânî*, Salah Bilici yayınları, İstanbul, t.y.

ez-Zemahşerî, Ebu'l-Kâsım Mahmud b. Ömer, *el-Keşşâf an Hakâiki't-Tenzîl ve Uyûni'l-Ekâvil fi Vücûhi't-Te'vil*, Nşr, Halil Memun Şeyhâ. Beyrut, 2009, XVI.

